

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

INGA JUODIENĖ

Bioedukacijos studijų programos

NEFORMALIOS EDUKACINĖS APLINKOS SVARBA 13-15 METŲ
VAIKŲ EKOLOGINIAM UGDYMUI(SI): X DIENOS CENTRO
ATVEJIS

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Ramutė Gaučaitė

Originalus autorinis darbas

.....

Šiauliai, 2017

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. NEFORMALIOS EDUKACINĖS APLINKOS SVARBOS 13 – 15 METŲ VAIKŲ EKOLOGINIAM UGDYMU(SI) TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Vaikų ekologinio ugdymo(si) samprata ir svarba.....	9
1.2. Vaikų ekologinio ugdymo(si) reglamentavimas Lietuvos švietimo sistemos teisiniuose dokumentuose.....	14
1.3. Vaikų ekologinio ugdymo(si) patirtys: Lietuvos ir užsienio šalių kontekstas	18
1.4. Vaikų ekologinio ugdymo(si) ypatumai.....	21
1.4.1. Amžiaus tarpsniui būdingi raidos bruožai kaip ekologinio ugdymo(si) veiksnys.....	21
1.4.2. Neformali edukacinė aplinka kaip vaikų ekologinio ugdymo(si) veiksnys.....	24
1.4.3. Vaikų dienos centras kaip neformali vaikų ekologinio ugdymo(si) edukacinė aplinka.....	25
1.4.4. Neformalios edukacinės aplinkos svarbos vaikų ekologiniam ugdymui(si) požymiai.....	29
2. NEFORMALIOS EDUKACINĖS APLINKOS SVARBOS 13 – 15 METŲ VAIKŲ EKOLOGINIAM UGDYMU(SI) EMPIRINIS TYRIMAS: VAIKŲ DIENOS CENTRO ATVEJIS	33
2.1. Empirinio tyrimo metodologija.....	33
2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas	34
2.3. Neformalios aplinkos reikšmingumas vaikų ekologiniam ugdymui(si): empirinis tyrimas.....	38
2.3.1. Vaikų požiūrio į dienos centro aplinkų reikšmingumą jų ekologiniam ugdymui(si) tyrimas.....	38
2.3.2. Pedagogų požiūrio į neformalios aplinkos reikšmingumą vaikų ekologiniam ugdymui(si) dienos centre tyrimas	46
DISKUSIJA	63
IŠVADOS	65
REKOMENDACIJOS	66
LITERATŪRA	67
PRIEDAI	76

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas ir problematika. Vaikų ekologinis ugdymas neformalioje edukacinėje aplinkoje – svarbi švietimo sistemos dalis, kuria siekiama ugdyti vaikų sąmoningumą saugoti gamtą, stiprinti jų pareigos ir atsakomybės jausmą, diegti naujus tvaraus, ekologiško kasdienio vaikų elgesio įpročius. Mokslininkai pabrėžia, kad šiandien neužtenka formalios ugdymo(si) aplinkos, norint įgyvendinti įvairiapusiškus ekologinio ugdymo(si) uždavinius, taigi ugdytojams tenka ieškoti tokios edukacinės aplinkos, kurioje vaikams būtų sudarytos sąlygos aktyviai veikti, tenkinti saviraiškos ir pažinimo poreikius, išgyventi patyrimo džiaugsmą – visa tai galėtų laiduoti veikla neformalioje edukacinėje aplinkoje. Šiandien Lietuvoje labai trūksta sisteminių tyrimų apie neformalios edukacinės aplinkos, ypač vaikų dienos centrų, svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si). Todėl svarbu detaliau išanalizuoti vaikų dienos centruose vykdomas veiklas vaikų ekologinio ugdymo(si) aspektu, jose vaikams suteikiamas galimybes ir patiriamus ribotumus.

Tyrimo objektas: neformalios edukacinės aplinkos svarba vaikų ekologiniam ugdymui(si).

Tyrimo tikslas – ištirti neformalios edukacinės aplinkos vaikų dienos centre svarbą 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si).

Tyrimo uždaviniai: 1. Teoriškai pagrįsti neformalios edukacinės aplinkos svarbą 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si); 2. Išryškinti neformalios edukacinės aplinkos svarbos 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si) požymius; 3. Vaikų dienos centro pavyzdžiu empiriškai ištirti neformalios edukacinės aplinkos požymių svarbos raišką 13 – 15 metų vaikų ekologiniame ugdyme(si).

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas holistinio ugdymo samprata. Išsikeltam tyrimo tikslui pasiekti pasirinkta atvejo tyrimo strategija.

Tyrimo metodai: teoriniai – mokslinės literatūros ir dokumentų analizė; empiriniai – rašiny ir interviu.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad ekologinis ugdymas Vėriškių vaikų dienos centre pasižymi vykdomų veiklų įvairove: talkos, konkursai, viktorinos akcijos, projektinė veikla ir t.t. Ugdytiniai pabrėžia fizinės, emocinės ir didaktinės aplinkos svarbą ekologinio ugdymosi procese. Vaikams reikšminga, kad dienos centro fizinė aplinka būtų saugi ir jauki. Ugdytojams svarbu, kad ekologinės veiklos turėtų pakankamą finansinį pagrindą, jie, kaip ir ugdytiniai pabrėžia pedagogo vaidmens reikšmingumą vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmei. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria dienos centro ugdytojai, organizuodami ekologines veiklas – finansavimo trūkumas, vaikų motyvacijos stoka, netinkamas šeimos ir visuomenės požiūris į ekologinių veiklų reikšmingumą.

SUMMARY

The significance and problematic issues of research. Ecological education in an informal environment is a crucial part of the system which aims to increase children's awareness about saving nature as well as to strengthen their sense of duty and responsibility and implant new environmental behaviour habits. Scientists emphasize that today informal education(al) environment is not enough to implement ecological education(al) tasks, therefore educators have to find such educational environment which would allow children to be active and fulfil their cognitive and self-actualization needs as well as let them feel the joy of the experience. All this could be satisfied by the activities in the informal educational environment. Today in Lithuania there is a serious lack of systematic research on the prominence of children ecological education in the informal educational environment, especially in children's day-care centres.

The objective of research: The significance of informal educational environment in children's ecological education.

The aim of research: To examine the importance of informal educational environment in 13 – 15-year-old children's ecological education provided by child day-care centres. *The goals of research:* 1. Theoretically prove the importance of informal educational environment in 13 – 15-year-old children's ecological education; 2. To highlight the features of the significance of informal educational environment in 13 – 15-year-old children's ecological education; 3. Following the example of child day-care centres, empirically investigate the prominent features of the informal educational environment in 13 – 15-year-old children's ecological education.

The research methodology: Research is based on the concept of holistic education. To achieve the set goal, a case study strategy was used. *The research methods:* Theoretical method – the analysis of scientific literature and documents; empirical methods – an essay and an interview.

The findings from the research show that child day-care centre in *Vėriškės* provides a great variety of ecological education activities: collective assistance, competitions, quizzes, projects, etc. Pupils point out the importance of physical, emotional and didactic environment in the ecological education process. Children emphasise that physical environment of the day-care centre should be safe and cosy. For educators, it is important for ecological activities to have the physical basis. As well as pupils, the educators stress the significance of the role of educator in order to achieve the success in children's ecological education. The main issues faced by educators are a lack of funding while organising ecological activities, children's lack of motivation, the wrong approach to the importance of educational activities taken by families and society.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. XXI amžius – sparčios įvairių žmogaus gyvenimo sričių kaitos, naujų ekonominių, socialinių, aplinkos ir aplinkosaugos įtampų, krizių, iššūkių amžius (Valstybinė švietimo strategija 2013–2022: tikslai, problemos tobulinimo kryptys, 2012), todėl ir ugdymui, kaip socialiniam reiškiniui, kuris, anot mokslininkų, turi esminę reikšmę visuomenei, jos egzistavimo kokybei ir raidai ateityje (Gumuliauskienė, 2013), tenka atitikti naują šiuolaikinės visuomenės kokybinį lygmenį, kurį sąlygoja pokyčių visose gyvenimo srityse intensyvėjimo procesai (Gumuliauskienė, 2013; Norvilė, 2015). Kaip jų pasekmė kinta ir paties ugdymo realybė ir tikslai – spartėjanti globalizacija, nuolatiniai ekologiniai iššūkiai ir edukacinės paradigmos kaita skatina vis labiau susimąstyti apie ugdymo kokybę ir „būtinybę ugdyti atsakingą, sveiką, gebantį gyventi darnoje su aplinka, ekologinėmis kompetencijomis pasižymintį asmenį“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 5 str.), nuolatinį jauno žmogaus harmonijos su gamta ieškojimą, o, anot ekologijos tyrinėtojų, „harmoniją su gamta galima pasiekti derinant prie jos ir nepažeidžiant jos“ (Klimienė, Paliulienė ir Klimas, 2011, p. 99). Šiuo atveju ekologinis ugdymas tampa labai svarbia ugdymo ir valstybės darnios socialinės ir ekonominės plėtros dalimi: „žinių praktinis pritaikymas, įgalinantis ekologinių problemų sprendimą, aktyvų asmens veikimą, pasiekiamas, ugdymo procese diegiant aplinkos technologijas, kurios yra aplinkotyros praktinis pritaikymas, siekiant natūralios aplinkos ir išteklių išsaugojimo ir žmogaus veiklos neigiamo poveikio aplinkai mažinimo (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 5 str.).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad daug lengviau asmeniui ekologines nuostatas įgyti nuo mažens (Judson, 2010; Kalenda, 2016). Toks ugdymas turi prasidėti ankstyvojoje vaikystėje ir tęstis visą žmogaus gyvenimą (Moiseyev, 2010; Cherkashin ir Ulanova, 2013), nes „ekologinis ugdymas glaudžiai susijęs su ekologiniu asmens sąmoningumu“ (Khachatrian, 2015, p. 232). Autorių teigimu, efektyviai, visapusiškai ekologiškai ugdomi vaikai turi galimybę išaugti kitokiais žmonėmis, nekartoti ankstesnių kartų netinkamų veiklos standartų ir elgesio įpročių, saugoti gamtą, tačiau, kaip pabrėžia Č. Kalenda (2016), savaime tai neįvyksta. Anot autoriaus, „nors vaikas iš prigimties negali būti svetimas gamtai, bet tokį gali jį padaryti nepalanki socialinė aplinka, netinkamas auklėjimas“ (Kalenda, 2016, p. 148). Taigi ekologiniam ugdymui būtina skirti kuo daugiau dėmesio, ir tai privalu daryti tiek formalioje, tiek ir neformalioje ugdymo(si) aplinkose.

Vaikų ekologinis ugdymas neformalioje edukacinėje aplinkoje – viena iš svarbių švietimo ir ugdymo sudedamųjų dalių, kuomet iš vienos pusės siekiama tenkinti vaikų pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius (Bakonis, Indrašienė ir Penkauskienė, 2013) ekologijos srityje, padedama įgyti

kompetencijų tampant sąmoningomis asmenybėmis, sugebančiomis aktyviai veikti visuomenėje ir prisitaikyti prie kintančios aplinkos (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012), gerbti ir saugoti gamtą (Kalenda, 2016), o iš kitos pusės keliami „didžiuliai uždaviniai ekologiškai šviečiant vaikus, ugdant jų sąmoningumą, stiprinant pareigos ir atsakomybės jausmą, diegiant naujus tvaraus, ekologiško kasdienio jų elgesio įpročius“ (Klimienė et al., 2011, p. 99). Ekologinis ugdymas neformalioje aplinkoje - labai svarbus formuojant vaikų ekologines gamtosaugines kompetencijas (Petrikienė, 2011; Klimienė et al., 2011; Madjar ir Cohen-Malayev, 2013), jis sukuria palankias sąlygas per konkrečią praktinę veiklą socialinėje-gamtinėje aplinkoje vaikų motyvacijai vystytis, formuoja kūrybingą, ekologiškai išprususią, kritiškai mąstančią asmenybę (Judson, 2010), „žmogus, įgijęs aplinkos pažinimo ir meilės gamtai pagrindus, bus suinteresuotas ją išsaugoti“ (Klimienė ir Klimas, 2015, p. 175). Tačiau kartu mokslininkai pabrėžia, kad nuo tinkamai kuriamos edukacinės aplinkos priklauso vaikų ugdymo(si) pasiekimai (Kvieskienė ir Petronienė, 2007; Petronienė, 2011; Žygaitienė ir Sinkevičienė 2014), kad ne kiekviena ugdymo(si) aplinka reikšminga vaikų ekologinio ugdymo(si) kokybei (Kalenda, 2016).

Tyrimo problema. „Šiuo metu dauguma pasaulio edukologų pripažįsta, kad greta demokratinio ir pilietinio švietimo, ekologinis ugdymas yra svarbiausias veiksnys, nulemsias žmonijos ateitį: koks dabar yra vaikų ekologinis ugdymas, tokia po 20–30 metų bus pasaulio visuomenė, jos vertybės ir gyvenimo būdas“ (Klimienė et al., 2011, p. 99). Mokslininkai pabrėžia, kad neužtenka vien formalios ugdymo(si) aplinkos, norint išspręsti visus keliamus ugdymo, kartu ir ekologinio, uždavinius (Petronienė, 2011; Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014), „vien formaliojo ugdymo metu įgytų žinių ir gebėjimų nepakanka sąmoningai, visapusiškai asmenybei ugdyti“ (Skirmantienė, 2013, p. 109). Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad formalioje edukacinėje aplinkoje didelis dėmesys skiriamas dalykinio pobūdžio žinių įsisavinimui, trūksta galimybių vaiko saviraiškos poreikiams aktyviai dalyvaujant, sprendžiant problemas patenkinti. Taigi ugdytojams tenka ieškoti tokios edukacinės aplinkos, kurioje vaikams būtų sudarytos sąlygos aktyviai veikti ir patenkinti saviraiškos ir pažinimo poreikius, laisvai rinktis ir prisiimti atsakomybę už savo pasirinkimus, išgyventi patyrimo džiaugsmą – visa tai, ką gali laiduoti veikla formalių reikalavimų nesuvaržytoje aplinkoje. Čia puikiai padėti gali neformaliojo ugdymo institucijos ir jose vykdomos veiklos (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014), ypatingą dėmesį skiriant vaikų dienos centrams (Merfeldaitė ir Petronienė, 2009), ypač kaimo vietovėse, kur stokojama įvairesnės, vaikams patrauklios neformalaus ugdymo veiklos (Petronienė ir Taljūnaitė, 2011), kur jie tampa vienomis pagrindinių ir svarbiausių vaikų pozityvaus popamokinio užimtumo vietų (Neformaliojo ugdymo

aktualijos, 2012), kuriuose be įvairių veiklų teikiama ir kompleksinė pagalba socialinės rizikos šeimų vaikams (Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014), sudaromos galimybės skirtingo amžiaus ir socialinio statuso vaikams įsitraukti į naudingą, įdomią ekologinę veiklą, kuria siekiama formuoti vaikų dorines aplinkosaugos vertybines nuostatas, glaudinti tarpusavio ryšį su gamta. Lietuvoje trūksta konkretesnių tyrimų apie neformalios edukacinės aplinkos, ypač vaikų dienos centrų, svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si). Todėl svarbu detaliau analizuoti vaikų dienos centruose vykdomas veiklas vaikų ekologinio ugdymo(si) aspektu, jose vaikams suteikiamas galimybes, patiriamus ribotumus ir jų pagrindu tobulinti veiklą. Tai ir lemia šio darbo problemą.

Tyrimo objektas: neformalios edukacinės aplinkos svarba vaikų ekologiniam ugdymui(si).

Tyrimo tikslas – ištirti neformalios edukacinės aplinkos vaikų dienos centre svarbą 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si).

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti neformalios edukacinės aplinkos svarbą 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si);
2. Išryškinti neformalios edukacinės aplinkos svarbos 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si) požymius;
3. Vaikų dienos centro pavyzdžiu empiriškai ištirti neformalios edukacinės aplinkos požymių svarbos raišką 13 – 15 metų vaikų ekologiniame ugdyme(si).

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas holistinio ugdymo samprata (Bitinas, 2013; Hattie, 2014), akcentuojančia, kad „vaikas formuojasi kaip vientisa asmenybė, o ugdymosi procesas yra vieninga sistema“ (Vaičekauskienė, 2015, p. 63), taip pat holistine pasaulėžiūra ir ekologine perspektyva, pabrėžiančiomis, kad „Žemė, gyvybė joje, taip pat ir žmogaus gyvenimas – tai tam tikra vientisa visuma, <...>, egzistuoja tamprus ryšys tarp visų gyvų ir negyvų daiktų, gamtos ir žmogaus“ (Khachatrian, 2015).

Išsikeltam tyrimo tikslui pasiekti pasirinkta atvejo tyrimo strategija. Anot B. Bitino, L. Rupšienės ir V. Židžiūnaitės (2008), šios strategijos pagrindinis ypatumas – tyrimą sudaro vienas atskirtas objektas - šiuo konkrečiu atveju vaikų dienos centras. Siekiant įgyvendinti išsikeltus tyrimo uždavinius, atlikta mokslinės literatūros ir norminių dokumentų analizė ir kokybinio tyrimo pagalba empiriškai ištirtas neformalios edukacinės aplinkos reikšmingumas 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si) vaikų dienos centre. K. Kardelio (2016, p. 330) teigimu, „kokybiniai tyrimai, nebūdami priklausomi nuo hipotezių, pasižymi lankstumu ir duomenų indukcinė analize <...>, yra rekomenduotini atvejo studijoms“.

Tyrimo metodai:

- Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė;
- Empiriniai: rašiny, interviu.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimo dalyviai – Vėriškių vaikų dienos centrą lankantys 13 – 15 metų vaikai (10 asmenų) ir su jais dirbantys dienos centro darbuotojai (4 asmenys). Analizei pasirinktas Vėriškių vaikų dienos centras, nes jis pasižymi tipiniais kaimo vietovėje esančio dienos centro bruožais. Taip pat darbo autorė yra iš anksto susipažinusi su šio vaikų dienos centro darbuotojais ir ugdytiniais, centro veiklos specifika. Tokia patirtis leidžia kokybiškiau atlikti kokybinį tyrimą, išanalizuoti darbo temą, išvelgti temos problematiką sąlygojančius kontekstus.

Tyrimo etapai. Tyrimas atliktas 2017 m. kovo – gegužės mėn.

Darbo naujumas / reikšmingumas. Mokslinėje literatūroje plačiai analizuojama ekologinio ugdymo(si) samprata (Puk 2009; Puk ir Stibbards, 2010; Petrikiene 2009, 2010, 2011; Fedorova, 2011; Ignatenko, Lekomtseva ir Badiyina, 2014, Khachatryan, 2015, Berzina, 2016 ir kt.), problematika (Lamanauskas, 2010; Klimienė et. al., 2011; Khurramov, I.A. 2012; Taylakova, 2012 ir kt.), ekologinės etikos aspektai (Kalenda, 2007, 2016; Broga, 2012; Burlakova, 2016 ir kt.), akcentuojama ekologinio ugdymo vaikystėje svarba (Judson, 2010; Moiseyev, 2010; Cherkashin ir Ulanova, 2013, Kalenda, 2016 ir kt.), daug dėmesio skiriama vaikų neformaliai ugdymui(si) (Kvieskienė ir Petronienė, 2007; Petronienė, 2011; Bakonis, Indrašienė ir Penkauskienė, 2013 ir kt.), vaikų neformalaus ugdymo(si) aplinkų tyrinėjimui (Merfeldaitė ir Petronienė, 2009; Garbauskaitė-Jakimovska, 2014; Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014 ir kt.), tačiau pasigendama konkretnių tyrimų apie neformalios edukacinės aplinkos, ypač vaikų dienos centrų, svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si). Taigi teoriniu aspektu šis darbas praplečia mokslines žinias apie neformalios edukacinės aplinkos svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si).

Praktiniu aspektu šis darbas reikšmingas tuo, kad Vėriškių dienos centro pavyzdžiu bus išskirti 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui svarbūs neformalios edukacinės aplinkos kaimo vietovėje požymiai, išryškintos stipriosios ir silpnosios ekologinio ugdymo dienos centre pusės, pažangūs ir probleminiai aspektai. Tyrimo metu pateiktos praktinės rekomendacijos reikšmingos ne tik šio, bet ir kitų vaikų dienos centrų administracijai ir darbuotojams siekiant užtikrinti vaikų ekologinio ugdymo(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje kokybę.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 2 skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 2 priedai. Darbe pateikiama 14 lentelių, 12 paveikslų.

1. NEFORMALIOS EDUKACINĖS APLINKOS REIKŠMINGUMO 13 – 15 METŲ VAIKŲ EKOLOGINIAM UGDYMU(SI) TEORINIAI ASPEKTAI

Ugdymas kiekvienos šalies socialinių sistemų lauke užima ypatingą vietą. Anot A.Gumuliauskienės (2013), kaip atvira socialinė sistema jis negali egzistuoti be sąveikos su kitomis sistemomis (t. y. ir su gamta, ekologija), nuolat patiria jų kompleksinę skirtingo masto ir intensyvumo įtaką. Iš kitos pusės, švietimo sistemos vystymas, kartu ir ekologinio ugdymo puoselėjimas yra būtina sudedamoji kiekvienos valstybės švietimo politikos dalis, siekiant darnaus šalies ūkio vystymosi (Valstybinė švietimo strategija 2013–2022: tikslai, problemos tobulinimo kryptys, 2012), gamtos apsaugos ir ekologinių problemų sprendimo (Taylakova, 2012; Kalenda, 2016 ir kt.). Šiuo metu mokslininkai vieningai sutaria, kad gamtos ir gamtos išteklių apsauga turi būti organizuojama ne tik kovojant su pačiomis ekologinėmis katastrofomis ir jų priežastimis, bet visų pirma šalinant socialines ekologinių problemų priežastis, t.y. vykdant efektyvų, įvairiomis formomis ir metodais pagrįstą, formalioje ir neformalioje ugdomojoje aplinkoje įgyvendinamą ekologinį ugdymą (Berzina, 2016). Toks ugdymas keičia žmonių požiūrį ir ugdo kompetencijas kurti saugesnį, sveikesnį, ekologiškesnį pasaulį (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad ekologinio ugdymo, kaip valstybių švietimo sistemų dalies, istorija nėra ilga (Kalenda, 2016). Ekologiniam ugdymui skirti moksliniai darbai atskleidžia, kad ekologinio ugdymo metodologija kuriama nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio (Murtazina, 2015) ir per šį laikotarpį galima išskirti tris ekologinio ugdymo(si) turinio sampratos etapus: 1) gamtamokslinis deduktyvumas: žinių apie gamtą perteikimas formaliojo ugdymo metu; 2) kompleksinio mąstymo ir santykio su gamta plėtojimas, ir 3) dialogas su gamta: identifikacija su gamta, ją išgyvenant kaip savo paties dalį (Kalenda, 2016). Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad ekologinio ugdymo sąvoka atsirado XX a. 8-ajame dešimtmetyje JAV. Šalyje kilo ekologinis judėjimas, kurio idėjos vėliau panaudotos valstybės aplinkosaugos politikai ir veiksams apibrėžti (Murtazina, 2015). Nors 1988 m. toks judėjimas suaktyvėjo ir Lietuvoje, Lietuvos švietimo sistemoje ekologinis ugdymas labiau aktualizuotas tik 1991 m., šaliai jau atgavus nepriklausomybę.

1.1. Vaikų ekologinio ugdymo(si) samprata ir svarba

Ekologinio ugdymo(si) samprata plačiai analizuojama tiek užsienio, tiek ir Lietuvos mokslininkų darbuose. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad ekologinio ugdymo(si) esmė –

kiekvienam žmogui įgyti jausmą, kad gamta labai svarbi jo gyvenimo dalis, suprasti, kad gamta yra visos gyvybės egzistavimo pagrindas, ugdyti meilę gamtai (Berzina, 2016; Kalenda, 2016). Toks ryšys su gamta turi būti puoselėjamas nuo mažens šeimoje ir vaiko artimojoje aplinkoje, taip pat formaliose ir neformaliose ugdymo institucijose (Lamanauskas, 2010; Taylakova, 2012), ekologinio ugdymo tiesos turi tapti žmogaus tikslu, jo sąmoningumo dalimi ir pereiti į kasdieninį žmogaus gyvenimą (Fedorova, 2011).

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad vaikų ekologinio ugdymo tikslas – suteikti vaikams žinių apie gamtą, jos saugojimo būdus (Judson, 2010); puoselėti ekologinę poziciją, skatinti tinkamą vaikų santykį su gamta (Puk, 2009; Puk ir Stibbards, 2010; Fedorova, 2011); ugdyti suvokimą, kad „kiekvienas žmogus yra atsakingas už bendrą kultūrinį palikimą ir gamtos išsaugojimą“ (Klimienė et al., 2011, p. 99); skatinti vaikus siekti ekologinės pusiausvyros ir darnos (Moiseyev, 2010; Mendel et al., 2015; Kalenda, 2016).

Anot M. Mendel et al. (2015), ekologinė darna reiškia kitų rūšių išlikimo ir gerovės pripažinimą, suvokimą, kad natūralūs procesai yra fundamentalūs. Žmogus negali išnaudoti gamtos (Moiseyev, 2010), o aplinkos tarša, klimato kaita, biologinių rūšių nykimas <...> ir kiti neigiami biosferos procesai negali nekelti nerimo dėl gyvybės likimo ir žmonijos ateities“ (Kalenda, 2016, p. 9). Autoriai pabrėžia, kad „ekologinės darnos pagrindas yra bendros ekosistemos modelio supratimas: visos sistemos Žemėje yra tarpusavyje susijusios ir turi būti palaikomos ir saugojamos ir kad į Žemę galima žiūrėti kaip į savaime susireguliuojančią sistemą, kurioje visi komponentai yra vertingi“ (Mendel et al., 2015, p. 12). Taigi, vaikų ekologinis ugdymas yra ne tik švietimo sistemos dalis, bet taip pat naujas siekis ir prasmė modernaus ugdymo procese – unikali priemonė žmonijos vystymui ir išsaugojimui (Ignatenko et al., 2014). Apibendrintai galima teigti, kad vaikų ekologinis ugdymas apima „supratimo augimą, naujų perspektyvų įgijimą, vertybes, žinias ir įgūdžius, formalų ir neformalų procesą, tikintis pakeisti elgseną palaikant ekologiškai darnią aplinką“ (Mendel et al., 2015, p. 19).

Tradiciškai mokslinėje literatūroje išryškunami šie pagrindiniai vaikų ekologinio ugdymo požymiai (Mendel et al., 2015, p. 20): „1) sprendžiamos aplinkos problemos; 2) aplinkos problemų pagrindu įvardijami žmogaus veiksmai ir jų poveikis aplinkai; 3) akcentuojama bioįvairovė; 4) veikimo tikslas – gera aplinka; 5) vykdomi veiksmai aplinkai; 6) prisiimama atsakomybė už aplinką; 7) tiriamas individualų elgsys (aplinkos etika); 8) aplinkos ugdymas turi vietinį ir globalinį kontekstą; 9) ugdymas vyksta integruotoje veikloje“. Nemažinant šių vaikų ekologinio ugdymo aspektų svarbos, pastaruoju laiku ekologinio ugdymo tyrinėtojai (Fedorova, 2011; Cherkashin ir

Ulanova, 2013; Mendel et al., 2015 ir kt.) vis dažniau ekologinį ugdymą prilygina „Darnaus vystymosi švietimui“, akcentuodami, kad ekologinis ugdymas darnaus vystymosi kontekste: „1) sprendžia aplinkos apsaugos, efektyvų gamtinių išteklių naudojimo, ekosistemų palaikymo, gerai funkcionuojančios visuomenės ir ekonomikos problemas; 2) problemos pagrindas yra konfliktas tarp skirtingų žmonių tikslų: aplinkos, socialinių, kultūrinių ir ekonominių; 3) pabrėžia kultūrinę, socialinę, ekonominę ir biologinę įvairovę; 4) gera gyvenimo kokybė tiek šiandien tiek ateities kartoms; 5) motyvacija keičia žmogaus gyvenimo stilių; 6) atsakomybė už žmogaus ir ekosistemos būklę; 7) didina veiklos kompetencingumą, taip pat kompetenciją vystyti moralinius kriterijus ir stimuliuoja visuomeninį dalyvavimą ir sprendimų priėmimą; 8) turi būti pritaikytas ir remtis vietiniu ekonominiu, socialiniu, kultūriniu ir ekologiniu kontekstu ir bendruomene, po to įtraukiant regioninį, nacionalinį ir globalinį kontekstus; 9) integruotas į visą mokymą ir mokymąsi ir į visus mokyklos gyvenimo aspektus“ (Mendel et al., 2015, p. 20). Mokslininkai pabrėžia, kad ekologinis ugdymas darnaus vystymosi kontekste pasižymi: ugdymo formų ir metodų įvairove; tęstinumu, santykiu su kitomis švietimo programomis; pritaikomumu; vietiniu kontekstu; ryšiu su praktine veikla (Fedorova, 2011, p. 23). Jis pasireiškia įvairiose jauno žmogaus gyvenimo srityse (Cherkashin ir Ulanova, 2013), užtikrina vaikų galimybių kritiškai mąstyti ir imtis atsakomybės sprendžiant ekologines problemas stiprinimą (Mendel et al., 2015), skatina ugdytinių savarankiškumo ugdymą, kūrybinės veiklos ir poreikio būti aktyviam (pačiam patirti, pažinti, domėtis, veikti) kompetencijas (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad vaikų ekologinis ugdymas – ilgalaikis ir sudėtingas (Fedorova, 2011; Berzina, 2016), o svarbiausia – nuoseklus (Lamanauskas, 2010) ir kryptingas (Cherkashin ir Ulanova, 2013) procesas, apimantis tris esminius vaiko ir gamtos santykio komponentus: 1) pažintinį, 2) emocinį – vertybinį ir 3) efektyvų praktinį (įdomios vaikui ir naudingos gamtai ir visuomenei veiklos, įgūdžių tobulinimo) (Lamanauskas, 2010; Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013; Murtazina, 2015; Burlakova, 2016 ir kt.).

Ekologiniam ugdymui skirtuose moksliniuose darbuose nurodoma, kad pažintinio ugdytinio ir gamtos santykio komponento esmė: pažindinantis su visa gyvybės bendrija, vaikui atskleidžiami pagrindiniai ekologijos principai (Khachatryan, 2015), skatinamas vaiko suvokimas, kad gamtos „įvairovė sustiprina stabilumą, o gyvybės bendrijos yra sudėtingos sistemos, besistengiančios atkurti

visumos stabilumą ir pusiausvyrą po išorinio ardymo“ (Broga, 2012, p. 145). Ekologijos žinios leidžia iš dalies numatyti savo veiksmų rezultatus (Lamanauskas, 2010).

Mokslinėje literatūroje nurodoma, emocinis – vertybinis vaiko ir gamtos santykio komponentas apima ugdytinio emocinius išgyvenimus ir jausmus ir nusiteikimą gamtos atžvilgiu (Khachatrian, 2015). Siekiant glaudesnio vaiko ryšio su gamta, būtina suteikti vaikui emocinį pasitenkinimą ir gamtos grožio pajautimą (Kalenda, 2016). Tik pakeitus asmens vertybinę orientaciją, bus galima pakeisti jo santykį su gamta (Fedorova, 2011). Susirūpinimas aplinka, neabejingumas gamtos problemoms, pasiryžimas veikti jos labui – svarbūs akstinai vaiko ekologiškai veiklai (Gamtamokslinių kompetencijų ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcijoje, 2013).

Ekologinio ugdymo(si) metodologijoje praktinis ugdytinio ir gamtos santykio komponentas – labai svarbus veiksnys: siekiant, kad ekologinės žinios taptų vaiko įsitikinimais ir elgesio orientyrais, jos privalo būti įtrauktos į konkrečią veiklą (Petrikienė, 2010), pažymima praktinės veiklos svarba (Topor ir Bubela, 2013). Praktinės veiklos metu sudaromos sąlygos formuoti tinkamą vaiko ir gamtos sąveiką, ugdoma atsakomybė už aplinką, puoselėjimas jautrumas ir pagarba gamtai ir kitos reikšmingos vaiko asmenybės savybės (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013). Įgūdžių ir gebėjimų formavimas „įgalina asmenį valdyti ekologines situacijas, efektyviai spręsti gyvenimiškas problemas, sėkmingai adaptuotis besikeičiančioje aplinkoje ir atitinkamai veikti aplinką ar net ją keisti“ (Jančauskytė et al., 2013, p. 76).

Gamtamokslinių kompetencijų ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcijoje (2013, p. 13) nurodoma, kad vaikų ekologinio ugdymo veiklos privalo būti grindžiamos šiais pagrindiniais principais:

1. Kontekstualumo: „ugdymo turinys glaudžiai siejamas su įvairių sričių gyvenimo praktika, asmens poreikiais bei polinkiais, artimojoje aplinkoje vykstančiais procesais, visuomenės bei darbo pasaulio realijomis“;
2. Integravimo: „integravimo principas reiškia, kad mokomoji medžiaga ir procesas planuojamas, išskiriamos svarbiausios idėjos, nustatomi vidiniai ir išoriniai ryšiai, informacija panaudojama naujose situacijose, kiekvienas tyrimas yra holistinio proceso dalis. Numatomi metodai (probleminis, projektinis metodai, atvejo analizė ir kt.)“;
3. Sąmoningo ir aktyvaus dalyvavimo: šis principas reiškia, kad „svarbi vidinė mokymosi motyvacija – noras žinoti, tobulėti, užimti atitinkamą vietą visuomenėje, <...> kuriama

bendradarbiavimo atmosfera, formuojamas supratimas, kad ugdymas yra procesas grindžiamas loginiu, kritiniu mąstymu, ugdymo(si) tikslų suvokimu, organizuojamos produktyvios, kūrybinės veiklos. Skatinamas projektų, siekiančių gerinti aplinką kūrimas. Skatinama pilietinė iniciatyva – aktyviai dalyvauti priimant aplinkai palankius sprendimus, kuriant taisykles bendruomenėje ir pan“;

4. Ugdomojo mokymo principas: „ugdomas mokymas – ne tik plėtoti pažintines galias, bet ir ugdyti vertybes, mokymosi kompetenciją. Mokymasis – prigimtinis poreikis, jo ugdomas poveikis pasireiškia, jeigu ugdytojas neslopina ugdytinių savarankiškumo, skatina pasirinkti užduotis, atlikti jas kūrybiškai, vertinti savo veiklą ir jos rezultatus. Ugdytojas naudoja metodus, skatinančius bendradarbiauti, diskutuoti, argumentuoti ir pan., rodo pavyzdį savo elgesiu, bendravimu, atsakingumu, kūrybiškumu ir t.t.“;
5. Humaniškumo principas: „asmuo – nelygstama vertybė, gebanti laisvai pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą. Ekologinis ugdymas skatina pažinti gyvųjų organizmų įvairovę, jos savybes ir tuo ugdo pagarbą gyvybei, skatina globoti ir puoselėti gamtą. Sudaromos lygios galimybės veiklose dalyvauti visų sveikatos socialinės rizikos vaikams ir pan.“;
6. Nacionalumo principas: „sudaromos sąlygos ugdytiniui pažinti ir puoselėti savo krašto tradicijas, papročius, kultūrą, didžiuotis jais, <...> skatinama daugiau bendrauti su vyresniais bendruomenės atstovais (tėvais, seneliais)“.

Apžvelgus šiuos pagrindinius ekologinės veiklos principus galima daryti išvadą, kad ekologinis ugdymas skatina vaiką „būti aktyviu savo ugdymo(si) ir gyvenamojoje aplinkoje, pažinti save ir kitus, suvokti gamtinės aplinkos, kultūros, socialinio ir ekonominio visuomenės gyvenimo tarpusavio priklausomybę, skatina kūrybiškai bei kritiškai mąstyti, formuluoti problemas ir inicijuoti pokyčius, sąmoningai dalyvauti kuriant kokybišką gyvenimą sau ir ateities kartoms“ (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliuosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013, p. 13).

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų ekologiniu ugdymu siekiama puoselėti vaikų ekologinę poziciją, suteikiant ugdytiniams žinių apie gamtą, jos apsaugą, glaudinant vaikų santykį su gamta, skatinant vaikus prisidėti prie ekologinių problemų sprendimo. Vaikų ekologinis ugdymas sietinas su kompetencijų ugdymu, kur ekologinės žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos – trys pagrindiniai tokio ugdymo akstinai. Vaikų ekologinio ugdymo veiklos privalo būti vykdomos vadovaujantis kontekstualumo, integravimo, sąmoningo ir aktyvaus dalyvavimo, humaniškumo ir kt.

principais. Vaikų ekologinis ugdymas svarbus ne tik pačių ugdytinių asmenybėms, bet ir visuomenei, žmonijai ir gamtai tiek dabartyje, tiek ir ateityje.

Toliau šiame darbe bus detaliau analizuojama, kaip vaikų ekologinis ugdymas(is) suprantamas ir reglamentuojamas Lietuvos švietimo sistemos teisiniuose dokumentuose.

1.2. Vaikų ekologinio ugdymo(si) reglamentavimas Lietuvos švietimo sistemos teisiniuose dokumentuose

Vaikų ekologinis ugdymas Lietuvoje grindžiamas tokiais svarbiais teisinais dokumentais kaip Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011), Netradicinio ugdymo koncepcija (2010), Europos Sąjungos tvaraus vystymosi strategija (2006), Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2009), Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012) ir kt., o pati vaikų ekologinio ugdymo sąvoka reglamentuota Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratoje (2015), patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-379. Minėtame dokumente ekologinis ugdymas įvardijamas kaip „ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymas“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 1 str.) ir nurodoma, kad juo siekiama „ugdyti brandžią, turinčią esminių ekologijos ir aplinkos technologijų žinių, gebėjimų, vertybinių nuostatų asmenybę, gebančią savarankiškai pasirinkti tinkamas elgesio strategijas, prognozuoti savo veiklos padarinius aplinkai ir aktyviai veikti, siekiant aplinkos išsaugojimo“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 6 str.).

Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratoje (2015), reglamentuoti tokie vaikų ekologinio ugdymo uždaviniai kaip:

1. „Sudaryti sąlygas ugdytiniams nuosekliai įgyti integralių ekologijos ir aplinkos technologijų žinių, gebėjimų, kurių reikia ekologinėms problemoms spręsti, tapti atsakingais piliečiais, kuriančiais ir puoselėjančiais aplinką (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 7.1 str.);
2. „Sudaryti lanksčias sąlygas <...> patirtiniam mokymuisi, siekiant mokymosi ir gyvenimo darnos, ugdymo procesą siejant su situaciniu ugdymu, problemų analize ir sprendimu bendradarbiaujant“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 7.3 str.);

3. „Ugdyti tvirtas mokinio sveikos gyvensenos ir aplinkos puoselėjimo ir kūrimo vertybines nuostatas, kurios įvairiomis aktyvios veiklos formomis reikštųsi prasmingoje Žemės išsaugojimo ateities kartoms veikloje“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 7.4 str.).

Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratoje (2015) pabrėžiama, kad vaikų ekologinis ugdymas privalo būti grindžiamas Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) įtvirtintais lygių galimybių, kontekstualumo, veiksmingumo, tęstinumo švietimo sistemos principais, taip pat inovatyvumo, sąmoningo aktyvumo, nuoseklumo ir tęstinumo, bendruomeniškumo, patirtinio ugdymo, lokalaus ir globalaus veikimo ir integralumo pagrindais (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 8 str.).

Lietuvos vaikų ekologinį ugdymą(si) reglamentuojančiuose teisiniuose dokumentuose apibrėžiamas vaikų ekologinio ugdymo(si) turinys, kuris mokykliniame amžiuje apima: a) „abiotinę sritį, nagrinėjančią vandens, oro, dirvožemio, šviesos, energijos temas, akcentuojant: klimato kaitą, abiotinių veiksnių reikšmę, dirvožemio, vandens išteklių naudojimą ir apsaugą, naudingąsias iškasenas, alternatyvią energetiką“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 11.1 str.); b) „biotinę sritį, nagrinėjančią augalų, gyvūnų, mikroorganizmų, žmogaus ir genetikos temas, akcentuojant biosferą, jos evoliuciją, organizmų ir aplinkos ryšius, biotinius veiksnius, biogeocheminius ciklus, augalų ir gyvūnų išplitimą, priežastis, gamtinių sistemų ekologiją“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 11.2 str.); c) „žmogaus ekologijos sritį, nagrinėjančią sveikos gyvensenos, rūšiavimo ir atliekų perdirbimo, aplinkos ir oro taršos prevencijos, poveikio aplinkai vertinimo, tvarios miškininkystės ir želdininkystės, vandens ir maisto kokybės gerinimo, biodegalų, transporto, ekoverslo, atsinaujinančių energijos šaltinių, (bio) remediacijos ir aplinkos technologijų, ekologinės etikos, darnaus vystymosi ir gamtinių išteklių panaudojimo temas“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 11.3 str.).

Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratoje (2015, 12 str.) nurodoma, kad „atsižvelgiant į ugdytinių raidą ir psichofizinio vystymosi tarpsnius, ekologinio ugdymo turinys skirtingo amžiaus vaikams nuosekliai įgyvendinamas per formalųjį ir neformalųjį švietimą“. Kadangi šio darbo tikslas – ištirti neformalios edukacinės aplinkos svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si), toliau detaliau bus nagrinėjama, kaip teisiškai Lietuvoje reglamentuojamas vaikų ekologinis ugdymas neformaliojo ugdymo plotmėje.

Vaikų ekologinio ugdymo įgyvendinimą neformaliajame švietime reglamentuoja Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012), Vaikų ir jaunimo socializacijos 2014–2016 metų

veiksmų planas (2014) ir kt. dokumentai. Vaikų neformaliajam švietimui kaip svarbiai ekologinio ugdymo įgyvendinimo sričiai priskiriama paskirtis - „ugdyti vaiko gyvenimo įgūdžius, asmenines, socialines ir kitas bendrąsias kompetencijas“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 12.2 str.); „tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011, 15.1 str.).

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2012, 15 str.) išskiriami tokie neformaliojo vaikų ekologinio ugdymo(si) uždaviniai kaip: 1) ugdyti ir plėtoti vaikų kompetencijas per saviraiškos poreikio tenkinimą; 2) ugdyti gebėjimą kritiškai mąstyti, rinktis ir orientuotis dinamiškoje visuomenėje; 3) tobulinti tam tikros srities (o šiuo konkrečiu atveju, ekologines) žinias, gebėjimus ir įgūdžius ir kt. Minėtame dokumente taip pat reglamentuojami pagrindiniai neformalaus vaikų ekologinio ugdymo veiklos principai:

1. „Savanoriškumo – vaikai laisvai renkasi švietimo teikėją ir jo siūlomas veiklas“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.1 str.);
2. „Prieinamumo – veiklos ir metodai yra prieinami visiems vaikams pagal amžių, išsilavinimą, turimą patirtį nepriklausomai nuo jų socialinės padėties“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.2 str.);
3. „Individualizavimo – ugdymas individualizuojamas atsižvelgiant į jo asmenybę, galimybes, poreikius ir pasiekimus“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.3 str.);
4. „Aktualumo – veiklos, skirtos socialinėms, kultūrinėms, asmeninėms, edukacinėms, profesinėms ir kitoms kompetencijoms ugdyti“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.4 str.);
5. „Demokratiškumo – mokytojai, tėvai ir vaikai yra aktyvūs ugdymo(si) proceso kūrėjai, kartu nustato ugdymosi poreikius“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.5 str.);
6. „Patirties – ugdymas grindžiamas patyrimu ir jo refleksija“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.6 str.);
7. „Ugdymosi grupėje – mokomasi spręsti tarpasmeninius santykius, priimti bendrus sprendimus, dalytis darbais ir atsakomybėmis“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.7 str.);
8. „Pozityvumo – ugdymosi procese kuriamos teigiamos emocijos, sudaromos sąlygos gerai vaiko savijautai“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, 16.8 str.).

Vadovaujantis Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata (2015, 12.4 str.), vaikų neformaliajam ekologiniam ugdymui siūlomos veiklos šiomis kryptimis: 1) ekologinė – tiriamoji, 2) sportinė – sveikatinimo ir 3) kūrybinės raiškos.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011), Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2012), Europos Sąjungos tvaraus vystymosi strategijoje (2006), Nacionalinė darnaus vystymosi strategijoje (2009), Valstybės pažangos strategijoje „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012), Vaikų ir jaunimo socializacijos 2014–2016 metų veiksmų plane (2014) ir kt. dokumentuose išryškinama vaikų ekologinio ugdymo svarba 1) asmeniui, 2) visuomenei ir 3) gamtai.

Vadovaujantis Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012, 17 str.), ekologinis ugdymas(is) asmeniui: 1) leis vaikui įgyti kompetencijų, būtinų asmeniniam, visuomeniniam ir profesiniam gyvenimui (šiuo konkrečiu atveju ekologijos srityje); 2) įgyjamos kompetencijos turės tiesioginės įtakos sėkmingam vaiko (ekologiniam ugdymui(si)) formaliojo švietimo sistemoje; 3) įgytos kompetencijos padės vaikui tapti brandžia asmenybe, gebančia atsakingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti bendruomenėje, visuomenėje, spręsti ekologines problemas. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011, 15.1 str.) taip pat pažymima, kad organizuojant neformalųjį ekologinį vaikų ugdymą, sudarius sąlygas tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius, bus ugdomi aktyvūs visuomenės nariai. Vaikų ir jaunimo socializacijos 2014–2016 metų veiksmų plane (2014) akcentuojama, kad neformalusis švietimas (šiuo konkrečiu atveju neformalusis ekologinis švietimas) padės „plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos galimybes, kurti saugią ir sveiką ugdymosi ir socializacijos aplinką“. Vadovaujantis Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012, 17 str.), neformalaus ekologinio ugdymo(si) svarba visuomenei gali pasireikšti šiais aspektais: 1) išaugs visuomenės narių pilietiškumas, asmenys aktyviau dalyvaus bendruomeniniame ir visuomeniniame gyvenime sprendžiant ekologinius klausimus; 2) savarankiškos, kryptingai motyvuotos asmenybės gebės kurti bendruomeniškumą skatinančią ekologišką aplinką ir į ją įtraukti daugiau visuomenės narių. Europos Sąjungos tvaraus vystymosi strategijoje (2006, 6 str.) akcentuojama, kad ekologinio ugdymo metu įgytos asmens kompetencijos padės „užtikrinti, kad Žemės aplinka būtų palanki visoms gyvybės formoms, atsižvelgti į planetos gamtos išteklių ribotumą ir užtikrinti aukštą aplinkos apsaugos bei kokybės gerinimo lygį“. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2009, 178 str.) pabrėžiama, kad ugdant išsilavinusius, savarankiškus, aktyvius ir atsakingus visuomenės narius, stiprinant intelektualinį visuomenės potencialą, žinios ir mokslas užtikrins darnų ekonominių, socialinių ir aplinkosaugos tikslų įgyvendinimą. Vadovaujantis Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012, 3.3 str.) „<...> kultūros, mąstymo, elgsenos

pokyčiai ir visuomenės vertybės lems sėkmingą šalies raidą ir padės pasirengti drąsiai priimti globalios konkurencijos iššūkius, <...> skatins pažangos procesus ir lems teigiamus pokyčius visose visuomenės gyvenimo srityse“.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų ekologinis ugdymas Lietuvoje grindžiamas tiek nacionaliniais, tiek ir Europos Sąjungos teisės aktais. Vaikų ekologiniu ugdymu Lietuvoje siekiama sudaryti sąlygas ugdytiniams nuosekliai įgyti ekologinių žinių ir gebėjimų, reikšmingų aplinkosaugos problemų sprendimui, užtikrinant patirtinį mokymąsi, siekiant mokymosi ir gyvenimo darnos, vadovaujantis situaciniu ugdymu, problemų analize, puoselėjant ugdytinių vertybines nuostatas saugant gamtą. Vaikų ekologinis ugdymas neformaliojo ugdymo kontekste orientuotas į vaikų ekologinių kompetencijų ugdymą per saviraiškos poreikio tenkinimą. Pagrindiniai vaikų neformalaus ekologinio ugdymo veiklų principai: savanoriškumas, prieinamumas, aktualumas, patirties, ugdymosi grupėje, pozityvumo ir kt.

Kaip praktiškai yra įgyvendinami teisiniuose dokumentuose reglamentuojami vaikų ekologinio ugdymo(si) principai, kokios yra vaikų ekologinio ugdymo(si) patirtys Lietuvoje ir užsienio šalyse, toliau ir bus detaliau analizuojama šiame darbe.

1.3. Vaikų ekologinio ugdymo(si) patirtys: Lietuvos ir užsienio šalių kontekstas

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad vaikų ekologinio ugdymo(si) patirtys skirtingose šalyse labai įvairios, o dažnai ir skirtingos. Ekologiniam ugdymui skirti moksliniai darbai atskleidžia, kad šiandien vargu ar galima pasiūlyti tam tikrą vienodą ir universalią ekologinio ugdymo(si) paradigmą skirtingų šalių švietimo sistemose, tačiau N.N. Moiseev (2010) teigimu, pagrindinės ekologinės nuostatos tausoti ir saugoti gamtą kiekvienoje tokioje sistemoje privalo būti.

Kadangi Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratoje (2015, 3 str.) akcentuojama, kad Lietuvos ekologinis ugdymas orientuojamas „Jungtinių Amerikos Valstijų, Švedijos, Suomijos, Norvegijos, Austrijos, Vokietijos švietimo sistemos ekologinio ugdymo sampratos principais, patirtinio mokymo(si) filosofija ir principais“, manytina, kad būtent šių užsienio šalių vaikų ekologinio ugdymo(si) patirtis verta paanalizuoti išsamiau.

Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcijoje (2013) nurodoma, kad Vokietijoje jau daugiau nei keletą dešimtmečių yra propaguojamas „žaliojo mokymasis“, skatinant ugdytinių ryšį su juos supančia aplinka ir ugdant atsakomybę už ją. Ekologiniu ugdymu Vokietijoje siekiama keisti ugdytinių sampratą apie gamtą, gerinti

gamtamokslines žinias, ugdyti jų norą saugoti gamtą, formuoti jaunosios kartos aplinkai palankų elgesio modelį (Khurramov, 2012). Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad svarbiausias vaikų ekologinio ugdymo tikslas Vokietijoje – jaunų žmonių sąmoningo ir atsakingo elgesio gamtoje ugdymas. Tam svarbus ekologinių tikslų išsikėlimas ir jų supratimas ir specifinės užduotys, skirtos vaikams aplinkosaugos srityje (Murtazina, 2015).

Įdomus neformalaus ekologinio ugdymo organizavimo Vokietijoje pavyzdys – nuo 2005 m. po visą šalį išvystytas Gamtos mokyklų tinklas, kurių centrai išdėstyti 10 šalies teritorijų. Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcijoje (2013, p. 9) nurodoma, kad „gamtos mokyklos – ne retai tampa vietovės traukos centru, kur poilsis derinamas su pramogomis, pažinimas su atradimo džiaugsmu, o veikimas kartu iš naujo skatina pažinti ne tik gamtos įvairovę, bet ir šalia esančius žmones. Šių mokyklų ugdymo viziją atskleidžia trys principai: pažinti gamtą, suprasti gamtą, pasidalinti gamta. Visi dalyvaujantys ugdymo procese yra tampriai susiję. Net jei centrinė figūra – ugdytinis, tarpusavio ryšiai, bendradarbiavimas, bendro tikslo siekimas sieja visas tikslines grupes: ugdytinius, ugdytojus ir tėvus“.

Ekologinio ugdymo programos Austrijoje dažniau integruojamos į formalaus ugdymo programas, pavyzdžiui, formalaus ugdymo metu vykdomos tokios programos kaip „Mokyklos sodas“, „Aplinkos istorija“, „Ekologija mokykloje“, „Ekologinės dirbtuvės“, „Kūryba gamtai“ ir kt.), taip pat organizuojamos gamtosauginės akcijos („Ozonas“, „Alpinė veikla“ ir kt.), kuriama daug metodinės medžiagos ekologijos klausimais, aktyviai vykdomi seminarai, kvalifikacijos kėlimo kursai aplinkosaugine tematika ugdytojams, taip pat inicijuojamas specialių žurnalų gamtamokslinė tematika leidimas, skatinamas projektų, įvairiais vaikų ekologinio ugdymo klausimais kūrimas ir įgyvendinimas (Khurramov, 2012).

Efektyviomis ekologinio ugdymo tradicijomis pasižymi Skandinavijos šalys, kurios laikomos vienomis iš lyderių aplinkos apsaugos ir ekologinio ugdymo srityse (Taylakova, 2012). Šiose šalyse ekologinis ugdymas – visų pirma privaloma ugdymo dalis. Pavyzdžiui, vaikų ekologinis ugdymas Švedijoje prasidėjo dar 1970 m., tuomet jis buvo įtrauktas į privalomąsias mokyklines ugdymo programas, išleisti vadovėliai ir kitos metodinės priemonės ugdytojams ir ugdytiniams. Didelis dėmesys, vykdamas vaikų ekologinį ugdymą, skiriamas bendradarbiavimui tarp Skandinavijos šalių (Khurramov, 2012). Kitas „aktyvus gamtos pažinimo pavyzdys – galėtų būti Hamar gamtos mokykla Norvegijoje, veikianti prie formaliojo ugdymo mokyklos, kur vaikai aktyviai skatinami pajusti gamtos reiškinius ir dalyvauti „išgyvenimo bei patyrimo“ gamtoje

stovyklose“ (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013, p. 9).

Ekologinis ugdymas Jungtinėse Amerikos Valstijose apskritai pasižymi ypač dideliu ekologinio ugdymo formų, krypčių ir metodologijų įvairumu, gilia skvarba į įvairius ugdomuosius dalykus formaliajame švietime, aktyviai dalyvaujant visuomenei, taip pat vykdant glaudų bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis organizuojant neformalųjį vaikų ekologinį švietimą (Khurramov, 2012). Švietimo sistemoje laikomasi pozicijos, kad jei jaunas žmogus nesupranta sąvokos „gamta, artimoji aplinka“ ir nesupranta savo santykio su šia aplinka, tuomet jis nieko nežino. JAV nustatytas švietimo ir ugdymo prioritetas – užtikrinti jaunų žmonių ekologinį raštingumą. Efektyvios ir jauniems žmonėms įdomios programos, įgyvendinamos Jungtinėse Amerikos Valstijose ir ne tik pavyzdys – programa „Gamtos apsaugos veiklos visur programa“ (The Nature Conservancy Awards Grants to Schools Through Nature Works Everywhere Program, 2017). Programoje 2016-2017 m. dalyvavo 53 mokyklos iš 15 miestų peržengiant Jungtinių Amerikos Valstijų ribas. Skirtingų miestų iš skirtingų pasaulio šalių mokykloms skirtos piniginės dotacijos vaikų projektams, kuriais siekiama saugoti gamtą, remti. Taip siekiama apjungti skirtingų pasaulio šalių vaikus, sprendžiant ekologines problemas.

Apskirtai Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet taip pat ir Švedijoje, Vokietijoje ir kt. šalyse prioritetiniais laikomi ekologiniai užsiėmimai gamtoje, specialūs projektai vaikams, akcijos, ekologiniai žaidimai, kuriais remiasi nuostata žadinti vaikų emocijas ir suvokimą, holistinį požiūrį į gamtą (Topor ir Bubela, 2013).

Kaip jau buvo minėta ankstesniame šio darbo poskyryje, Lietuvoje ekologinis ugdymas suaktyvėjo tik šaliai atgavus nepriklausomybę. Tuomet suaktyvėjo nevyriausybinių organizacijų aplinkosauginė veikla. Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcijoje (2013, p. 23) nurodoma, kad puikus neformalaus ekologinio ugdymo pavyzdys – „Lietuvoje įgyvendinama Gamtosauginių mokyklų programa, kuri viena iš tarptautinio Aplinkosauginio švietimo fondo (FEE – Foundation for Environmental Education) pasaulyje įgyvendinamų programų. Savo tikslus FEE įgyvendina vykdydamas penkias programas: Mėlynoji vėliava, Miškas ir mokykla, Jaunieji aplinkosaugos žurnalistai, Žaliasis raktas, Gamtosauginės mokyklos. Pastaroji programa orientuoja mokyklas į praktinę gamtosauginę veiklą, skatina mokyklų bendruomenių aktyvumą, ugdo mokinių kūrybiškumą remiantis įvairiais darnaus vystymosi aspektais ir kuriant ryšius su bendruomenėmis”.

Apibendrinant galima teigti, kad ekologinis ugdymas vykdomas įvairiose šalyse. Nors toks ugdymas skirtingose šalyse savo formomis ir metodų įvairove skiriasi, tačiau jį vienija tie patys tikslai, ta pati ugdymo prasmės įžvalga, kuri tampa vis reikšmingesne šių dienų kontekste. Gamtos ir jos saugojimo pažinimas vyksta vykdant aktyvų tarpusavio bendradarbiavimą, keičiantis potyriais ir išgyvenimais, taip pat kartu kuriant ir saugojant aplinką, puoselėjant asmenines ir bendruomenines kompetencijas, formuojant(is) vertybines nuostatas ir pozityvius jausmus gamtai.

Kaip vaikų ekologinį ugdymą(si) lemia vaiko amžius, neformali edukacinė aplinka, įvertinant ir vaikų dienos centro atvejį, taip pat kokie yra neformalios edukacinės aplinkos svarbos vaikų ekologiniam ugdymui(si) požymiai, toliau detaliau ir bus analizuojama šiame darbe.

1.4. Vaikų ekologinio ugdymo(si) ypatumai

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad „žmogų ugdo aplinka“ (Klimienė ir Klimas, 2015, p. 173), tačiau, kad ekologinis ugdymas edukacinėje aplinkoje būtų efektyvus, svarbios kelios sąlygos: 1) ugdomojoje aplinkoje „sudaromos puikios sąlygos formaliam ir neformaliam ugdymui taikant įvairius ugdymo metodus ir formas“ (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013, p. 23); 2) ugdytinis motyvuotas aplinka naudotis, 3) jis sugeba tai padaryti (Neifachas, 2014), 4) svarbūs fizinės, emocinės ir didaktinės edukacinės aplinkos aspektai. Taip pat mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad ne viską, ką duoda ugdymas ir ugdomoji aplinka iš karto perima ugdytinis (Johnson, 2008) – švietimas yra tik vienas iš asmenybės vystymo akstinių (Lichtenberger, 2012). Anot autorių, ne retai ugdymas veikia asmenybę tik iš dalies arba net priešingai. Tokios padėties priežastys: įvairiais požiūriais labai skirtingi ugdytiniai. „Tai lemia jų amžiaus ir individualios savybės, psichinių procesų ir savybių pobūdis <...> mokymosi ir veiklos motyvai, gyvenimiškoji patirtis, aplinkos sąlygos ir pan.“ (Rajeckas, 2004, p. 118) – visa, su kuo susiduria ugdytiniai ugdymosi proceso metu (Johnson, 2008; Lichtenberger, 2012).

1.4.1. Amžiaus tarpsniui būdingi raidos bruožai kaip ekologinio ugdymo(si) veiksnys

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad paauglystės amžius yra pats atsakingiausias ir sudėtingiausias iš visų asmenybės formavimosi tarpsnių (Vaičiulienė, 2011; Kriščiūnaitė, 2014). Tai amžiaus tarpsnis, „kai individo kūne ir psichikoje vyksta intensyvios permainos“ (Vaičiulienė, 2011, p. 25), „tuo metu vyksta savitas virsmas iš vaikystės į suaugusiojo gyvenimą <...>, šiuo laikotarpiu

paauglys visapusiškai vystosi: vyksta anatominiai-fiziologiniai, intelektiniai pokyčiai, formuojasi paauglio požiūriai į įvairius reiškinius ir kt.“ (Jonutytė ir Litvinas, 2007, p. 121). Šis laikotarpis vaiko ekologiniam ugdymui(si), sampratai apie gamtą, yra labai svarbus ir reikšmingas: paauglystės laikotarpiu intensyviai formuojant pagarbos gamtai, gamtos saugojimo vertybines nuostatas, yra tikėtina, kad jos lydės asmenį likusią dalį jo gyvenimo (Kalenda, 2016).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad paauglystė – tai laikotarpis, kai vaikui „pradeda kilti esminiai klausimai <...> apie gyvenimą, jo prasmę“ (Lyska ir Vyšniauskytė-Rimkienė, 2015, p. 34-35). Ji dažnai vertinama kaip metas, „kai kartu su vykstančiais biopsichosocialiniais pokyčiais jaunas asmuo turi įgyti įgūdžių ir išstobulinti gebėjimus, kurių reikės norint tapti produktyviu suaugusiuoju“ (Kriščiūnaitė, 2014, p. 9). Kokybiški santykiai su kitais žmonėmis (Hill et al., 2007; Walsh et al., 2010), ypač draugais ir bendraamžiais (Shehata ir Ramadan, 2010) ir suformuotas identiteto jausmas (Chen et al., 2007; Dumas et al., 2009) siejami su geresne paauglio sveikata ir psichologine gerove (Kriščiūnaitė, 2014, p. 10), kartu ir su ugdymo proceso sėkmingumu. Prasidėjus paauglystei „siekdami didesnio autonomiškumo, vaikai naujai įvertina savo <...> ir kitų asmenų vaidmenis, persvarsto taisykles ir lūkesčius“ (Kriščiūnaitė, 2014, p. 9), tai taip pat lemia ugdymo procesą: šiuolaikinis paauglys aktyvus, veiksmingas žmogus, trokšta dirbuotis, pažinti, suprasti, paauglio požiūrio savitumas ima aktyvėti jau ankstyvojoje paauglystėje, „kai tenka savarankiškai atskirti gerą ir blogą, atpažinti savo ir kitų žmonių emocijas, jausmus, vertinti naujas patirtis, spręsti moralines dilemas“ (Vaičekauskienė, 2015, p. 62). Paauglystės laikotarpio tyrinėtojai pabrėžia, kad, „įžengus į paauglystę, greičiau mąstoma, mokomasi rasti žinių, operuojama abstrakčiomis sąvokomis, imama jautriau elgtis su aplinkiniais, atsakingiau vertinti kitus ir save“ (Jonilienė, 2008; Žukauskienė, 2012, cit. pagal Vaičekauskienė, 2015, p. 62). Jam nepriimtina monotonija, jis siekia įdomios, žadinančios įvairius išpūdžius, stipresnius išgyvenimus, bet greitai įvykdomos veiklos. „Grupės formatas, kritinio mąstymo metodo taikymas paauglių grupėse yra labai veiksmingas“ (Malekoff, 2014, cit. pagal Lyska ir Vyšniauskytė-Rimkienė, 2015, p. 35). Paauglio aktyvumas ekologinio ugdymo srityje ypač didelis, kai veikla yra: 1) savanoriška; 2) aiškus jos tikslas; 3) aiški veiklos prasmė; 4) kai yra galimybių patiems veiklą organizuoti (Lamanauskas, 2010). Kartu labai svarbiu paaugliui yra ir grįžtamasis ryšys, kuriam „didelę įtaką turi ugdytojo gebėjimas teikti pasiūlymus, o ne sprendimus, skatinti ir palaikyti, o ne kritikuoti ugdytinį“ (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011, p. 74). Č. Kalendos (2016) teigimu, paauglio motyvuotumą ekologiniam ugdymui(si), lemia:

„1) psichologija - individo elgesio nuostatos, stereotipai, mąstymo pobūdis, motyvai, orientacijos, emocijos;

2) viešoji nuomonė - vyraujančios visuomenėje pažiūros apie tam tikras gyvenimo sritis;

3) dorovinė sąmonė - gyvenime dominuojančios normos, gėrio, blogio, garbės ir teisingumo, pareigos ir sąžinės bei kitų dorovės sąvokų supratimas ir laikymasis“ (Kalenda, 2016, p. 80).

Šie trys aspektai ypač aktyvūs ir svarbūs paauglystės laikotarpiu, kuomet pradeda aktyviai formotis vaiko identitetas, savitas mąstymo būdas, paauglio savimonėje įsitvirtina gėrio, blogio, garbės ir teisingumo ir kitų dorovinės sąvokų sampratos, kuomet bendraamžių ir kitų autoritetinių asmenų nuomonė tampa svarbesnė nei tėvų ir pan.

Atsižvelgiant į paauglystės amžiaus tarpsniui būdingus ugdytinio bruožus, Lietuvos vaikų ekologinį ugdymą(si) reglamentuojančiuose teisiniuose dokumentuose akcentuojama šio laikotarpio ekologinio ugdymo(si) siekiai:

1) „nuosekliai plėsti ekologijos ir aplinkos technologijų žinias, mokinių praktinių gebėjimų lauką, remiantis suformuotu emociniu ryšiu, formuoti atsakingą, gamtą tausojantį elgesį. Akcentuojamas patirtinis mokymas(is) – lokalsios aplinkos pažinimas, informacijos rinkimas, praktinė tiriamoji veikla“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 14 str.);

2) „ugdyti gamtamokslinę kompetenciją sąmoningo veikimo lygmenyje, analizuojant gamtos reiškinius, apibendrinant nuosekliai įgytas integralias ekologines, aplinkos technologijų žinias, vertinant ir teikiant pasiūlymus, kai sprendžiamos gamtos apsaugos problemos. <...> Padedama sąmoningai vertinti save kaip asmenybę, formuoti atsakingą požiūrį ir elgesį su aplinka“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 15 str.).

Neformali edukacinė aplinka, kurioje vykdomas paauglių ekologinis ugdymas turėtų pasižymėti struktūra, laiduojančia prigimtines jauno žmogaus galias – gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti ir ugdyti(s) holistinį pasaulio suvokimą, glaudinti savo ir gamtos tarpusavio ryšį (Kalenda, 2016). Dalyvaudami neformaliose edukacinėse veiklose paaugliams privalu sudaryti sąlygas praktiškai pritaikyti turimas ekologines žinias, bet pagilinti ir stiprinti savo savarankiškumą, iniciatyvumą, lavinanti vaizduotę, ir komunikabilumą (Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014) ieškant savęs ir savo tapatumo santykiuose su gamta.

Apibendrinant galima teigti, kad paauglystės amžius, nors ir būdamas vienu atsakingiausių ir sudėtingiausių asmens formavimosi tarpsnių, labai „palankus“ ekologinių nuostatų, vertybių ir elgesio formavimui. Vykdamas vaikų ekologinį ugdymą, svarbu atkreipti dėmesį į tokias paauglio savybes kaip aktyvumas, sąmoningumas, noras veikti, polinkis spręsti moralines problemas. Kitas

svarbus veiksnys, lemiantis ekologinio ugdymo(si) sėkmingumą, pati ugdomoji aplinka. Apie ją detaliau ir bus kalbama kitame šio darbo skyrelyje.

1.4.2. Neformali edukacinė aplinka kaip vaikų ekologinio ugdymo(si) veiksnys

Mokslinėje literatūroje edukacinė aplinka suprantama, kaip ugdytojo organizuota ir realizuojama aplinka (Jucevičienė, 2010); aplinka, kurioje ugdomi/ugdosi besimokantys asmenys (Neifachas ir Rudanov, 2013); tai toks globalizacijos, integracijos procesų, informacijos ir komunikacijos technologijų plėtros fenomenas, kuris formuoja kiekvieno ugdymo(si) aplinkos dalyvio (ugdytojo, ugdytinio, ugdytinio tėvų) elgseną (Neifachas, 2014). P. Jucevičienė (2007) edukacinę aplinką įvardija „kaip ugdomąją vertę turinčias žmogaus gyvenimo ir veiklos erdves, skatinančias individo asmeninį tobulėjimą, įgyvendinamą ugdymosi pastangomis“ (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011, p. 75). Anot L. Žadeikaitės ir R. Gulbino (2014, p. 134), „edukacinė aplinka – tai erdvė, kurioje vyksta ugdymo procesas, veikiamas edukatoriaus, įprasminti ugdymo tikslai, turinys, metodai, priemonės ir kultūra“. Tai aplinka, kurioje jaunas žmogus gali mokytis, tobulėti (Jucevičienė 2007; Brazdeikis, 2009; Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011 ir kt.). Edukacinė aplinka turi turėti edukacinį poveikį individui ir kurti edukacinę vertę, t.y. edukacinėmis priemonėmis įgalinti ugdytinį spręsti jam kylančias gyvenimo ir veiklos problemas (EPALE, 2015). Anot V. Brazdeikio, (2009), edukacinė aplinka pasižymi dinamiškumu ir yra „sąlygota ugdymo tikslo, jį atitinkančio turinio ir jo įvaldymą paremiančių ugdymo formų, metodų ir priemonių, taip pat kitų toje aplinkoje esančių daiktų ir subjektų, turinčių kokią nors įtaką besimokančiam asmeniui, edukacinei informacijai ir (ar) jos sklidimui iki besimokančio asmens“ (Neifachas, 2014, p. 14).

V. Indrašienė ir O. Merfeldaitė (2011), edukacinę aplinką analizuoja penkiais aspektais, išskirdamos fizinę, psichologinę, socialinę, intelektualinę ir administravimo ugdymo(si) aplinkas. Anot autorių, 1) fizinė aplinka suprantama kaip būtina ugdymui(si) infrastruktūra; 2) psichologinė aplinka siejama su ugdytojų ir besimokančiųjų sąveika ir saugumo jausmu; 3) socialinė aplinka – besimokančiųjų savijauta grupėje; 4) intelektualinė aplinka siejama su psichologine ir socialine aplinka, ji lemia intelektualinę ugdytinių raidą; 5) administracinė – rūpinimąsi kiekvienu ugdytiniu (cit. pagal Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011, p. 75). Panašiai pagrindines ugdymo(si) aplinkos veikimo charakteristikas įvardija ir P. Jucevičienė (2010), teigdama, kad edukacinės aplinkos struktūroje vyrauja šie pagrindiniai elementai: ugdymo(si) proceso charakteristikos, ugdytinių ir ugdytojų sąveikos charakteristikos ir sąlygos ugdymo(si) institucijoje.

Viena svarbiausių ugdymosi proceso charakteristikų galima laikyti patį ugdymosi proceso pobūdį, šiuo konkrečiu atveju – neformalųjį vaikų ugdymą, jo charakteristikas. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad neformalusis ugdymas – tai „sudėtingas, daugialypis edukacinis reiškinys“ (Klimienė ir Klimas, 2015, p. 174), svarbi švietimo sistemos dalis (Šukytė, 2007; Petronienė, 2011; Skirmantienė, 2013 ir kt.), orientuota „padėti vaikams suvokti save, skatina siekti tapti visaverčiu visuomenės nariu, įsisavinti visuomenės normas ir jos patirti“ (Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014, p. 103). Neformalusis ugdymas „neturi mokyklai būdingų formalumų ir kuria patrauklias ugdymo alternatyvas“ (Šukytė, 2007, p. 82), ji kaip permanentinio ugdymo dalis, skirta vaikų ir paauglių intelektualiniams, techniniams, socialiniams ir kt. gebėjimams ugdyti (Kvieskienė ir Petronienė, 2007).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad neformalusis ugdymas gali būti vadinamas „tiksliniu ugdymusi, kuris yra savanoriškas, vyksta įvairiose aplinkose ir situacijose, kuriose ugdymas ir ugdymasis nebūtinai yra vienintelė ar pagrindinė veikla“ (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014, p. 66). Jis, būdamas savanorišku, neturėdamas formaliajam ugdymui būdingų privalomumo bruožų, sukelia mažesnę vaikų priešišumą neformaliojo ugdymo programoms (Petronienė, 2011). H. Fennes ir H. Otten (2008) teigimu, „asmeninė pažanga, mokymasis grupėmis, interaktyvus, įtraukiantis ir eksperimentinis mokymasis yra seniai išplėtotos neformaliojo ugdymo sudedamosios dalys“ (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014, p. 67). Anot J. Vaitkevičiaus, L. Miliūnienės ir T. Bakanovienės (2008, p. 253), „organizuojant vaikų neformalųjį ugdymą reikia nepamiršti kiekvieno vaiko individualių savybių, būtent: gebėjimų, įgūdžių, poreikių, interesų, gabumų ir kt.“. Autorių nuomone, būtent, tokios vaikų asmenybės savybės lemia neformalaus ugdymo įvairovę.

Apibendrinant autorių išsakytas mintis, taip pat vadovaujantis ankstesniame šio darbo skyrelyje plačiau analizuota Neformaliojo švietimo koncepcija (2012), galima išskirti šiuos pagrindinius privalumus, kuriuos teikia neformalaus ugdymosi aplinka vaikų ugdymui(si): a) vaikų veiklų savarankiškumas prieinamumas ir individualizavimas; b) veiklų vaikams, visuomenei o šiuo konkrečiu atveju ir gamtai aktualumas; c) ugdymo(si) demokratizavimas; d) praktinis patyrimas vaikų ugdymas; e) vaikų ugdymas(is) grupėje skatinant bendravimą ir bendradarbiavimą; f) toks ugdymas pasižymi pozityvumu.

Analizuojant neformalaus ugdymo kaip vaikų ekologinio ugdymo(si) veiksnio svarbą, galima daryti išvadą, kad neformalaus ugdymo metu perteikiamos žinios, patirtis (Ruškus et al., 2009; Petronienė, 2011), perteikiančios įvairiapusį ryšį su gamta, lavinami veiklos įgūdžiai ekologinėms problemoms spręsti (Broga, 2012 ir kt.), ugdoma jaunų žmonių atsakomybė ir vidinis

poreikis išsaugoti sveiką aplinką ateities kartoms (Kalenda, 2007, 2016), didinama jų kompetencija ekologijos srityje (Lamanauskas, 2010), skatinama dalyvauti priimant ir įgyvendinant politikos, ekonomikos ir socialinius sprendimus (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2012). Projektinės veiklos metu vaikams sudaromos palankiausios sąlygos dalyvauti visuomeniškai aktualioje, o kartu ir vaikų mėgstamoje veikloje: jie bendrauja su suaugusiais ir bendraminčiais, lavinasi, dalyvauja kūrybinėje veikloje (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2012; Bakonis et.al., 2013), sprendžiamas vaikų užimtumo klausimas (Skirmantienė, 2013 ir kt.), aktyvinama pozityvioji socializacija (Kvieskienė, 2007; Steiner ir Karnik, 2007; Kvieskienė ir Petronienė, 2007 ir kt.). M. Elias ir N. Haynes (2008) ir daugelio kitų autorių teigimu, „geresni vaiko socialiniai įgūdžiai padeda jam geriau kontroliuoti savo elgesį, sėkmingiau bendradarbiauti su bendraamžiais ir suaugusiais, laikytis instrukcijų bei labiau pasitikėti savimi“ (Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014, p. 106). Neformalusis ugdymas „dėl savo socialinio ir patyriminio pobūdžio suteikia kompetencijų, kurios leidžia vaikams ir paaugliams įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, pasižymi tikslingu poveikiu vaikų socializacijai“ (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2012, p. 105), ir ekologiniam ugdymui(si).

Apibendrinant galima teigti, kad neformali edukacinė aplinka – labai svarbus veiksnys, lemiantis vaikų ekologinį ugdymą(si). Neformalioje edukacinėje aplinkoje, kadangi joje nėra griežtų, formaliojo ugdymosi aplinkai būdingų veiklos normų, gali būti sėkmingai tenkinami ugdytinių gamtos pažinimo, ekologinio ugdymo(si) ir saviraiškos poreikiai, puoselėjamos ekologinės vertybės, vykdomas praktinis patyriminis ekologinis ugdymas. Kaip šias nuostatas atitinka vaikų dienos centras detaliau ir bus analizuojama kitame šio darbo skyrelyje.

1.4.3. Vaikų dienos centras kaip neformali vaikų ekologinio ugdymo(si) edukacinė aplinka

Dienos centras – svarbi vaikų ekologinio ugdymo(si) edukacinė aplinka, ypač kaimo vietovėse, kur tokių aplinkų skaičius ir ypač neformalaus ugdymo(si) veiklų pasirinkimas šiandien yra pakankamai ribotas (Kaip organizuojamas neformalusis mokinių švietimas, 2015). Neformalusis ekologinis ugdymas „turėtų būti prieinamas visų socialinių sluoksnių vaikams“ (Žygaitienė ir Sinkevičienė, 2014, p. 106), jis gali ir privalo būti organizuojamas ir vaikų dienos centruose, kurie vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. spalio 27 d. įsakymu Nr.A1-609 patvirtintose Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijomis (2015, 2.1 str.) reglamentuojami kaip vieši juridiniai asmenys ar jų padaliniai, teikiantys dienos socialines

priežiūros ir ugdymo paslaugas. Vaikų dienos centrai – tai nevyriausybinės organizacijos, kurios teikia „kompleksinę pagalbą socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams” (Gudžinskienė ir kt. 2016, p. 210), „dieninę vaikų priežiūrą ir papildomas paslaugas, kad būtų patenkinti esminiai vaiko poreikiai, kurių nesugeba suteikti vaiko šeima“ (Kvedaravičiūtė, 2007, p. 132). Mokslininkai detalizuoja, kad „socialinės rizikos šeimose vyrauja socialinė-kultūrinė, ekonominė bei edukacinė krizė. Tokiose šeimose išryškėja vaikų mokymosi, bendravimo, elgesio, emocinės, problemos” (Kovachevikj ir kt., 2009; cit. pagal Gudžinskienė ir kt. 2016, p. 210). Dienos centrai „suteikia galimybę vaikams įsitraukti į naudingą, jiems įdomią veiklą, padeda keisti vertybes, plėsti akiratį, adaptuotis visuomenėje“ (Vaitiekienė, 2013, p. 127), juose vaikams suteikiama psichologų, socialinių pedagogų, pedagogų, medikų pagalba“ (Kvedaravičiūtė, 2007, p. 132). Anot K. Wolf (2012), labai svarbu, kad dienos centruose socialinės rizikos šeimų vaikams būtų sudarytos sąlygos pozityviajai socializacijai: „laiku suteikta pagalba, šeimos nedarną kompensuojantys kiti ugdymo veiksniai sudaro galimybę pakeisti žmogaus gyvenimo scenarijų teigiama linkme“ (Dirgėlienė, 2010, p. 174-175).

Pagrindiniai vaikų dienos centrų tikslai – „teikti dienos socialinės priežiūros ir ugdymo paslaugas vaikui ir jo šeimos nariams, ginti vaiko teises, padėti vaikui adaptuotis šeimoje bei visuomenėje“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 5 str.). Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, vaikų dienos centrai reglamentuoti: 1) organizuoti tinkamą vaikų užimtumą po pamokų, atitraukiant vaikus nuo neigiamos socialinės aplinkos ir ugdant jų atsparumą socialinės rizikos veiksniams, 2) tenkinti esminius vaiko poreikius ir sudaryti galimybes šeimai gauti socioedukacines paslaugas, siekiant stiprinti šeimos funkcionavimą, jos įgalinimą, 3) užtikrinti vaiko gerovę, tinkamą ugdymą(si) ir įgyvendinti vaikų teises (Masiliauskienė ir Griškutė, 2010; Gudžinskienė ir kt. 2016).

Vadovaujantis Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijomis (2015), vaikų dienos centrai, siekdami veiklos tikslų, įgyvendina šiuos uždavinius: 1) „užtikrina, kad teikiamos paslaugos ir vykdomos veiklos atitiktų vaiko ir jo šeimos narių poreikius ir prisidėtų prie visapusiškos jų asmenybės tobulinimo, socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymo“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 6.1 str.); 2) „sukuria sąlygas, kad vaikas ir jo šeimos nariai būtų motyvuoti dalyvauti centro veiklose“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 6.2 str.); 3) „ugdo santykių šeimoje kultūrą, skatinant šeimų telkimąsi ir savitarpio pagalbą“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 6.3 str.) ir vykdo šias funkcijas:

1. „Teikia socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymo, sociokultūrinės ir kitas su vaiko ugdymu, jo teisių apsauga, integracija į šeimą, visuomenę susijusias paslaugas“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 7.1 str.);
2. „Teikia informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo paslaugas“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 7.2 str.);
3. „Organizuoja nemokamą centrą lankančių vaikų maitinimą“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 7.3 str.);
4. „Teikia socialinės ir psichologinės ar krizių įveikimo pagalbos paslaugas, organizuoja laisvalaikio užimtumą“ (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 7.4 str.).

Paslaugos gali būti teikiamos ir veiklos vykdomos tiek dirbant individualiai, tiek grupėmis. Grupės gali būti skirstomos pagal socialinių įgūdžių lygį, teikiamų paslaugų sudėtingumą ir kt. (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 13 str.).

Mokslinėje literatūroje taip aiškinamos ir detalizuojamos pagrindinės vaikų dienos centrų veiklos kryptys (Merfeldaitė ir Petronienė, 2009, p. 132-133): 1) „santykių užmezgimas ir palaikymas: situacijos analizė ir bendrų žingsnių numatymas; informavimas apie galimybes; bendradarbiavimas su šeimomis; šeimos stimuliavimas; 2) asmenybės ugdymas: savo vertės atradimas; savęs pažinimas; konfliktų sprendimas; jausmų atpažinimas ir išreiškimas visuomenei priimtinais būdais; valios ugdymas; pranašumų atradimas ir jų plėtojimas; savivertės, atsakomybės ir socialinių įgūdžių ugdymas; individualumo ugdymas; 3) užimtumas: konkretus, tikslingas; švietimas, informavimas; naujos patirtys; kūrybos skatinimas; 4) sisteminis darbas su socialine aplinka: problemų įvairialypis nagrinėjimas; 5) visuomenės jautrinimas: informavimas apie problemas; kvietimas prisiimti atsakomybę už problemos sprendimą; požiūrio keitimas“.

E. Masiliauskienė ir V. Griškutė (2010) veiklą, vykdomą vaikų dienos centruose, skirsto į 3 grupes: edukacinė veikla, sociokultūrinė veikla ir materialinė pagalba. I. Eskytės (2008) teigimu, vaikų dienos centrų veiklą privalu kreipti vaikų *socialinio dalyvavimo* (socialinio aktyvumo) plėtotės rakursu, o asmens aktyvumas ir atvira bendruomenė yra pagrindinės socialinio dalyvavimo sąlygos (Ebersold, 2007). Vykdamt vaikų dienos centro veiklas, vadovaujamosi atvirumo, prieinamumo, interesų ir gerovės pirmumo, šeimos įgalinimo, bendradarbiavimo ir bendruomeniškumo principais (Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015, 3 str.). Vadovaujantis P. Jucevičiene (2010), vaikų dienos centro aplinkoje ugdytiniams privalu rasti pakankamą kiekį ekologiniam ugdymui(si) reikalingų išteklių ir priemonių. Šioje aplinkoje jiems privalo būti sudaryta galimybė susikonstruoti ekologinio ugdymo(si) kryptį, išsikelti ekologinio

ugdymo(si) tikslus ir susiplanuoti veiksmus, kuriuos jie atliks toje aplinkoje. Anot autorės, ekologinio ugdymosi aplinką privalo sudaryti žinių aplinka, kuri šiuo atveju tampa priemone ekologinio ugdymosi tikslams pasiekti.

Apžvelgus vaikų dienos centruose vykdomas veiklas, galima daryti išvadą, kad neformalus ekologinis ugdymas, vykdomas vaikų dienos centruose, gali padėti kurti palankias sąlygas per konkrečią pažintinę, praktinę, tiriamąją ir kt. veiklą rizikos grupės šeimų vaikų motyvacijai saugoti gamtą vystytis, siekti padėti formuoti kūrybingą, ekologiškai išprususią, kūrybiškai mąstančią asmenybę. Dalyvavimas ekologinėje veikloje, vykdomoje vaikų dienos centre, galėtų padėti formuoti dorovines vertybines ugdytinių nuostatas, ugdyti ekologiškai kultūringą, visapusiškai mąstantį, atsakingą ir sąmoningą žmogų – „ekologiškai brandžią“ jauną asmenybę. Vis dėlto, mokslinėje literatūroje taip pat pažymima, kad kartais ugdytojų pastangos formuoti ekologiškai brandžią asmenybę nepajėgia panaikinti ankstesniame asmenybės raidos etapuose ar vaiko artimojoje aplinkoje susiformavusių netinkamų asmens savybių (pvz. gamtos negerbimo ir nesaugojimo ir kt.). Dažniau vaikai iš rizikos grupės šeimų menčiau vertina ir saugo gamtą, nes toks įgūdis, vertybinės nuostatos nesuformuotos šeimoje.

Apibendrinant galima teigti vaikų dienos centras – tai nevyriausybinė organizacija, kurioje organizuojamas popamokinis vaikų užimtumas, atitraukiant juos nuo neigiamos socialinės aplinkos, tenkinami pagrindiniai vaikų poreikiai, sudaromos sąlygos pozityviajai vaiko socializacijai, taip pat gali būti sudarytos sąlygos efektyviam neformaliajam ekologiniam ugdymui organizuoti. Kokiais požymiais turėtų pasižymėti vaikų dienos centre vykdomos ekologinės veiklos, kad galima būtų teigti, kad šios veiklos yra reikšmingos vaikų ekologiniam ugdymui(si), toliau detaliau ir bus nagrinėjama kitame šio darbo skyrelyje.

1.4.4. Neformalios edukacinės aplinkos svarbos vaikų ekologiniam ugdymui(si) požymiai

Edukacinės aplinkos svarba, ekologiniam ugdymui sietina tiek su pačiu ugdymu(si) (žinių įgijimu), tiek ir su ugdymu (užduočių planavimu, organizavimu ir pateikimu) (Neifachas, 2014). Anot J. Garbauskaitės-Jakimovskos (2014), apibendrinančios autorių (Fennes ir Otten, 2008 ir kt.) mintis, vaikų ekologiniam ugdymui(si) reikšmingą neformaliąją edukacinę aplinką galima apibūdinti trimis būdais:

1. Įvertinus, ar vaikų neformalusis ugdymas edukacinėje aplinkoje yra įgyvendinamas laikantis vaikų neformalaus ugdymosi principų;
2. Nustačius, ar vaikų neformalusis ugdymas atitinka ekologinio ugdymo programai keliamus reikalavimus;
3. Įvertinus, ar vaikų neformalusis ugdymas atitinka organizacijos veiklos kokybės standartus.

Vaikų neformalaus ugdymo principai buvo pristatyti ankstesniame šio darbo poskyryje. Jeigu juos verstume vaikų neformalaus ugdymo reikšmingumo kriterijais, juos galima būtų formuoti taip: a) vaikams sudarytos sąlygos laisva valia pasirinkti, kokiose ekologinio ugdymo veiklose dalyvauti; b) vaikams sudarytos sąlygos patiems inicijuoti ir organizuoti ekologinio ugdymo(si) veiklas; c) taikoma metodų įvairovė, užtikrinanti kognityvų, emocinį ir praktinį vaikų ekologinį ugdymą; d) sukurta saugi ir ekologinio ugdymo iššūkiams pri(si)imti tinkama aplinka; d) užtikrinamas lygiavertis ugdytojo ir ugdytinio santykis; e) ekologinis ugdymas orientuotas į procesą; f) ekologinis ugdymas vyksta grupėje (adaptuota pagal Garbauskaitė-Jakimovska, 2014).

Ekologinio ugdymo programai keliamus reikalavimus reglamentuoja Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratoje (2015) įvardintos šios ekologinio ugdymo(si) nuostatos:

1. „Tausojančio, atsakingo, draugiško santykio su supančiu pasauliu, darnaus ryšio su gamta ir žmonėmis formavimas, vertybinis ir emocinis ugdymas, kurio pagrindą sudaro asmens pasiryžimas veikti ir patys veiksmi“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.1 str.);
2. „Praktinių gebėjimų ugdymas vykdomas natūralioje gamtoje (miškai, pievos, vietos prie vandens telkinių, gamtos draustiniai ir pan.), žmogaus sukurtose aplinkose (parkai, botanikos ir kiti sodai, medelynai) <...> ir kitose erdvėse“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.3 str.);
3. Praktinių gebėjimų bei atsakomybės spręsti ekologines problemas ugdymas (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.4 str.);
4. „Į visuminį asmenybės ugdymą įtraukiami tėvai (globėjai, rūpintojai), mokslo ir verslo partneriai“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.5 str.);
5. Ugdymo institucijos „bendruomenė yra ekologinio elgesio pavyzdys visuomenei“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.6 str.);
6. „Aktyvia veikla skatinami teigiami pokyčiai aplinkoje“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.7 str.);

7. „Taikomi patirtinio ugdymo(si) organizavimo būdai“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.8 str.);
8. „Ugdymu siekiama darnios asmenybės, kuri pasižymi giliomis ekologijos ir aplinkos technologijų žiniomis, išplėtotais praktiniais gebėjimais, suformuotomis vertybinėmis nuostatomis ir aktyviai bei atsakingai veikia, siekdama išsaugoti Žemę sau ir ateinančioms kartoms“ (Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata, 2015, 9.9 str.).

Organizacijos veiklos kokybės siekti padeda šie pagrindiniai veiksniai:

1) Pakankami išteklių: „veiklai užtenka išteklių, veiklai skirtos lėšos naudojamos efektyviai ir veiksmingai“ (Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, 2008; cit. pagal Garbauskaitė-Jakimovska, 2014, p. 73);

2) Ugdytojų kompetencijos: „ugdytojai yra tinkamai parengti; ugdytojai yra pasirengę reaguoti į besikeičiančias aplinkybes“ (European Youth Forum, 2008). Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad ugdytojas sukuria klimatą, kuriame vyrauja abipusis pasitikėjimas, abipusė pagarba, bendradarbiavimas, palaikymas, atvirumas ir įtraukia ugdytinius į bendro planavimo, poreikių diagnozavimo, tikslų formulavimo, ugdymo(si) planų kūrimo ir ugdymo(si) rezultatų įvertinimo procesą (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011). Autorės pabrėžia, kad ugdytojas, kurdamas ekologiniam ugdymuisi palankią aplinką, turi palengvinti patį ugdymo(si) procesą, o ne tik perteikti informaciją. V. Indrašienės ir O. Merfeldaitės (2011) teigimu, ugdytojas, kaip ugdymo(si) sąlygų kūrėjas ir sudarytojas, privalo padėti ugdytiniams įveikti stereotipus, neigiamus nusistatymus, neadekvatumo pojūčius (trukdančius sėkmingam ekologiniam ugdymuisi), taip pat siekti ugdytiniui padėti suvokti, ką žino ir gali jis padaryti esamu momentu (saugant gamtą), taip pat ko jam dar reikia siekti (gamtos puoselėjime ir saugojime ateityje).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad įgyvendindami ekologinio ugdymo programas, daugelis ugdytojų ieško vadinamųjų netradicinių ekologinio ugdymo metodų, nes mano, kad egzistuojantys modeliai yra labai tradiciniai, todėl mažai efektyvūs (Lamanauskas, 2010). Autoriaus teigimu, iš esmės tai nėra geras požiūris, nes, anot V. Lamanausko (2010), esmė yra ne patys metodai ar formos, kurios yra naudojamos ekologinio ugdymo procese, svarbiau yra fokusuotis ties ekologinio ugdymo prioritetais, tikslu ir uždaviniais, kuriuos norima įgyvendinti. Ugdymo(si) tikslų žinojimą ir orientaciją į juos, kaip svarbius ugdomosios veiklos veiksnius, pažymi K.A. Brown ir S.A. Schainker (2008) ir daugelis kitų autorių. Šiuo atveju, ugdytojo požiūris ir kompetencija

ekologinio ugdymo srityje yra viena iš esminių siekiant efektyvaus ir reikšmingo vaikų ekologinio ugdymo užtikrinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad neformalios edukacinės aplinkos svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si) galima nustatyti, įvertinus, ar vaikų neformalusis ugdymas edukacinėje aplinkoje yra įgyvendinamas laikantis vaikų neformalaus ugdymosi principų, ar vaikų neformalusis ugdymas atitinka ekologinio ugdymo programai keliamus reikalavimus, ar vaikų neformalusis ugdymas atitinka organizacijos veiklos kokybės standartus. Reikšmingais kriterijais laikomi šie neformalioje edukacinėje aplinkoje vykdomo ekologinio ugdymo aspektai: ar vaikams sudarytos sąlygos laisva valia pasirinkti, kokiose veiklose ekologinio ugdymo veiklose dalyvauti; ar vaikams sudarytos sąlygos patiems inicijuoti ir organizuoti ekologinio ugdymo(si) veiklas; ar taikoma metodų įvairovė, užtikrinanti kognityvų, emocinį ir praktinį vaikų ekologinį ugdymą; ar sukurta saugi ir ekologinio ugdymo iššūkiams pri(si)imti tinkama aplinka ir kt. Svarbūs aspektai – pakankamas vykdomų ekologinių veiklų finansavimas ir ugdytojo kompetencija vaikų ekologinio ugdymo kontekste.

2. NEFORMALIOS EDUKACINĖS APLINKOS SVARBOS 13 – 15 METŲ VAIKŲ EKOLOGINIAM UGDYMIUI(SI) EMPIRINIS TYRIMAS: VAIKŲ DIENOS CENTRO ATVEJIS

Toliau šiame darbe siekiama vaikų dienos centro pavyzdžiu empiriškai ištirti neformalios edukacinės aplinkos požymių svarbos raišką 13 – 15 metų vaikų ekologiniame ugdyme(si).

2.1. Empirinio tyrimo metodologija

Tyrimas grindžiamas holistinio ugdymo samprata (Bitinas, 2013; Hattie, 2014), akcentuojančia, kad „vaikas formuojasi kaip vientisa asmenybė, o ugdymosi procesas yra vieninga sistema“ (Vaičekauskienė, 2015, p. 63), taip pat holistine pasaulėžiūra ir ekologine perspektyva, pabrėžiančiomis, kad „Žemė, gyvybė joje, taip pat ir žmogaus gyvenimas - tai tam tikra vientisa visuma, <...>, egzistuoja tamprus ryšys tarp visų gyvų ir negyvų daiktų, gamtos ir žmogaus“ (Khachatrian, 2015).

Tyrimo tikslui pasiekti pasirinkta atvejo tyrimo strategija. Anot B. Bitino et al. (2008), šios strategijos pagrindinis ypatumas – tyrimą sudaro vienas atskirtas objektas - šiuo konkrečiu atveju vaikų dienos centras, o pagrindinis privalumas – „tyrėjo gilinimasis į žmonių ir institucijų elgsenos ir veiklos subtilumus, sudėtingų santykių analizę, nenumatytų veiksmų įtakos raišką – objekto ypatumus, kurių neįmanoma apčiuopti kitomis socialinio tyrimo strategijomis“ (Bitinas et al., 2008, p. 139). Tai pat, kaip nurodo autoriai, „kadangi tyrimas vykdomas natūraliomis sąlygomis <...>, susiformuoja atvirumo atmosfera, padedanti atskleisti bei įvertinti užfiksuotas subtilybes ir sudėtingas situacijas“ (Bitinas et al., 2008, p. 139), tuo galima padidinti tyrimo valdumą, reikšmingumą.

Analizei pasirinktas Vėriškių vaikų dienos centras, kadangi jis atitinka kaimo teritorijoje esančio dienos centro tipinius bruožus. Be to, darbo autorė yra iš anksto susipažinusi su šio vaikų dienos centro darbuotojais ir ugdytiniais, centro veiklos specifika. Tokia patirtis leidžia kokybiškiau atlikti tyrimą, išanalizuoti darbo temą, išvelgti temos problematiką sąlygojančius kontekstus.

Siekiant empiriškai ištirti neformalios edukacinės aplinkos požymių svarbos raišką 13 – 15 metų vaikų ekologiniame ugdyme(si) Vėriškių vaikų dienos centre atliktas kokybinis tyrimas. Kaip nurodo K. Kardelis (2016, p. 330), „kokybiniai tyrimai, nebūdami priklausomi nuo hipotezių, pasižymi lankstumu bei duomenų indukcine analize <...>, yra rekomenduotini atvejo studijoms“. Kitų

autorių teigimu, kokybinis tyrimas – tai kiekybiniais rodikliais neišreikštos informacijos gavimo būdas (Žydžiūnaitė, 2007), nustatantis reiškinių problematiką įvairiais aspektais be išankstinių prognozių ir prielaidų (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), sietinas su interpretaciniu, natūralistiniu požiūriu į tiriamąjį subjektą, kurio pagalba tyrėjas formuoja kompleksinį, holistinį vaizdą į tiriamą reiškinį (Rupšienė, 2007; Bitinas et al., 2008; Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017 ir kt.).

Vadovaujantis B. Bitinu (2013), šio darbo tyrimas pasižymi tokiais kokybiniam tyrimui būdingomis ypatybėmis: pagrindinė paskirtis – siekiama gauti duomenų apie mažai tirtą ugdymo reiškinį: neformalios edukacinės aplinkos svarbą vaikų ekologiniam ugdymui(si); tyrimo atvirumas – reali situacija nagrinėjama be išankstinių nuostatų, siekiama, kad manipuliavimas šios situacijos komponentais būtų minimalus; holistinis požiūris į objektą – siekiama atskleisti kategorijas ir subkategorijas, gilinamasi į detales, jos interpretuojamos visumos kontekste. Dėmesys telkiamas į vaikų ekologinio ugdymo(si) procesą, individų raidą ir neformalios edukacinės aplinkos komponentus; konteksto įtaka – siekiama atskleisti tyrimo objekto – neformalios edukacinės aplinkos svarbos vaikų ekologiniam ugdymui(si) – ypatumus natūraliojoje aplinkoje; kokybiniai duomenys – orientuojamasi į konkrečias pavienes – neformalios edukacinės aplinkos svarbos vaikų ekologiniam ugdymui(si) – situacijas, kurioms priskiriamas individualumas, unikalumas, nagrinėjama situacijų seka, analizuojami individų (ugdytinių ir ugdytojų) pasisakymai apie šias situacijas; tyrėjas kaip pažinimo instrumentas – tyrėja tiesiogiai sąveikauja su tiriamaisiais: ugdytiniais ir ugdytojais, atlikdama mokslinio pažinimo instrumento funkciją stengiasi suvokti, pajusti ugdymo reiškinio prigimtį, esmę, remdamasi prielaida, kad edukologinių tyrimų objektyvumas yra dalinis, kad asmeninė patirtis ir emfatinė įžvalga neatskiriami nuo gautų duomenų, stengiasi likti neutrali tyrimo rezultatų atžvilgiu.

Detaliau tyrimo metodika ir organizavimas aptariami kitame šio darbo poskyryje.

2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant empiriškai ištirti neformalios edukacinės aplinkos požymių svarbos raišką 13 – 15 metų vaikų ekologiniame ugdyme(si) Vėriškių vaikų dienos centro pavyzdžiu (atliekant kokybinį tyrimą) darbo autorei buvo svarbu pasirinkti tinkamus duomenų rinkimo ir analizės metodus, apsispręsti dėl tyrimo imties ir procedūros, numatyti tyrimo valdymo ir patikimumo užtikrinimo būdus.

Duomenų rinkimas. Tyrimo metu buvo panaudoti šie kokybinio tyrimo metodai: rašinys ir pusiau struktūruotas interviu. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad taikant laisvojo išsakyimo (rašinio) metodą, „asmuo gali laisvai išreikšti savo išgyvenimus, elgesio motyvus ir asmeninę socialinę patirtį“ (Kardelis, 2016, p. 307), pusiau struktūruotas interviu – taip pat padeda “suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones <...>, kurias jie išsako savais žodžiais“ (Bitinas et al., 2008, p. 152-153), tačiau šiam metodui būdinga ir vidinė struktūra, kas padeda gauti tikslesnę informaciją (Žydžiūnaitė, 2007). Kartu abu šie metodai padeda siekti duomenų įvairovės. Rašinys „Mano svajonių dienos centras“ buvo skirtas dienos centrą lankantiems 13 – 15 m. vaikams, juo siekiama atskleisti edukacinės aplinkos aspektus, kurie ugdytiniams yra labai svarbūs. Pusiau struktūruotas interviu, skirtas dienos centro ugdytiniams ir ugdytojams, šiuos edukacinės aplinkos aspektus padeda susieti su vaikų ekologinėmis veiklomis.

Taikant pusiau struktūruoto interviu metodą, prieš pradėdant interviu, buvo parengti du klausimynai – pirmasis ugdytiniams, antrasis – ugdytojams, visus interviu klausimus priskyrus vienam iš dviejų klausimų blokų: 1) neformalios edukacinės aplinkos svarbos raiškos vaikų ekologiniam ugdymui(si) dalis; 2) sociodemografinė dalis (žr. 1 ir 2 priedus). Interviu vykdomas raštu.

Duomenų apdorojimas / analizė. Surinkus rašinių ir interviu duomenis, juos siekta tinkamai išanalizuoti. Vadovaujantis K.Kardeliu (2016), rašinio turinio analizė pradėta tekstų imties, analizės vienetų ir analizei naudojamų kategorijų apibrėžimu. Vėliau tekstai peržiūrėti ir atliktas pasirinktų analizei vienetų kodavimas ir kategorizavimas, apskaičiuotas žodžių, kodų ir kategorijų pasikartojimas. Galiausiai atlikta statistinė ir kokybinė duomenų analizė, jų interpretavimas. Vadovaujantis K.Kardeliu (2016), atliekat interviu duomenų analizę, panašiai kaip ir rašinio turinio analizę, pradžioje atrinkti reikšmingi vienetai, kurie vėliau suklasifikuoti, suskirstyti į kategorijas. Interviu turinys siektas paaiškinti struktūruotu aprašymu, vėliau duomenys interpretuoti. Atlikti šie interviu duomenų analizės žingsniai: 1) apskaičiuotas minčių idėjų pasikartojimas; 2) ieškota dėsningumų; 3) siekta suvokti tyrimo metu gautus duomenis; 4) vykdytas duomenų suskirstymas į kategorijas, grupavimas; 5) sukurtos metaforos pasitelkiant perkeltinę kalbą, sumažintas duomenų kiekis, ieškota sąsajų su teorija; 6) nuo konkretybių pereita prie bendrybių; 7) ieškota sąsajų tarp kintamųjų, logiškos įvykių sekos; 8) suformuoti konstruotai ir galiausiai teiginiai, aiškinantys tirtus reiškinius. V. Žydžiūnaitės ir S. Sabaliausko (2017) teigimu, tokia duomenų analizė yra indukcinė kokybinė turinio analizė, apibendrintai apimanti atviro kodavimo, duomenų grupavimo, kategorijų išskyrimo ir abstrahavimo etapus.

Tyrimo procedūra. Tyrimas atliktas 2017 m. kovo – gegužės mėn. šiais etapais: 1) kovo mėn. 27- 30 dienomis vykdytas pasirengimas tyrimui, tyrimo planavimas; 2) balandžio mėn. 3 – 7 dienomis atliktas rašinių temos dienos centro vaikams pateikimas; 3) balandžio mėn. 10 – 21 dienomis vykdytas interviu su dienos centro ugdytiniais ir ugdytojais; 4) balandžio mėn. 24 – 30 dienomis atlikta tyrimo duomenų analizė; 5) gegužės mėn. 2 – 12 dienomis vykdytas analizės pateikimas.

Tiesiogiai su tiriamaisiais buvo bendrauta Vėriškių dienos centre balandžio mėn. 03 – 21 dienomis. Vaikams rašant rašinius, taip pat, vykdant ugdytinių ir ugdytojų interviu raštu, stengiasi, kad nebūtų išorinių trikdžių, siekta užtikrinti konfidencialumą. Visi tyrimo dalyviai į klausimus atsakinėjo savo noru. Apie vaikų dalyvavimą tyrime buvo informuoti jų tėvai, gautas jų žodinis sutikimas. Visiems tiriamiesiems buvo suteikta informacija apie tyrimo tikslą ir turinį. Tyrimas buvo vykdomas nepažeidžiant tiriamųjų teisių ir laikantis kitų tyrimo etikos principų.

Tyrimo imtis. Tyrimo dalyviai – Vėriškių vaikų dienos centrą lankantys 13 –15 metų vaikai – 10 asmenų (toliau tekste – informantai ugdytiniai) ir su jais dirbantys dienos centro darbuotojai – 4 asmenys (toliau tekste – informantai ugdytojai).

Tyrimo imties sudarymo būdas – maksimaliai įvairių atvejų atranka – „imties vienetai parenkami tikslingai siekiant, kad tyrimo imtis apimtų kuo įvairesnius tiriamo reiškinio atvejus“ (Bitinas et al., 2008, p. 103). Tyrimo dalyviai ugdytiniai buvo parinkti taip, kad būtų skirtingų lyčių, visų trijų amžiaus grupių (13, 14 ir 15 metų), skirtusi jų dienos centro lankymo trukmė. Informantų ugdytinių sociodemografinės charakteristikos pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Informantų ugdytinių imtis pagal lytį, amžių ir dienos centro lankymo trukmę

Informantų ugdytinių		Skaičius
Lytis	Berniukas	4
	Mergaitė	6
Amžius	13 metų	4
	14 metų	2
	15 metų	4
Dienos centro lankymo trukmė	Iki 3 metų	1
	4 metai	5
	5 metai	4

Kaip nurodyta 1 lentelėje, informantai ugdytiniai berniukai – 4 asmenys, mergaitės – 6 asmenys, tirti 4 13-os, 2 14-os, 4 15-os metų vaikai, jų dienos centro lankymo trukmė svyruoja nuo „beveik 3“ iki 5 metų.

Vaikų dienos centro darbuotojai priskiriami ekspertų grupei, kurie gali pasakyti kompetentingus teiginius apie tiriamąjį objektą, jo požymius ar funkcionavimą (Bitinas et al., 2008). Tiriama keturi su 13 – 15 metų vaikais dienos centre dirbantys ugdytojai. Informantų ugdytojų sociodemografinės charakteristikos pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė. Informantų ugdytojų imtis pagal lytį, amžių, išsilavinimą ir darbo dienos centre stažą

Informantų ugdytojų		Skaičius
Lytis	Moteris	4
Amžius	46-47 metai	3
	59 metai	1
Išsilavinimas	Aukštasis universitetinis	4
Darbo dienos centre stažas	3-5 metai	2
	6 metai	2

Kaip nurodyta 2 lentelėje, visi informantai ugdytojai – moterys, kurių amžius 46-59 metai. Visi tiriamieji ugdytojai turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, jų darbo Vėriškių vaikų dienos centre stažas svyruoja nuo 3 iki 6 metų.

Tyrimo kokybė. Šio tyrimo kokybė grindžiama valdumo (išorinio ir vidinio) ir patikimumo (tyrimo tikslumo laipsnio) kriterijais. Vadovaujantis K. Kardeliu (2016), vidinis validumas suprantamas kaip tyrėjos gebėjimas atsiriboti nuo įvairių pašalinių veiksnių įtakos tyrimo rezultatams (nesistengta jų kontroliuoti). Anot L. Rupšienės (2007, p. 42), „vidinis validumas <...> susijęs su tyrimo rezultatų tikslumu“. Vadovaujantis šia nuostata, vykdant tyrimą ir analizuojant jo duomenis, siekta, kad tyrimo rezultatai būtų tikslūs, atitinkantys realią tiriamą situaciją ir surinktus duomenis.

Šio tyrimo išorinis validumas, vadovaujantis moksline literatūra, sietinas „su tyrimo rezultatų eksploatacija į kitas panašias grupes“ (Kardelis, 2016, p. 370), taigi galimybe juos pritaikyti kitiems panašioms atvejams, ir apie jį galima spręsti iš tyrimo rezultatų aprašymo ir tyrimo išvadų: kokybiniu tyrimu siekta pateikti išvadas, „kurios leistų tyrimo ataskaitos skaitytojams suprasti, kur jie gali pritaikyti tyrimo rezultatus: ar gali juos perkelti į savo ir/ar kitas situacijas, kontekstus, kuriamas teorijas ir pan. Skaitytojai, skaitydami tyrimo ataskaitą, stebi, ar tyrime nagrinėjama situacija jiems yra pažįstama“ (Rupšienė, 2007, p. 45).

Šio tyrimo patikimumas graudžiai susijęs su valdumu: „jei tyrimas nepatikimas, pagrįstos išvados neįmanomas“ (Rupšienė, 2007, p. 46). Apie šio tyrimo patikimumą galima spręsti iš metodinės trianguliacijos taikymo, kuri, „padeda įsitikinti, kad taikant skirtingus duomenų rinkimus

gaunami identiški duomenys“ (Rupšienė, 2007, p. 47). Šiuo konkrečiu atveju rašinio ir interviu duomenys papildo ir kartu patvirtina vieni kitus.

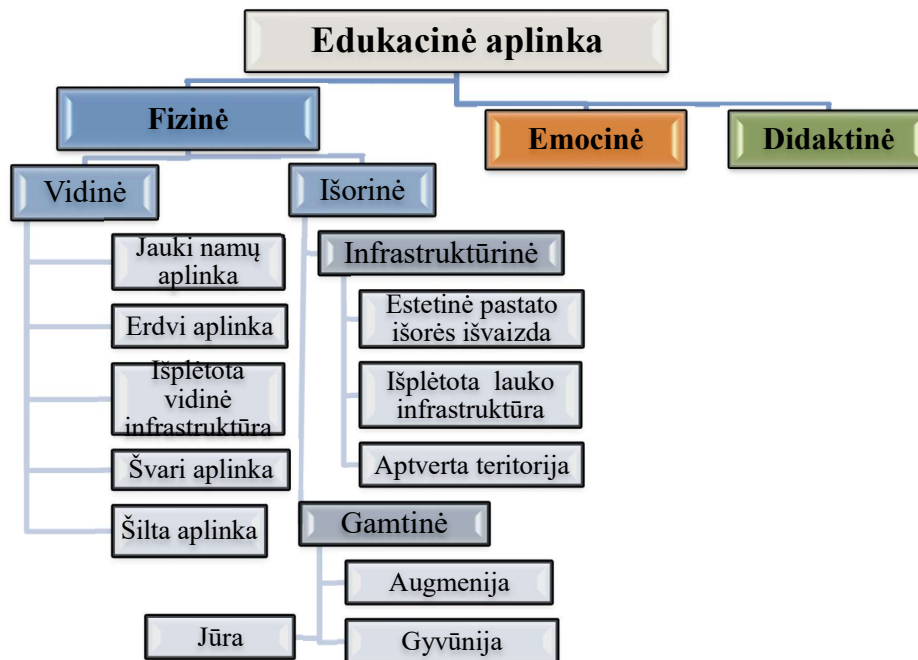
Detali tyrimo duomenų rezultatų analizė pateikiama kitame šio darbo poskyryje.

2.3. Neformalios aplinkos reikšmingumas vaikų ekologiniam ugdymui(si): empirinis tyrimas

Atlikus rašinių „Mano svajonių dienos centras“ duomenų analizę, visų pirma išryškėjo fizinės, emocinės ir didaktinės edukacinės aplinkų vaikų ekologiniam ugdymui(si) reikšmingumas. Apie jas detaliau toliau ir bus kalbama šiame darbe.

2.3.1. Vaikų požiūrio į dienos centro aplinkų reikšmingumą jų ekologiniam ugdymui(si) tyrimas

Mokslinėje literatūroje fizinė aplinka suprantama kaip būtina ugdymui(si) aplinka (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011). Ji gali būti vidinė (institucijos) ir išorinė (lauko), o šiuo konkrečiu atveju išorinė fizinė aplinka dar skirstoma į išorinę infrastruktūrinę ir išorinę gamtinę aplinkas (žr. 1 paveikslą ir 3 lentelę).

1 pav. Fizinės aplinkos aspektai, svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese, ugdytinių požiūriu (N=10)

Kaip nurodoma 1 paveiksle, analizuojant informantų ugdytinių atsakymus apie fizinę dienos centro aplinką, išskirta kokybinė kategorija: *vidinė fizinė aplinka* ir jai priskirtos subkategorijos: 1) *jauki (namų) aplinka*, 2) *erdvi aplinka*, 3) *išplėtota vidinė infrastruktūra*, 4) *švari aplinka* ir 5) *šilta aplinka*. Kokybinei kategorijai – *išorinė infrastruktūrinė aplinka* – priskirtos subkategorijos: 1) *estetinė pastato išorės išvaizda*, 2) *išplėtota lauko infrastruktūra* ir 3) *aptverta teritorija*. Kokybinei kategorijai – *išorinė gamtinė aplinka* – priskirtos subkategorijos: 1) *augmenija*, 2) *gyvūnija* ir 3) *jūra*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių teiginiai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. **Fizinės aplinkos aspektai svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese vaikų dienos centro ugdytinių požiūriu (N=10)**

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Vidinė fizinė aplinka	Jauki (namų) aplinka	Dienos centro vidų įsivaizduoju tokį, kuriame kiekvienas vaikas atrastų sau mielą kampelį, kuriame jaustųsi, kaip namuose (1); kiekvienas vaikas <...> galėtų jaustis kaip namuose (4).
	Erdvi aplinka	Reikėtų šiam dienos centrui didesnių ribų, nes kai susirenka vaikai ir paaugliai ką nors pažaisti jiems mažai vietos (10).
	Išplėtota vidinė infrastruktūra	Viduje būtų du kambariai vaikams, du kambariai paaugliams, viena virtuvė ir vadovių kambarys (2); atskiras kambarys susirinkimams (6); sporto salė (1); šokių kambarys (7); atskiras kambarys žaidimams (8); žaidimų kambarys <...> ir jame būtų daug kompiuterių (2); kompiuterių kabinetas (5); baseinas arba burbulinės vonios (7); atskiras kambarys kompiuteriams (8); pulo ir teniso kambarys (8).
	Švari aplinka	Norėčiau, kad visame dienos centre būtų vien švara (5); noriu, kad dienos centro teritorijoje būtų švaru ir niekas nešiukšlintų (7); kad <...> niekas nešiukšlintų ir saugotų gamtą (8); kad nepralįstų jokie gyvūnai, kurie kartais teršia teritoriją (9).
	Šilta aplinka	Norėčiau, kad patalpos būtų daugiau šildomos (7); patalpos apšiltinimas (9).
Išorinė infrastruktūrinė aplinka	Estetinė pastato išorės išvaizda	Namas būtų įvairiausių spalvų (2).
	Išplėtota lauko infrastruktūra	Kieme būtų pripučiamos čiuožyklos ir ledo arena (2); pavėsinė (9); futbolo aikštelė <...>, baseinas su labai daug karuselių (3); jis galėtų būti prie pat futbolo aikštelės (5); kiemelyje turėtume batutą, baseinuką <...> sūpynių (6); futbolo aikštelė, krepšinio aikštelė (7); futbolo aikštelė, <...> krepšinio aikštelė, <...> supynės (8); būtų smagu, jei turėtume baseiną ar bent jau džiakuzi su pirtimi (9).
	Aptverta teritorija	Norėčiau, kad tvora būtų perstatyta (7); pakeista tvora (8); pastatas aptvertas gražia tvora (9); medžiai būtų kaip gyva tvora, kurie saugotų pastatą nuo piktavalių žmonių (1).
Išorinė gamtinė aplinka	Augmenija	Augtų gėlės (1); girioje tarp aukštų medžių (1); aplink centrą augtų nuostabūs rožynai, kurie džiugintų vaikus savo grožiu, o darželiuose gėlės augtų įvairiausių veislių (1); aplink dienos centrą būtų medžiai (2); kitoje dienos centro pusėje galėtų būti parkas (5); vaikai turėtų po savo darželį, kur būtų auginami jų mėgstami vaisiai ir daržovės (4); kiemelyje turėtume <...> gėlyną, braškių ir dar šiltnamiuką su pomidorais (6); parkas <...> šiltnamiais sodinti visokioms daržovėms (7); būtų tiesiog nuostabu, kad aplink šį centrą būtų apsodinta įvairiausiomis gėlėmis (10).
	Gyvūnija	Auginami gyvūnėliai, kuriuos vaikai visada prižiūrėtų bei rūpintųsi (4); turėtume ir keletą gyvūnėlių (6); medžiuose būtų paukščių lesyklėlės (2).
	Jūra	Prie jūros (2); jūra (5).

Kaip nurodyta 3 lentelėje, informantams ugdytiniais labai svarbu, kad vaikų dienos centro vidinė fizinė aplinka būtų jauki, kad „*kiekvienas vaikas atrastų sau mielą kampelį, kuriame jaustųsi, kaip namuose*“ (1), kaip namuose, tačiau drauge tiriamieji pabrėžia, kad svarbu, kad dienos centre būtų pakankamai erdvės skirtingoms veikloms skirtingo amžiaus vaikams, ypač paaugliams („*reikėtų šiam dienos centrui didesnių ribų, nes kai susirenka vaikai ir paaugliai ką nors pažaisti jiems mažai vietos*“ (10)).

Tiriamieji nurodė, kad jie norėtų labiau išplėtotos vidinės vaikų dienos centro infrastruktūros (daugiau kompiuterių, baseino, pulo ir teniso kambarių ir pan.), taip pat informantams ugdytiniais svarbus švari („*norėčiau, kad visame dienos centre būtų vien švara*“ (5)) ir šilta („*norėčiau, kad patalpos būtų daugiau šildomos*“ (7)) aplinka. Mokslinėje literatūroje taip pat pabrėžiama, kad tinkamas patalpos apstatymas turi įtakos ugdytinių motyvacijai būti ugdymo(si) aplinkoje, o nepatraukli aplinka šią motyvaciją slopina (Jucevičienė, 2010). Edukacinei aplinkai turi įtakos net patalpos temperatūra ir joje dominuojančios spalvos (EPALE, 2015).

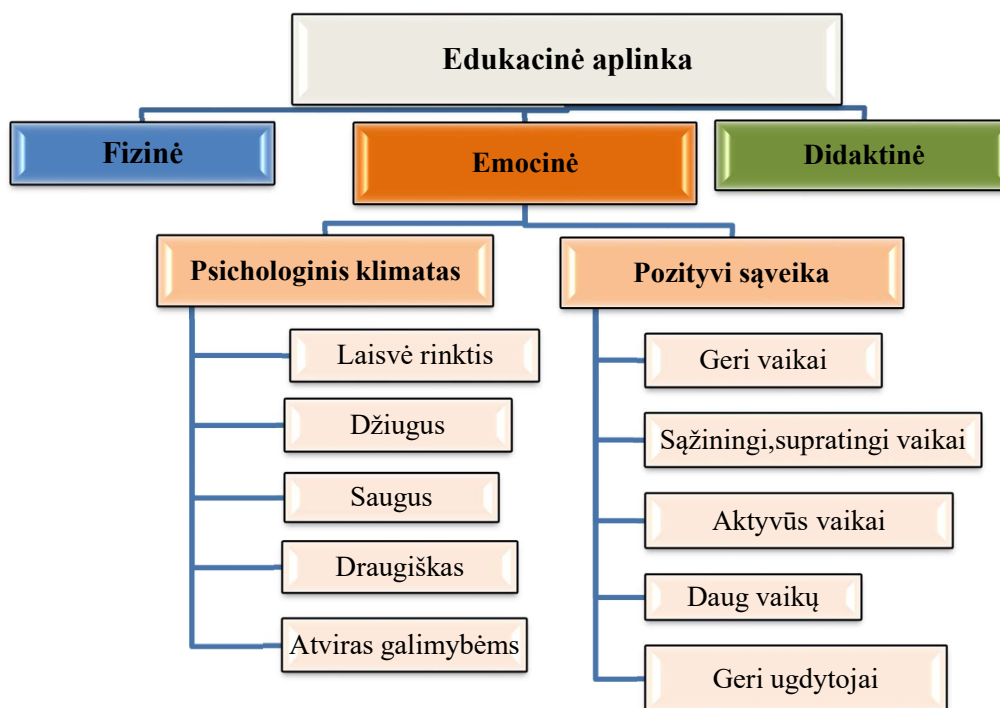
Tiriamiesiems svarbi tiek paties pastato išvaizda („*namas būtų įvairiausių spalvų*“ (2)), tiek ir išplėtotą lauko infrastruktūrą („*kieme būtų pripučiamos čiuožyklos*“ (2), „*pavėsinė*“ (9), „*futbolo aikštelė*“ (3) ir t.t.), kad vaikai galėtų užsiimti kuo skirtingesnėmis, o svarbiausia – jiems patinkančiomis veiklomis. Taip pat tyrimo rezultatai atskleidžia, kad informantams ugdytiniais labai svarbu, kad tai būtų uždara teritorija, apsaugota „*nuo piktavalių žmonių*“ (1). Mokslinėje literatūroje saugumas pripažįstamas labai reikšmingu edukacinės aplinkos aspektu, tik saugioje edukacinėje aplinkoje ugdymas gali būti vykdomas efektyviai (Burškaitienė, Vilkonis ir Galdauskienė, 2012).

Informantams ugdytiniais labai svarbu, kad vaikų dienos centro veiklos vyktų kuo natūralesnėje aplinkoje, kur „*augtų gėlės*“ (1), „*būtų medžiai*“ (2) ir pan. Kai kurie tiriamieji net nurodė, kad būtų smagu turėti darželius, kuriuose būtų galima auginti vaisių ir daržovių. Taip pat informantai ugdytiniai išreiškė pageidavimą auginti ir prižiūrėti gyvūnus („*turėtume ir keletą gyvūnelių*“ (6)). Du tiriamieji nurodė, kad norėtų, kad dienos centras būtų įsikūręs prie jūros. Tokios informantų ugdytinių išsakytos nuomonės leidžia daryti išvadą, kad buvimas gamtos apsuptyje ir aplinkosauga – svarbi vaikų ugdymo(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje (dienos centre) sritis. Ekologinis ugdymas dienos centre, vadovaujantis moksline literatūra, leistų formuoti ugdytinių ekologinę poziciją, tinkamą vaikų santykį su gamta tiek emociniu ir vertybiniu, tiek pažintiniu, tiek ir ypač praktiniu aspektais (Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija, 2013) prižiūrint darželį, rūpinantis gyvūnais, kabinant lesyklėles paukščiams

ir pan. Tai leistų formuoti vaikų vertybines nuostatas ekologijos srityje: pagarbą gamtai ir gyvybei, atsakomybę už ją (aplinkosauginė moralė) ir ekologijos požiūriu tinkamą ugdytinių elgesį ir gyvenimo būdą (Broga, 2012; Lamanauskas, 2010; Kalenda, 2017 ir kt.).

Emocinė vaikų dienos centro edukacinė aplinka siejama su ugdytojų ir ugdytinių sąveika ir psichologiniu klimatu ugdymo(si) procese (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011). Emocinės aplinkos aspektai, svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese, vaikų dienos centro ugdytinių požiūriu pateikiami 2 paveiksle ir 4 lentelėje.

2 pav. Emocinės aplinkos aspektai, svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese, ugdytinių požiūriu (N=10)

Kaip nurodoma 2 paveiksle, analizuojant informantų ugdytinių atsakymus apie emocinės dienos centro aplinkos aspektus, svarbius ekologinio ugdymo(si) procese išskirta kokybinė kategorija: *psichologinis klimatas* ir jai priskirtos subkategorijos: 1) *laisvė rinktis*, 2) *džiugus*, 3) *saugus*, 4) *draugiškas* ir 5) *atviras galimybėms*; taip pat kokybinė kategorija: *pozityvi sąveika* ir jai priskirtos subkategorijos: 1) *geri vaikai*, 2) *sąžiningi, supratingi vaikai*, 3) *daug vaikų*, ir 4) *geri ugdytojai*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių teiginiai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. Emocinės aplinkos aspektai, svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese, ugdytinių požiūriu (N=10)

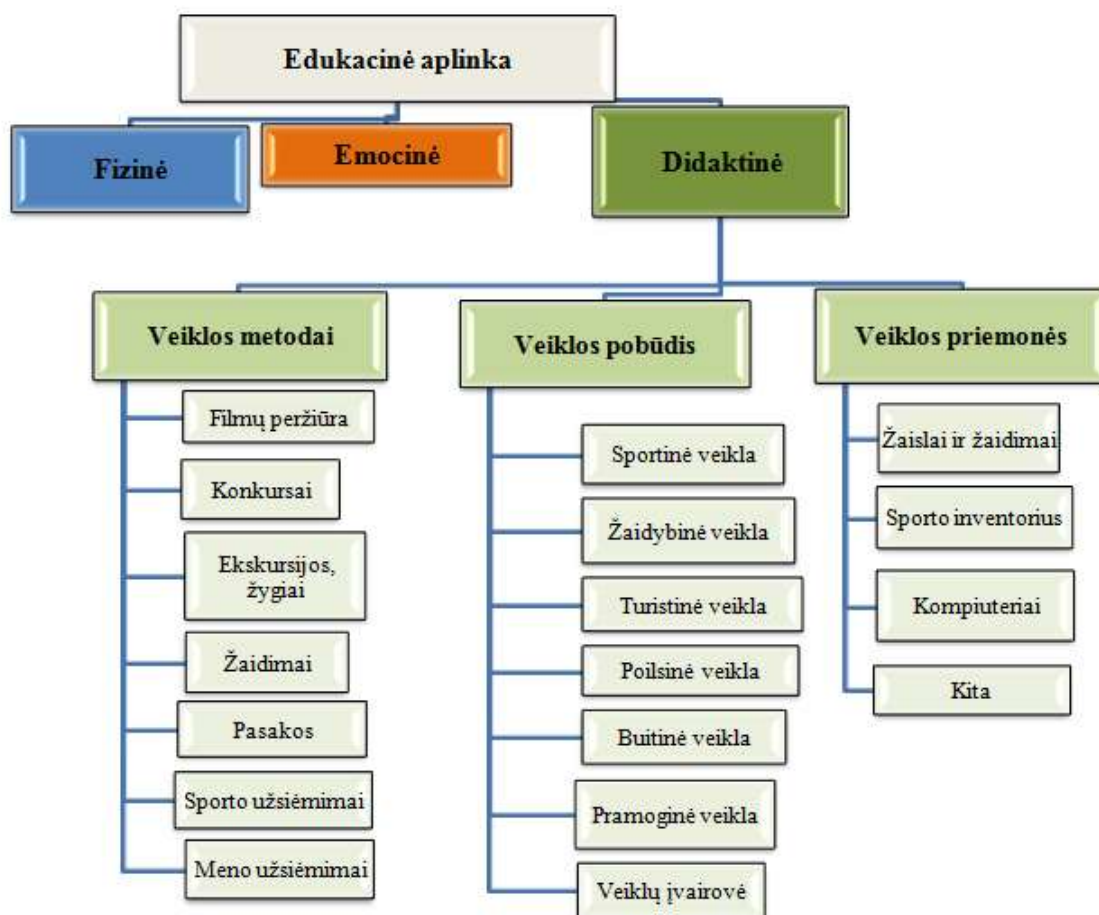
Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Psichologinis klimatas	Laisvė rinktis	Vaikai galėtų būti visai laisvi, kad nebūtų suvaržyti (4).
	Džiugus	Dienos centrą įsivaizduoju kaip linksmybių kupiną karalystę (6); kiekviena diena būtų pilnutėlė nuotykių (6).
	Saugus	Medžiai būtų kaip gyva tvora, kurie saugotų pastatą nuo piktavalių žmonių (1).
	Draugiškas	Vaikus įsivaizduoju pačius geriausius, <...> kurie <...> visada sutartų su savo draugais (1); labai daug vaikų, kurie yra draugiški (4).
	Atviras galimybės	Jame daug <...> svajonių išsipildymo (6).
Pozityvi sąveika	Gerai vaikai	Gėlės žydės tik tada, kai vaikai bus linksmi ir geri (1); vaikus įsivaizduoju pačius geriausius, <...> kurie <...> gyventų be pykčių ir linksmai (1); savo svajonių dienos centrą įsivaizduoju, <...>, kuriame yra labai daug vaikų, kurie yra draugiški ir linksmi (4).
	Sąžiningi, supratingi vaikai	Vaikus įsivaizduoju <...> kurie lankyto sąžiningai dienos centrą, kurie aktyviai dalyvautų įvairiose veiklose, būtų supratingi, klausyto vadovų (1).
	Daug vaikų	Svajoju apie didesnę vaikų būrį (10); aplink dienos centrą galėtų būti daug vaikų (5); svajonių dienos centrą įsivaizduoju, <...>, kuriame yra labai daug vaikų (4).
	Gerai ugdytojai	Norėčiau, kad vadovės būtų pačios geriausios pasaulyje (5); dar vienas dalykas, kuris susideda mano svajonių centre <...> treneris, kuris motyvuotų sportuoti ir siekti tam tikrų tikslų, nes daugeliui (taip pat ir man) trūksta motyvacijos (9).

Kaip nurodyta 4 lentelėje, tiriamiesiems svarbu, kad emocinė dienos centro aplinka pasižymėtų laisve veikti, kuo mažiau varžytų ugdytinius („kad vaikai galėtų būti visai laisvi, kad nebūtų suvaržyti“ (4)). Taip pat siekiant, kad paaugliai noriai lankytų dienos centrą, jis turėtų pasižymėti džiugia, linksma, nuotykių kupina atmosfera („kiekviena diena būtų pilnutėlė nuotykių“ (6)). Informantų ugdytinių atsakymai atskleidžia, kad vaikams labai svarbus saugumas, draugiška aplinka. Svajonių dienos centro siekiamybe galima būtų įvardinti atvirą galimybės aplinką, kurioje išpildomos vaikų svajonės („jame daug <...> svajonių išsipildymo <...>“ (6)). Vadovaujantis mokslinė literatūra, psichologinis komfortas ypač svarbus paauglystės laikotarpiu, kuomet N. Vaitiekienės (2013, p.129) teigimu, „paauglius sutrikdo lytinis brendimas, biologiniai pasikeitimai, todėl paauglys ima maištauti, dažnai pasireiškia konfliktai, emocinė sumaištis, nerimas“.

Tyrimas atskleidžia, kad informantams ugdytiniams labai svarbu, kad kiti dienos centrą lankantys vaikai būtų geri („gėlės žydės tik tada, kai vaikai bus linksmi ir geri“ (1)), sąžiningi, supratingi (klusnūs) ir, pabrėžtina, aktyvūs („vaikus įsivaizduoju <...>, kurie lankyto sąžiningai dienos centrą, kurie aktyviai dalyvautų įvairiose veiklose, būtų supratingi, klausyto vadovų“ (1)). Tai patvirtina ir mokslinėje literatūroje pateikiamus teiginius, kad socialinė edukacinė aplinka – tai vieta, kur ugdytiniai gali dirbti kartu, palaikyti vienas kitą (EPALE, 2015). Tyrimo dalyviams norėtusi, kad į dienos centro veiklą įsitrauktų daugiau vaikų („svajoju apie didesnę vaikų būrį“

(10)). Kitas aktualus aspektas – tiriamiesiems vaikams svarbu, kad su jais dirbtų geri, veiklai motyvuojantys ugdytojai. Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad edukacinėje aplinkoje turi vyrauti tarpusavio pasitikėjimas ir pagarba. Ugdytinius gali gąsdinti pritarimo nebuvimas, jų pačių bejėgiškumas, kritika (EPALE, 2015).

Didaktinė aplinka apima ugdomųjų veiklų metodus, pobūdį, priemones ir kitus aspektus, išsikeltiems ugdymosi tikslams pasiekti. Didaktinės aplinkos aspektai svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese vaikų dienos centro ugdytinių požiūriu pateikiami 3 paveiksle ir 5 lentelėje.

3 pav. Didaktinės aplinkos aspektai svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese ugdytinių požiūriu (N=10)

Kaip nurodoma 3 paveiksle, išanalizavus informantų ugdytinių atsakymus, išskirta kokybinė kategorija: *veiklos metodai* ir jai priskirtos subkategorijos: 1) *konkursai*, 2) *filmų peržiūra*, 3) *ekskursijos, žygiai*, 4) *žaidimai*, 5) *pasakos*, 6) *sporto užsiėmimai*, 7) *meno užsiėmimai*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *veiklos pobūdis* – priskirtos subkategorijos: 1) *pramoginė veikla*, 2) *sportinė veikla*, 3) *žaidybina veikla*, 4) *turistinė veikla*, 5) *buitinė veikla*, 6) *veiklų įvairovė*. Išskirtai

kokybinei kategorijai – veiklos priemonės – priskirtos subkategorijos: 1) kompiuteriai, 2) žaislai ir žaidimai, 3) sporto inventoriūs, 4) kita. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių teiginiai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Didaktinės aplinkos aspektai, svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese, ugdytinių požiūriu (N=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Veiklos metodai	Konkursai	Rengiami įvairūs konkursai, kur vaikas galėtų save parodyti (4).
	Filmų peržiūra	Pailsėtume žiūrėdami filmus (6); norėčiau, kad kiekvieną penktadienį būtų filmų vakaras (7).
	Ekskursijos, žygiai	Kiekvieną dieną vaikai važinėtų po ekskursijas (2); norėčiau, kad dažniau būtų ekskursijos (8); daugybė žygių, dviračių žygiai (4); keliautume į žygius (6).
	Žaidimai	Vaikai žaistų (1); norėčiau, kad būtų daugiau žaidimų (7); daugiau įvairesnių <...> žaidimų (10).
	Pasakos	Kiekvieną dieną būtų sekamos pasakos, netgi jas ir vaidintų (4).
	Sportiniai užsiėmimai	Vyktų <...> estafetės (6), vyktų šokiai (6); šokti įvairaus stiliaus šokius (9), galėtume rengti kokias sporto varžybas (10).
	Meniniai užsiėmimai	Galėtume piešti (8), rudenį darytume rožytes iš spalvotų medžių lapų (6); galėtume <...> mokintis meno (8).
Veiklos pobūdis	Pramoginė veikla	Dienos centras - tai vieta, kurioje <...> vaikai <...> pramogauja (1); jame daug pramogų (6); švenčiami vaikų gimtadieniai (8); kitos linksmos pramogos (8).
	Sportinė veikla	Vyktų šokiai arba estafetės (6); galimybė mokytis šokti įvairaus stiliaus šokius (9); galėtume rengti kokias sporto varžybas (10).
	Žaidybinė veikla	Taškytumėmės vandeniui, žaistume vandens balionėlių karą (6); žiemą rungtyniautume, kieno senis besmegenis yra didesnis (6); daugiau „pižamų vakarėlių“, kuriuos vaikai taip mėgsta (9).
	Turistinė veikla	Daugybė nakvynių ir dainavimo prie laužo <...> miegojimas po atviru dangumi (4).
	Poilsinė veikla	Norėčiau, kad <...> dažniau miegotume dienos centre (7); norėčiau, kad vaikų dienos centre būtų pastatytos lovos ir būtų galima miegoti (8).
	Buitinė veikla	Keptume keksiukus (6); norėčiau, kad būtų valgio gaminimo pamokos (7).
	Veiklų įvairovė	Dienos centras - tai vieta, kurioje <...> vaikai užsiima įvairia veikla (1); kiekviena diena būtų įvairiausia veikla, kuri vaikams neatsibostų (4); kiekvienas vaikas <...>, atėjęs į centrą, turėtų ką veikti (1); įvairesnės veiklos (10).
Veiklos priemonės	Kompiuteriai	Daug kompiuterių ir planšetinių kompiuterių (2); kambarys kompiuterių (8).
	Žaislai ir žaidimai	Vaikai turėtų po mylimą žaislą (4); XBOX'AS <...> daugiau stalo žaidimų (8).
	Sporto inventoriūs	Kamuoliai (3).
	Kita	Miegmaišiai ir sėdmaišiai <...> pavėsinė <...> tamsios žaliužės (9); televizorius (7).

Kaip nurodyta 5 lentelėje, informantams ugdytiniams svarbu, kad dienos centre vaikų ugdymas, kartu ir ekologijos srityje, būtų paremtas įvairiais veiklos metodais, skatinančiais ne tik kritinį mąstymą, bet ir pasitikėjimo savimi ugdymą „rengiami įvairūs konkursai, kur vaikas galėtų save parodyti“ (4). Tiriamiesiems svarbu, kad dienos centre būtų taikomi atsipalaiduoti padedantys veiklos metodai, tokie, kaip filmų peržiūra „pailsėtume žiūrėdami filmus“ (6). Taip pat tyrime

dalyvavusių vaikų išsakyta nuomonė atskleidė, kad dienos centre taikomi veiklos metodai turi būti orientuoti į jų amžių, kuriame svarbų vaidmenį vaidina pasakos, žaidimai, siekis pažinti pasaulį per ekskursijas ir įvairius žygius, siekis judėti, ir išreikšti save pasitelkiant meninę prigimtį. Apibendrinant galima teigti, kad dienos centre vykdomos ekologinės veiklos turėtų būti orientuotos į dienos centrą lankančių vaikų amžių ir jų poreikių tenkinimą. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama ugdymosi aplinkoje veiklų, leidžiančių konstruoti ugdytinių supratimą ir plėtoti gebėjimus, svarba (Jucevičienė, 2010; EPALE, 2015).

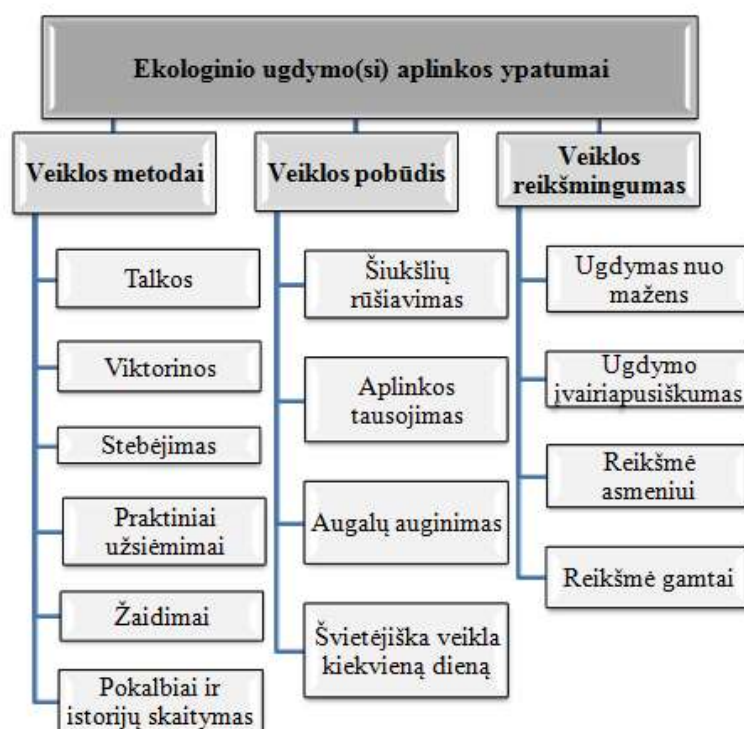
Siekiant patenkinti dienos centrą lankančių vaikų poreikius, svarbus pačios veiklos pobūdis, t.y. tikslinga kryptinga veikla, kuriose atsivertų skirtingų veiklos metodų taikymo galimybės (Lamanauskas, 2010). Kaip nurodyta 5 lentelėje, tiriamiesiems svarbu, kad dienos centre organizuojamos veiklos būtų kuo įvairesnės, kad „*kiekvienas vaikas <...>, atėjęs į centrą, turėtų ką veikti*“ (1). Įvairios dienos centro organizuojamos veiklos galėtų apimti pramogines, sportines, žaidybines, turistines, poilsines ir buitines veiklas, sudarančias sąlygas į dienos centro veiklą ne tik įsitraukti skirtingo amžiaus ir skirtingų poreikių vaikams bet ir aktyviai dalyvauti centro organizuojamose veiklose.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad ugdymo(si) procese svarbų vaidmenį vaidina ir skirtingoms veiklos ir skirtingiems veiklų metodams būtinos veiklos priemonės, kur akcentuoti šiuolaikinių vaikų poreikius tenkinantys kompiuteriai („*daug kompiuterių ir planšetinių kompiuterių*“ (2)), žaislai, kad „*vaikai turėtų po mylimą žaislą*“ (4), sporto inventorių ir kitos vaikų patogumo ir komfortabilumo jausmą didinančios priemonės, tokios kaip *sėdmaišiai, miegmaišiai* (9) ir t.t.

Apibendrinant galima teigti, kad Vėriškių vaikų dienos centrą lankantiems vaikams svarbūs tiek fizinės, tiek emocinės ir didaktinės edukacinės aplinkos aspektai. Ugdytiniams aktualu, kad ugdymo(si), kartu ir ekologinio ugdymosi procese vaikų dienos centro vidinė fizinė aplinka būtų jauki, jie norėtų labiau išplėtos dienos centro institucinės infrastruktūros, taip pat ugdytiniams labai svarbu švara vaikų dienos centre. Tiriamieji pageidautų saugesnės (geriau aptvertos) teritorijos, taip pat daugiau aktyvios veiklos natūralioje gamtinėje aplinkoje (auginant vaisius ir daržoves, sportuojant, prižiūrint gyvūnus ir pan.). Informantų ugdytinių atsakymai atskleidžia, kad ugdymo(si) aplinkoje vaikams labai aktualus psichologinis klimatas ir pozityvi sąveika. Ugdytinius domina įvairios, dažniau aktyvios, praktinės veiklos: konkursai, žaidimai, ekskursijos, žygiai, meninė, sportinė veiklos ir t.t. Detaliau ekologinio ugdymo(si) vaikų dienos centre ypatumai atskleidžiami kitame šio darbo poskyryje.

2.3.2. Pedagogų požiūrio į neformalios aplinkos reikšmingumą vaikų ekologiniam ugdymui(si) dienos centre tyrimas

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad vaikų ekologinis ugdymas – ilgalaikis ir sudėtingas (Berzina, 2016), nuoseklus (Lamanauskas, 2010) ir kryptingas (Cherkashin ir Ulanova, 2013) procesas, apimantis tris esminius vaiko ir gamtos santykio komponentus: 1) pažintinį, 2) emocinį - vertybinį ir 3) efektyvų praktinį (įdomios vaikui ir naudingos gamtai ir visuomenei veiklos, įgūdžių tobulinimo) (Lamanauskas, 2010). Siekiant ekologinio ugdymo(si) kokybės, ugdytojai turi kruopščiai suplanuoti vaikams ekologines veiklas: parinkti tinkamus veiklos metodus atsižvelgiant į veiklos pobūdį, numatyti ekologiniam ugdymui(si) reikiamas priemones, o svarbiausia – tikslus, ko šiomis veiklomis siekiama (Subotkevičienė ir Stanaitis, 2011). Detaliau ekologinio ugdymosi(si) edukacinės aplinkos ypatumai Vėriškių vaikų dienos centre pateikiami 4 paveiksle ir 6 lentelėje.

4 pav. Ekologinio ugdymo(si) edukacinės aplinkos dienos centre ypatumai (N=4)

Kaip nurodoma 4 paveiksle, išanalizavus informantų ugdytojų atsakymus, išskirta kokybinė kategorija: *veiklos metodai* ir jai priskirtos šios subkategorijos: 1) *talkos*, 2) *viktorinos*, 3) *stebėjimas*, 4) *praktiniai užsiėmimai*, 5) *žaidimai*, 6) *pokalbiai ir istorijų skaitymas*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *veiklos pobūdis* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *šiukšlių rūšiavimas*, 2)

aplinkos tausojimas, 3) augalų auginimas, 4) švietėjiška veikla kasdieną. Išskirtai kokybinei kategorijai – veiklos reikšmingumas – priskirtos šios subkategorijos: 1) ugdymas nuo mažens, 2) ugdymo įvairiapusiškumas, 3) reikšmė asmeniui, 4) reikšmė gamtai. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Ekologinio ugdymo(si) edukacinės aplinkos dienos centre ypatumai (N=4)

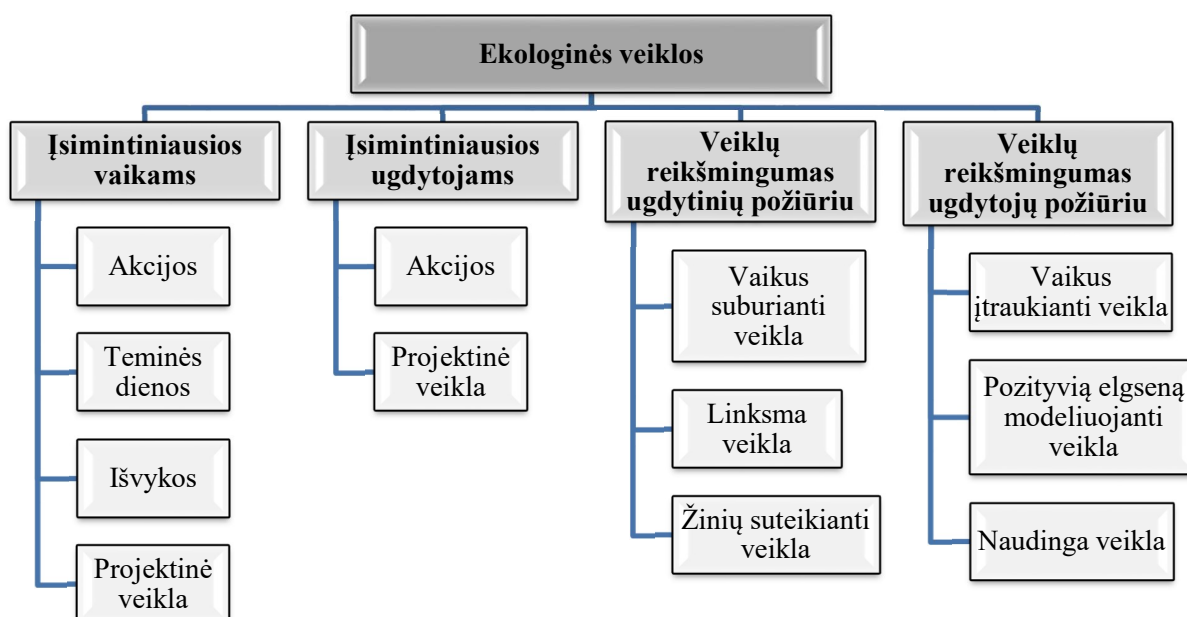
Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Veiklos metodai	Talkos	Dienos centre organizuojame talkas (11).
	Viktorinos	Dienos centre organizuojame <...> viktorinas (11); per <...> viktorinų formą (14).
	Stebėjimas	Vaikai nuolat mokomi stebėti supančią aplinką (12).
	Praktiniai užsiėmimai	Vaikams svarbu praktiškai pamatyti ir sužinoti kaip rūšiuojamos atliekos, kaip ir kam jos perdirbamos (12); per praktinius užsiėmimus (14).
	Žaidimai	Per <...> žaidimų formą (14).
	Pokalbiai ir istorijų skaitymas	Skaitant istorijas, pasakojant ar kalbant apie kasdieninius dalykus (14).
Veiklos pobūdis	Šiukšlių rūšiavimas	Nuolat vaikus mokome rūšiuoti (11); labai svarbus yra atliekų rūšiavimas (12).
	Aplinkos tausojimas	Nuolat vaikus mokome <...> tausoti aplinką (11); taupus elektros, šilumos (kuro), vandens naudojimas didina ekologijos išsaugojimą (12); mokome nešiukšlinti gamtoje, nelaužyti medžių šakų, mylėti gamtą (13).
	Augalų auginimas	Esame įkūrę dienos centro daržą, kuriame su vaikais auginame daržoves, prieskoninius augalus (11).
	Švietėjiška veikla kiekvieną dieną	Dienos centre organizuojame <...> švietėjišką veiklą (11); ekologinis ugdymas vyksta kiekvieną dieną vaikų dienos centre ir kai išeiname su vaikais į lauką (13).
Veiklos reikšmingumas	Ugdymas nuo mažens	Labai svarbu, kad aplinkos saugojimo vertybių vaikai išmoktų vaikystėje (11); vaikams būtina tai ugdyti nuo mažų dienų (13).
	Ugdymo įvairiapusiškumas	Ekologinis ugdymas apima daugelį aspektų tai ir sveika mityba, gamtinių išteklių tausojimas ir t.t.“ (11).
	Reikšmė asmeniui	Vaikams svarbus ir reikšmingas dėl bendro supratimo apie aplinkos taršą, švarų vandenį, maistą, orą, gamtos saugojimą (14).
	Reikšmė gamtai	Nuo to priklausys ar daugės, ar mažės ekologinių problemų, tokių kaip gamtos, upių, jūros užterštumas ir pan. (13).

Kaip nurodyta 6 lentelėje, informantai ugdytojai teigia, kad vykdo ekologines veiklas vaikų dienos centre taikydami įvairius veiklos metodus, tokius kaip talkas, viktorinas, vaikus supančios aplinkos stebėjimą, praktinius užsiėmimus, įvairius žaidimus ir bendravimu paremtas veiklas „skaitant istorijas, pasakojant ar kalbant apie kasdieninius dalykus“ (14).

Vykdydami ekologines veiklas vaikų dienos centre ugdytojų veiklos pobūdis remiasi šiukšlių rūšiavimu, teigiant, kad „nuolat vaikus mokome rūšiuoti“ (11), aplinkos tausojimu, augalų auginimu, ir kasdienine švietėjiška veikla teigiant, kad „dienos centre organizuojame <...> švietėjišką veiklą“ (11).

Informantai ugdytojai akcentuoja, kad „labai svarbu, kad aplinkos saugojimo vertybių vaikai išmoktų vaikystėje“ (11), „nuo to priklausys ar daugės, ar mažės ekologinių problemų, tokių kaip gamtos, upių, jūros užterštumas ir pan.“ (13). Pasak ugdytojų, „ekologinis ugdyimas apima daugelį aspektų tai ir sveika mityba, gamtinių išteklių tausojimas ir t.t.“ (11), jis gilina vaikų supratimą „apie aplinkos taršą, švarų vandenį, maistą, orą, gamtos saugojimą“ (14).

Dienos centro ugdytojų ir ugdytinių nuomone įsimintiniausios ekologinės veiklos ir jų reikšmingumas ugdomosi(si) procese pateikiamos 5 paveiksle ir 7 lentelėje.

5 pav. Įsimintiniausios ekologinės veiklos ir jų reikšmingumas ugdytinių ir ugdytojų požiūriu (N=14)

Kaip nurodoma 5 paveiksle, išanalizavus informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų interviu duomenis, išskirta kokybinė kategorija – *įsimintiniausios vaikams* – ir jai priskirtos šios subkategorijos: 1) *akcijos*, 2) *teminės dienos*, 3) *išvykos*, 4) *projektinė veikla*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *įsimintiniausios ugdytojams* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *akcijos*, 2) *projektinė veikla*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *veiklų reikšmingumas ugdytinių požiūriu* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *vaikus suburianti veikla*, 2) *linksma veikla*, 3) *žinių suteikianti veikla*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *veiklų reikšmingumas ugdytojų požiūriu* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *vaikus įtraukianti veikla*, 2) *pozityvią elgseną modeliuojanti veikla*, 3) *naudinga veikla*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. Įsimintiniausios ekologinės veiklos ir jų reikšmingumas dienos centro ugdytinių ir ugdytojų požiūriu (N=14)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Įsimintiniausios vaikams	Akcijos	Akcija „Darom“. Tada mes visi einame tvarkyti miško, prie tvenkinio, savo kaimą (8).
	Teminės dienos	Žemės diena (1)(4); man labiausiai įsiminė Žemės diena (6); Švaros diena (2); man labiausiai patiko kai tiesiog tvarkėm vaikų dienos centro teritoriją (10).
	Išvykos	Kai buvome gyvūnų globos namuose ten labai daug šunų, kačių kurie neturi šeiminių aš norėčiau ten dažniau nuvažiuoti nuvežti lauktuvių (3).
	Projektinė veikla	Smagu buvo kai auginome moliūgus, <...>, savo pomidorus (7).
Įsiminti naušios ugdytojams	Akcijos	Akcija „Padėkime paukšteliams žiemoti“ (13).
	Projektinė veikla	Man pačiai labai įsiminė kuomet dienos centre auginome viščiukus (11); atliekų rūšiavimo užsiėmimas (12); ekologinis daržas (moliūgų sodinimas ir auginimas) (14).
Veiklų reikšmingumas ugdytinių požiūriu	Vaikus suburianti veikla	Man labiausiai įsiminė Žemės diena, kada sustojome visi rateliu o viduryje laikėme gaublį (6); man buvo labai smagu buvo visi vaikai (2); būna linksma tvarkyti su visais kartu, kurenti laužą (8); mūsų buvo daug (10).
	Linksma veikla	Buvo įspūdingas koncertas (9); kepėm dešreles (2); betvarkydami ir pasilinksminom (10); savo pomidorus labai skanu ir linksma valgyti (7); būna linksma tvarkyti su visais kartu, kurenti laužą (8).
	Žinių suteikianti veikla	Žemės diena <...> paminėjome kodėl svarbi yra Žemė ir ant jos egzistuojantys viskas kas gyvą (1); šis renginys mus moko, kaip reikia saugoti gamtą, kad ji neišnyktų dėl tam tikrų dalykų (4).
Veiklų reikšmingumas ugdytojų požiūriu	Vaikus įtraukianti veikla	Vaikams įsimintiniausi yra tie renginiai ar veiklos kuriuose jie patys galėjo veikti (11); nes vaikai patys įsirengė daržą, mokėsi jį prižiūrėti. Galėjo matyti kaip auga prižiūrimi augalai ir kaip auga palikti be priežiūros (12); įsimintinas dėl to, kad vaikai viską darė patys, stebėjo, ravėjo, laistė, nenaudojo cheminių trąšų ir užaugino nemažą derlių (14).
	Pozityvią elgseną modeliuojanti veikla	Man pačiai labai įsiminė kuomet dienos centre auginome viščiukus. Ši veikla labai vienijo vaikus, jie labai atsakingai rūpinosi auginimais, vaikams tai sukėlė be galo daug gerų emocijų (11); buvo įdomu stebėti vaikus, kaip jie domisi daržu, rūpinasi, saugo ir prižiūri savo pasodintus moliūgus (14).
	Naudinga veikla	Atliekų rūšiavimo užsiėmimas. Man ir pačiai tai buvo naudinga (12); buvo įdomu stebėti vaikus, kaip jie domisi daržu, rūpinasi, saugo ir prižiūri savo pasodintus moliūgus (14).

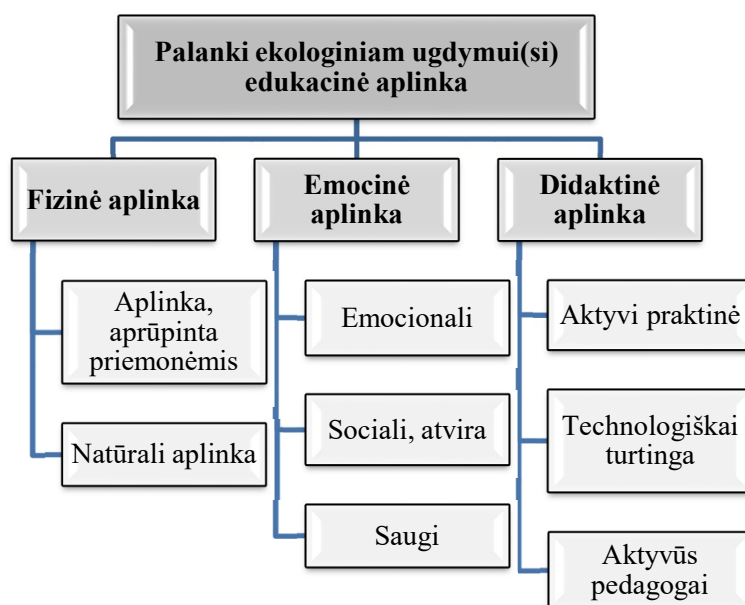
Kaip nurodyta 7 lentelėje, ugdytiniais įsimintiniausios dienos centre vykdomos ekologinės veiklos yra akcijos (akcentuota akcija „Darom“); teminės dienos, iš kurių labiausiai ugdytiniais įsiminė „Žemės diena“; išvykos ir projektinės veiklos, orientuotos į daržovių auginimą („smagu buvo kai auginome moliūgus, <...>, savo pomidorus“ (7)).

Ugdytojams įsimintiniausios dienos centre vykdomos ekologinės veiklos yra akcijos ir projektinės veiklos, orientuotos ne tik į daržovių, bet ir viščiukų auginimą: „man pačiai labai įsiminė kuomet dienos centre auginome viščiukus“ (11). Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad ugdytiniai įsimena įvairesnes dienos centre organizuotas ekologines veiklas nei ugdytojai, tad

galima teigti, kad ugdytiniams dienos centre organizuojamos ekologinės veiklos palieka gerokai didesnę išpūdį, nei to tikisi ugdytojai. Ugdytiniams ir ugdytojams įsimintinos ekologinės veiklos sutampa iš dalies.

Analizuojant, kas sąlygoja ugdytinių ir ugdytojų įsimintinių ekologinių veiklų reikšmingumą, nustatyta, kad ugdytiniai pabrėžia vaikų susibūrimus, organizuotų veiklų suteiktas linksmas emocijas ir gautas žinias: „šis renginys mus moko, kaip reikia saugoti gamtą, kad ji neišnyktų dėl tam tikrų dalykų“ (4). Tačiau ugdytojų nuomone, dienos centre organizuotos ekologinės veiklos įsiminė dėl jų gebėjimo įtraukti vaikus aktyviam dalyvavimui: „vaikams įsimintiniausi yra tie renginiai ar veiklos kuriuose jie patys galėjo veikti“ (11); formuoti vaikų pozityvią elgseną: „buvo įdomu stebėti vaikus, kaip jie domisi daržų, rūpinasi, saugo ir prižiūri savo pasodintus moliūgus“ (14); naudingumo ugdytiniams ir patiems ugdytojams, įgyjant naujų žinių ir potyrių.

Svarbus aspektas siekiant detalizuoti neformalios edukacinės aplinkos svarbą 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si) įvertinti, kokiomis ypatybėmis pasižyminčioje edukacinėje aplinkoje ugdytojų požiūriu turėtų būti vykdomas ekologinis ugdymas (kokia edukacinė aplinka laikoma palankia ekologiniam ugdymui(si)) ir ar ji vaikų dienos centre yra sukurta. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad tam, kad edukacinė ugdymo(si) aplinka būtų reikšminga ekologiniam ugdymui(si), turi būti sukurta saugi ir ekologinio ugdymo iššūkiams pri(si)imti tinkama aplinka (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014). Ugdytojų požiūris apie vaikų ekologiniam ugdymui(si) palankią edukacinę aplinką pateikiamas 6 paveiksle ir 8 lentelėje.

6 pav. Palanki ekologiniam ugdymui(si) edukacinė aplinka dienos centre ugdytojų požiūriu (N=4)

Kaip nurodoma 6 paveiksle, analizuojant informantų ugdytojų interviu duomenis apie vaikų ekologiniam ugdymui(si) palankią edukacinę aplinką išskirta kokybinė kategorija – *fizinė aplinka* – ir jai priskirtos šios subkategorijos: 1) *aplinka aprūpinta priemonėmis*, 2) *natūrali aplinka*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *emocinė aplinka* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *emocionali*, 2) *sociali, atvira*, 3) *saugi*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *didaktinė aplinka* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *aktyvi praktinė*, 2) *technologiskai turtinga*, 3) *aktyvūs pedagogai*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 8 lentelėje. Atkreiptinas dėmesys, kad labai panašios kategorijos ir subkategorijos išryškėjo ir išanalizavus informantų ugdytinių rašinių duomenis, kokie edukacinės aplinkos aspektai jiems yra svarbūs ekologinio ugdymo(si) procese (žr. 1 paveikslą ir 3 lentelę).

8 lentelė. **Vaikų ekologiniam ugdymui(si) palanki edukacinė aplinka ugdytojų požiūriu (N=4)**

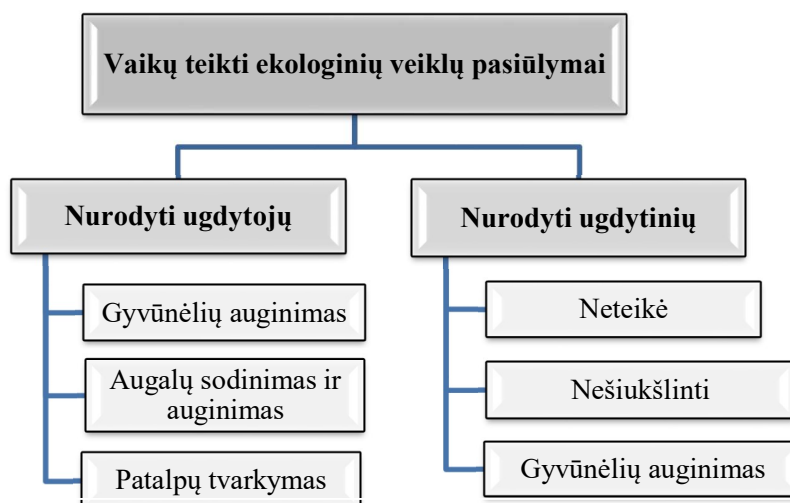
Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Fizinė aplinka	Aplinka, aprūpinta priemonėmis	Suteiktą galimybę veiklų įvairovei pagal vaikų poreikius, pav. priemonės tiriamajai veiklai organizuoti, bandymams atlikti ir kt. (11); geresnis finansavimas (13); suaktyvintų norą ateiti, domėtis, veikti (14).
	Natūrali aplinka	Vaikai veikdami, rūpindamiesi gyvūnais ar augalais įgyja įvairių įgūdžių, tokios veiklos nėra nuobodžios, skatina vaikų aktyvumą (11); galimybė stebėti rezultata, aplinkos pokyčius (12).
Emocinė aplinka	Emocionali	Galimybė džiaugtis arba nusiminti dėl rezultato. Atsižvelgiant į rezultatą vaikas gali išreikšti savo emocijas kokios jos bebūtų (12).
	Sociali, atvira	Sociali (12); visi norintys susipažinti ir domėtis turėtų galimybę tuo užsiimti (14).
	Saugi	Tėvams būtų ramu, kad vaikams vyksta saugūs užsiėmimai (14).
Didaktinė aplinka	Aktyvi praktinė	Tai reikšminga pačiam vaikui, nes tik per praktinę veiklą formuojasi įgūdžiai (12); Stebėdamas savo darbo rezultatus vaikas pats daro išvadas, atranda probleminių situacijų sprendimus (12); per išvykas, stebėjimus, praktinę veiklą prisiliečiant prie gamtos, formuojasi tokios vertybės, kaip pagarba augalų ir gyvūnų pasauliui, artimiausiai aplinkai, pažinimo džiaugsmui, žmogaus ryšiui su gamta (13).
	Technologiškai turtinga	Mokymasis technologiškai turtingoje aplinkoje skatina domėtis ekologija, noriai lankyti dienos centrą, bendradarbiauti su vadovais, dalyvauti ugdymo veiklose ir pan. (13).
	Aktyvūs pedagogai	Aktyvūs pedagogas yra pavyzdys vaikams, sugeba įtraukti ugdytinius į veiklas, skatina dalyvavimą, sprendimų priėmimą ir t.t. (11).

Kaip nurodyta 8 lentelėje, ugdytojai vaikų ekologiniam ugdymui(si) palankią edukacinę aplinką supranta kaip natūralią aplinką (pieva, laukas, daržas, sodas ir pan.), kurioje vaikai gali stebėti aplinkos pokyčius. Taip pat informantai ugdytojai akcentuoja aplinką, aprūpintą būtinomis ekologiniam ugdymui(si) priemonėmis, suteikiančiomis „*galimybę veiklų įvairovei pagal vaikų poreikius, pav. priemonės tiriamajai veiklai organizuoti, bandymams atlikti ir kt.*“ (11).

Anot informantų ugdytojų, ekologiniam ugdymuisi(si) palanki emocinė edukacinė aplinka pasižymi emocionalumu („atsižvelgiant į rezultatą vaikas gali išreikšti savo emocijas kokios jos bebūtų“ (12)), socialumu, atvirumu ir saugumas: „tėvams būtų ramu, kad vaikams vyksta saugūs užsiėmimai“ (14).

Informantų ugdytojų požiūriu, ekologiniam ugdymui(si) palanki edukacinė aplinka betarpiškai sietina su didaktine aplinka, kur svarbų vaidmenį vaidina sudarytos galimybės vaikų aktyviai praktinei veiklai, kadangi „tai reikšminga pačiam vaikui, nes tik per praktinę veiklą formuojasi įgūdžiai“ (12). Tuo pačiu informantai pabrėžia ir technologiškai turtingą aplinką, kuri „skatina domėtis ekologija, noriai lankyti dienos centrą, bendradarbiauti su vadovais, dalyvauti ugdymo veiklose ir pan.“(13). Edukacinė aplinka betarpiškai susijusi su pedagogų veiklą ir jų aktyvumu, kadangi „aktyvus pedagogas yra pavyzdys vaikams, sugeba įtraukti ugdytinius į veiklas, skatina dalyvavimą, sprendimų priėmimą ir t.t.“ (11).

Nepaisant to, nei vienas informantas ugdytojas neužsiminė, kad ekologiniam ugdymui(si) palankiai edukacinei aplinkai labai svarbu, kad patys ugdytiniai inicijuotų ekologines veiklas. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad tam, kad edukacinė aplinka būtų reikšminga ekologiniam ugdymui(si), labai svarbu, kad vaikams būtų sudarytos sąlygos patiems inicijuoti ir organizuoti ekologinio ugdymo(si) veiklas (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014). Atskiru klausimu informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų buvo pasiteirauta, kokių, jei tokių yra buvę, ekologinių veiklų pasiūlymų yra pateikę dienos centro vaikai ir ar jie buvo įgyvendinti (žr. 7 paveikslą ir 9 lentelę).

7 pav. Ugdytojų ir ugdytinių nurodyti pačių vaikų teikti ekologinių veiklų pasiūlymai

Kaip nurodoma 7 paveiksle, analizuojant ugdytinių ir ugdytojų nurodytus pačių vaikų teiktus ekologinių veiklų pasiūlymus, išskirta kokybinė kategorija – *nurodyti ugdytinių* – ir jai priskirtos šios subkategorijos: 1) *gyvūnėlių auginimas*, 2) *augalų sodinimas ir auginimas*, 3) *patalpų tvarkymas*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *nurodyti ugdytinių* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *neteikė*, 2) *nešiukšlinti*, 3) *gyvūnėlių auginimas*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. **Ugdytojų ir ugdytinių nurodyti vaikų teikti ekologinių veiklų pasiūlymai (N=14)**

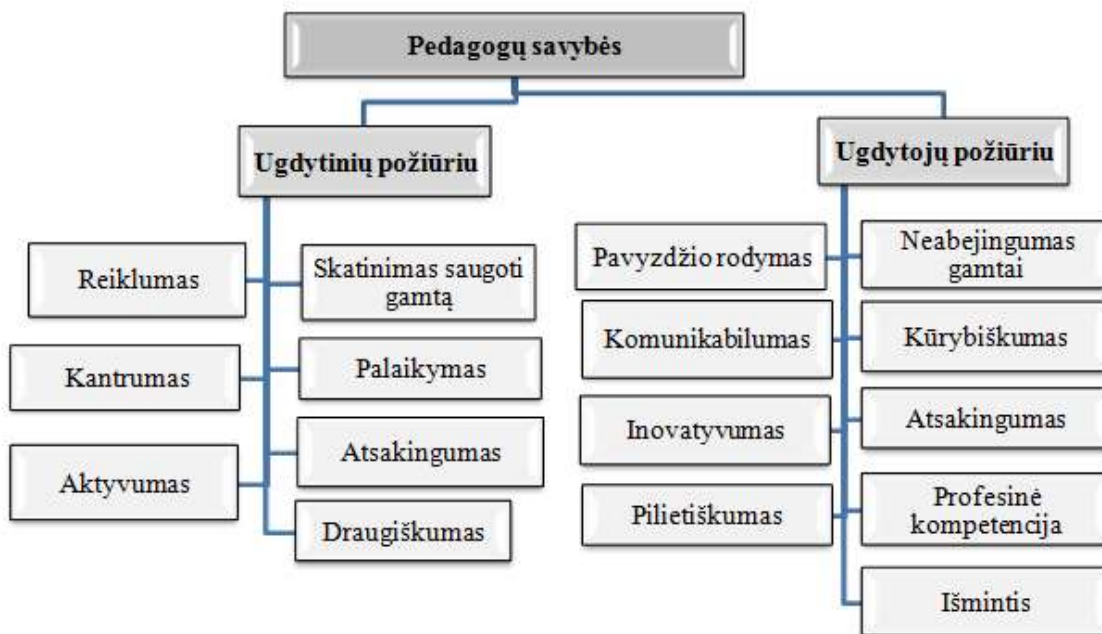
Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Nurodyti ugdytojų	Gyvūnėlių auginimas	Vaikai nori auginti dienos centre gyvūnėlius, tačiau kol kas to nepavyko įgyvendinti (11).
	Augalų sodinimas ir auginimas	Pasodinti medelių, kurie užstotų dulkes nuo kelio. Pasodinti gėlių, kurios puošų teritoriją (12); auginti pomidorus ant palangės (13).
	Patalpų tvarkymas	Susitvarkyti patalpas, pasiruošti jas įvairioms veikloms (12).
Nurodyti ugdytinių	Neteikė	Jokių (1); neteikiau (4); nepateikiau (5); (-) (6); kol kas jokių (9); deja, bet nesu pateikęs (10).
	Nešiukšlinti	Nešiukšlinti (2); nešiukšlinti, jei prišiukšlina eina ir susirenka pats (7); kad visi vaikai saugotų gamtą, nešiukšlintu (8).
	Gyvūnėlių auginimas	Kad laikytume kokį gyvūnėlį, gerai būtų (3).

Kaip nurodyta 9 lentelėje, ir informantų ugdytojų, ir informantų ugdytinių teigimu, vaikai, lankantys dienos centrą, yra teikę pasiūlymų dėl ekologinių veiklų dienos centre. Vienas tokių pasiūlymų – dienos centre auginti gyvūnėlius: „*kad laikytume kokį gyvūnėlį, gerai būtų*“ (3), tačiau „*kol kas to nepavyko įgyvendinti*“ (11). Informantai ugdytojai nurodė, kad dienos centrą lankantys vaikai teikė pasiūlymus susijusius su augalų sodinimu ir auginimu, taip pat susijusius su patalpų tvarkymu. Tačiau didžioji dalis pačių informantų ugdytinių nurodė, kad nėra teikę jokių ekologinės veiklos pasiūlymų. Dažniausias vaikų teiktas pasiūlymas – nešiukšlinti dienos centro teritorijoje.

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad svarbu, kad vaikai patys teiktų ekologinių veiklų pasiūlymus, nes tuomet padidėja ir jų suinteresuotumas ekologine veikla, motyvacija veikti, ypač tai svarbu paauglystės amžiuje.

Aktyvūs, kompetentingi pedagogai – kitas svarbus aspektas, įvardintas ir pačių informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų, taip pat akcentuojamas mokslinėje literatūroje, nuo kurio priklauso edukacinės aplinkos vaikų ekologiniam ugdymuisi reikšmingumas (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014). Teoriniai ir empiriniai tyrimai rodo, kad šiai dienai ugdytojas turi būti įvairiapusiškai išsilavinęs ir kompetentingas, atitinkantis šiuolaikinės demokratinės visuomenės ir nuolat besikeičiančio pasaulio kriterijus, nuolat savo veiklą reflektuojanti ir save tobulinanti

asmenybė, užtikrinanti ugdymo proceso sklandumą ir kokybę (Subotkevičienė ir Stanaitis, 2011). Kokios pedagogų savybės yra labai svarbios motyvuojant vaikus saugoti gamtą ugdytinių ir ugdytojų požiūriu, pateikiama 8 paveiksle ir 10 lentelėje.

8 pav. Pedagogų savybės, svarbios motyvuojant saugoti gamtą ugdytinių ir ugdytojų požiūriu (N=14)

Kaip nurodoma 8 paveiksle, analizuojant informantų atsakymus išskirta kokybinė kategorija: *ugdytinių požiūriu* ir jai priskirtos subkategorijos: 1) *skatinimas saugoti gamtą*, 2) *palaikymas*, 3) *atsakingumas*, 4) *draugiškumas*, 5) *reiklumas*, 6) *kantrumas*, 7) *aktyvumas*. Informantų ugdytojų atsakymų analizė leido išskirti kokybinę kategoriją: *ugdytojų požiūriu* ir jai priskirti subkategorijas: 1) *neabejingumas gamtai*, 2) *pavyzdžio rodymas*, 3) *kūrybiškumas*, 4) *komunikabilumas*, 5) *atsakingumas*, 6) *inovatyvumas*, 7) *pilietiškumas*, 8) *profesinė kompetencija*, 9) *išmintis*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė. Pedagogų savybės, svarbios motyvuojant saugoti gamtą ugdytinių ir ugdytojų požiūriu (N=14)

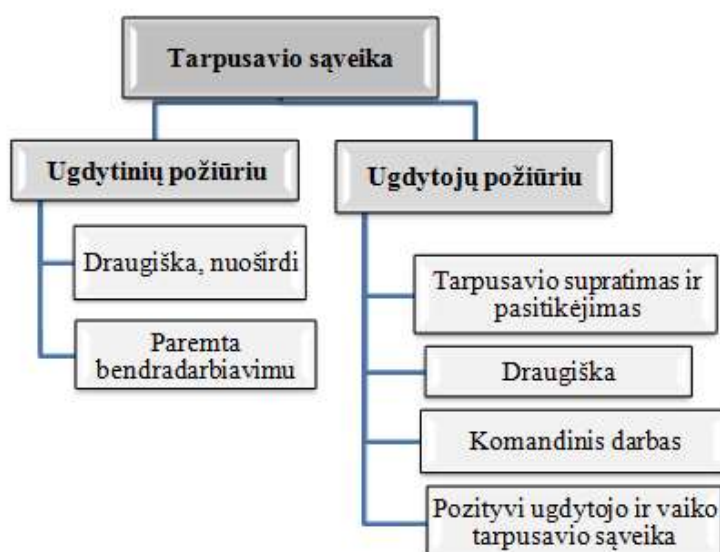
Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Ugdytinių požiūriu	Skatinimas saugoti gamtą	Ugdytojai turėtų labiau paskatinti vaikus saugoti gamtą ir pasakoti kokia ji mums yra svarbi (1).
	Palaikymas	Kartu dirbti, padėti (2); vadovės turi būti <...> patariančios (6); vadovės turi būti išklausančios, <...> atsižvelgiančios į vaikų nuomonę (6)..
	Atsakingumas	Atsakingi (3); atsakomybe (9); pavyzdžiai (10)..

	Draugiškumas	Kurie gerai sutaria su vaikais, kartu žaidžia visokius žaidimus. Kad bendrautu geranoriškai (5); gera nuotaika, būti pozityviais (9); dienos centro vadovės jau pasižymi savybėmis, kurios patinka vaikams (4).
	Reiklumas	Kiekvieną kartą kai kas numeta šiukšles kad lieptų pakelti (8).
	Kantrumas	Kantrūs (10).
	Aktyvumas	Organizuotų visokias veiklas apie gamtos saugojimą, vežtų į gyvūnų prieglaudą dažniau (3); ugdytojai turėtų praveisti daugiau renginių apie gamtą (7).
Ugdytojų požiūriu	Neabejingumas gamtai	Pirmiausia tai pats pedagogas turi būti neabejingas ekologinėms problemoms, gamtos saugojimui (11).
	Pavyzdžio rodymas	Rodantis pavyzdį (14); rodyti pavyzdį (13).
	Kūrybiškumas	Kūrybiškas pedagogas geba rasti tinkamų formų ir būdų kaip vaikus įtraukti į įdomią ekologinę veiklą (11); kūrybiškumas (12).
	Komunikabilumas	Komunikabilus (14).
	Atsakingumas	Atsakingumas (12).
	Inovatyvumas	Domėjimasis naujovėmis (12).
	Pilietiškumas	Pilietiškumas (12)
	Profesinė kompetencija	Dalyko išmanymas, profesijai būtinų kompetencijų turėjimas (13); kompetentingi (14).
	Išmintis	Išmintis (13).

Kaip nurodyta 10 lentelėje, informantai ugdytiniai teigia, kad „*dienos centro vadovės jau pasižymi savybėmis, kurios patinka vaikams*“ (4), kartu akcentuoja, kad motyvuojant juos saugoti gamtą, svarbios tokios pedagogų savybės kaip skatinimas saugoti gamtą, kuris gali pasireikšti jos svarbos akcentavimu per pasakojimus; betarpiškas vaikų palaikymas, paremtas vaikų išklausymu ir patarimu kaip elgtis tam tikrose situacijose. Interviu dalyvavę dienos centrą lankantys vaikai teigė, kad motyvuojant saugoti gamtą, svarbu, kad ugdytojas būtų ne tik atsakingas, draugiškas, kantrus, bet kartu reiklus ir aktyvus organizuojant ekologines veiklas („*organizuotų visokias veiklas apie gamtos saugojimą, vežtų į gyvūnų prieglaudą dažniau* (3)).

Analizuojant informantų ugdytojų išskirtas pedagogų savybes, svarbias motyvuojant vaikus saugoti gamtą, pastebėta, kad jos šiek tiek skiriasi, nuo ugdytinių išskirtų savybių. Nors tiek ugdytiniai, tiek ugdytojai akcentavo, kad ugdytojų savybių komplekse svarbią vietą užima atsakingumas ir neabejingumas gamtai: „*pirmiausia tai pats pedagogas turi būti neabejingas ekologinėms problemoms, gamtos saugojimui*“ (11), tačiau informantai ugdytojai išskyrė ir tokias pedagogo savybes kaip kūrybiškumas, inovatyvumas, pilietiškumas, išmintis ir profesinė kompetencija.

Tarpusavio sąveikos motyvuojant saugoti gamtą ypatumai ugdytinių ir ugdytojų požiūriu pateikiami 9 paveiksle ir 11 lentelėje.

9 pav. Tarpusavio sąveikos ypatumai ugdytinių ir ugdytojų požiūriu (N=14)

Kaip nurodoma 9 paveiksle, analizuojant informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų teiginius, išskirta kokybinė kategorija: *ugdytinių požiūriu* ir jai priskirtos šios subkategorijos: 1) *draugiška, nuoširdi*, 2) *paremta bendradarbiavimu*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *ugdytojų požiūriu* – priskirtos šios subkategorijos: 1) *tarpusavio supratimas ir pasitikėjimas*, 2) *draugiška*, 3) *komandinis darbas*, 4) *pozityvi ugdytojo ir vaiko tarpusavio sąveika*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių ir informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė. Tarpusavio sąveikos ypatumai ugdytinių ir ugdytojų požiūriu (N=14)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Ugdytinių požiūriu	Draugiška, nuoširdi	Ugdytojų ir vaikų tarpusavio santykiai turėtų būti nuoširdūs, šiltai bendrauti su kiekvienu, jeigu daro kažką ne taip, turėtų gražiai paaiškinti, o nerėkti (1)
	Paremta bendradarbiavimu	Galėtume daryti įvairius bandymus. Visi turėtume gražiai susėsti rateliu ir diskutuoti (6); tarp tarpusavio bendravimo turi jaustis gera energija, draugiškumas (9).
Ugdytojų požiūriu	Tarpusavio supratimas ir pasitikėjimas	Svarbu tarpusavio pasitikėjimas (11); gebėjimas išklausti vieniems kitus (12); paremti pasitikėjimu (14).
	Komandinis darbas	Mokėti dirbti komandoje (13); siekti bendrų tikslų (13); problemų sprendimų galimybės (12).
	Draugiška	Draugiškos aplinkos kūrimas (12); paremti <...> draugiškumu (14).
	Pozityvi ugdytojo ir vaiko tarpusavio sąveika	Ugdytojas turi būti vaiko pagalbininkas tyrinėjant pasaulį, mokymosi partneris (13); pabrėžinimas, paskatinimas, pagyrimas (11); ugdytojas <...> autoritetas tose srityse, kuriose mokiniui nepakanka patirties (13).

Kaip nurodyta 11 lentelėje, informantai ugdytiniai teigė, kad motyvuojant saugoti gamtą, svarbiu tarpusavio sąveikos akcentu tampa ugdytojo ir vaiko bendravimas, paremtas nuoširdumu, draugiškumu ir kitais emocinį mikroklimatą dienos centre teigiamai veikiančiais veiksniais: „*tarp tarpusavio bendravimo turi jaustis gera energija, draugiškumas*“ (9). Akcentuotas tarpusavio bendradarbiavimas

Analizuojant informantų ugdytojų požiūrį į tarpusavio sąveikos ypatumus, motyvuojančius saugoti gamtą, pastebėta, kad ugdytojai išskiria daugiau tarpusavio sąveikos komponentų, lyginant su ugdytiniais. Ugdytojų išskirtuose tarpusavio sąveikos komponentuose svarbų vaidmenį vaidina tarpusavio supratimas ir pasitikėjimas, draugiška aplinka, pozityvi ugdytojo ir ugdytinio tarpusavio sąveika. Tyrimo metu gauti duomenys, atskleidė, kad motyvuojant saugoti gamtą svarbus komandinis darbas, patvirtinantis ir mokslinėje literatūroje išsakytus teiginius (Cortez et al., 2009), akcentuojančius, kad siekiant spręsti problemas efektyviau nei tai gali padaryti atskiri asmenys, bendram tikslui pasiekti ir įgyvendinti numatytas bendras veiklas, suburiami skirtingų patirčių, vertybių, žinių ir gebėjimų asmenys.

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad neretai įgyvendinant tam tikras veiklas (šiuo atveju – vaikų ekologinį ugdymą(si)), susiduriama su sunkumais ar problemomis, kurias įveikus galima pasiekti užsibrėžtų tikslų. Tačiau norint tai padaryti, svarbu suvokti, su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria (šiuo konkrečiu atveju) ugdytojai, organizuodami vaikų ekologinį ugdymą(si) dienos centre. Pagrindinės problemos organizuojant vaikų ekologinį ugdymą(si) ugdytojų požiūriu pateikiamos 10 paveiksle ir 12 lentelėje.

10 pav. **Pagrindinės problemos organizuojant vaikų ekologinį ugdymą(si) ugdytojų požiūriu (N=4)**

Kaip nurodoma 10 paveiksle, tyrimo metu gauti duomenys leido išskirti kokybinę kategoriją: *finansavimo trūkumas* ir jai priskirti šias subkategorijas: 1) *priemonėms ir metodinei medžiagai* ir 2) *veikloms organizuoti*. Išskirtai kokybinei kategorijai – *socialinės problemos*, priskirtos šios subkategorijos: 1) *vaikų motyvacijos stoka*, 2) *netinkamas šeimos ir visuomenės požiūris* ir 3) *laiko stoka*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 12 lentelėje.

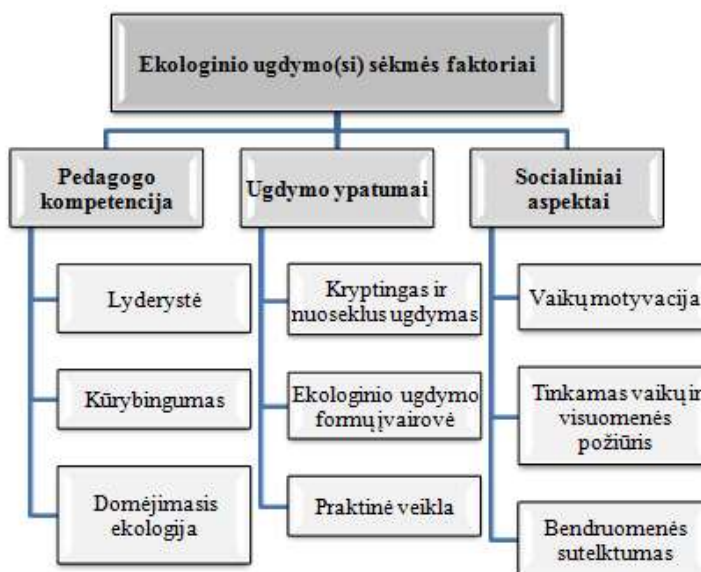
12 lentelė. **Problemos organizuojant vaikų ekologinį ugdymą(si) ugdytojų požiūriu (N=4)**

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Finansavimo trūkumas	Priemonėms ir metodinei medžiagai	Priemonių ir metodinės medžiagos trūkumas (12); trūksta lėšų (13); priemonių stoka atlikti bandymams, tyrimams, stebėjimams (14).
	Veikloms organizuoti	Nepakankamas finansavimas dėl kurio kyla problemos organizuojant veiklas, žygius, ekskursijas ar kt. (11).
Socialinės problemos	Vaikų motyvacijos stoka	Dažnai būna sudėtinga vyresnius vaikus įtraukti į ekologinio ugdymo veiklas (11); atsainus vaikų požiūris į ekologinio ugdymo poreikį (12); vaikų motyvacija (14).
	Netinkamas šeimos ir visuomenės požiūris	Tenka susidurti su atvejais kuomet vaikai šeimoje nėra skatinami tausoti aplinką. Vaikai dažnai mato netinkamai besielgiančius suaugusius (šiukšlintojus, gyvūnų kankintojus) (11); savivaldybės atsakingų asmenų neveiklumas ir siauro matymo požiūris į ekologinį ugdymą (12).
	Laiko stoka	Laiko stoka (14).

12 lentelėje pateikti duomenys atskleidžia, kad ugdytojai pagrindinėmis problemomis, su kuriomis susiduria organizuodami vaikų ekologinį ugdymą(si) įvardina finansavimo trūkumą ir socialines problemas. Asmenys, akcentavę finansavimo trūkumą, pabrėžė, kad finansavimo trūkumas didžiausias priemonėms ir metodinei medžiagai, kurios būtinos plečiant vaikų akiratį ir motyvuojant saugoti gamtą: „*priemonių stoka atlikti bandymams, tyrimams, stebėjimams*“ (14), iškyla ir finansinių problemų organizuojant išvykas, žygius ar kitus renginius. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad be pakankamo finansavimo negalima užtikrinti ekologinio ugdymo(si) kokybės (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014). Taip pat informantai ugdytojai, nurodydami problemas, su kuriomis susiduria organizuodami vaikų ekologinį ugdymą(si), išskyrė ir socialinius aspektus, tokius, kaip nepakankama vaikų motyvacija: „*dažnai būna sudėtinga vyresnius vaikus įtraukti į ekologinio ugdymo veiklas*“ (11) ir netinkamą visuomenės ir šeimos požiūrį: „*tenka susidurti su atvejais kuomet vaikai šeimoje nėra skatinami tausoti aplinką*“ (11). Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad šeimos vaidmuo vaiko socialinėje raidoje itin svarbus, šeima pripažįstama, kaip viena svarbiausių socialinių institucijų, lemiančių asmenybės vystymąsi ir raidą (Ivanauskienė, 2012) ir jei šeimoje nebus diegiamos ir puoselėjamos ekologinės vertybės, tai labai apsunkins vaiko

ekologinį ugdymą ir kitose aplinkose (šiuo konkrečiu atveju vaikų dienos centre). Taip pat pastebėta, kad ugdytojai akcentavo ir laiko stoką, kurio trūksta organizuojant vaikų ekologinį ugdymą(si).

Siekiant detaliau atskleisti, kaip galima būtų užtikrinti ekologinio ugdymo(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje kokybę, informantai ugdytojai buvo paprašyti įvardinti pagrindinius ekologinės veiklos sėkmingumą lemiančius veiksnius (žr. 11 paveikslą ir 13 lentelę).

11 pav. Vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktoriai ugdytojų požiūriu (N=4)

Kaip nurodoma 11 paveiksle, tyrimo metu gauti informantų ugdytojų atsakymai leido išskirti kokybinę kategoriją: *pedagogo kompetencija* ir jai priskirtos šios subkategorijos: 1) *lyderystė*, 2) *kūrybingumas*, 3) *domėjimasis ekologija*. *Ugdymo ypatumų* kokybinei kategorijai priskirtos subkategorijos: 1) *kryptingas ir nuoseklus ugdymas*, 2) *ekologinio ugdymo formų įvairovė*, 3) *praktinė veikla*. *Socialinių aspektų* kokybinei kategorijai priskirtos subkategorijos: 1) *vaikų motyvacija*, 2) *tinkamas tėvų ir visuomenės požiūris*, 3) *bendruomenės sutelktumas*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytojų teiginiai pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė. Vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktoriai ugdytojų požiūriu (N=4)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Pedagogo kompetencija	Lyderystė	Tik autoritetą vaikų tarpe turintis pedagogas gali sėkmingai veikti (11).
	Kūrybingumas	Naujos, inovatyvios, kūrybiškos idėjos skatina vaikus įsitraukti į veiklas (11).
	Domėjimasis ekologija	Pedagogas pats besidomėdamas ekologinio ugdymo problemomis geba sudominti ir vaikus (12); svarbu vaikus sudominti domėtis tuo, saugoti

		aplinka, rodyti pavyzdį (14).
Ugdymo ypatumai	Kryptingas ir nuoseklus ugdymas	Tik kryptingas mokymas gali duoti teigiamų rezultatų, užakcentuojant įgytas žinias (12).
	Ekologinio ugdymo formų įvairovė	Kuo įvairesnės ugdymo formos: išvykos, talkos, akcijos, šventės, konkursai, tuo vaikams įdomiau ir didelė tikimybė, kad žinios įgytos tokiu būdu išliks ilgam (13); priemonės, išvykos, tyrimai, bandymai (14).
	Praktinė veikla	Praktinė veikla leidžianti pamatyti rezultatą labai svarbi vaikų suvokimui ir įgūdžių įgijimui (12).
Socialiniai aspektai	Vaikų motyvacija	Jei vaikai nematys pavyzdžio ir neturės nė kiek žinių bus sunku juos sudominti (14).
	Tinkamas tėvų ir visuomenės požiūris	Dažnoje šeimoje vyrauja vartotojiškas požiūris į juos supančią aplinką, tame tarpe ir į gamtą, neskiriama dėmesio ekologiškai kultūrai ir visa tai mato jų vaikai (13).
	Bendruomenės sutelktumas	Nuo visos bendruomenės sutelktumo, pedagogų, vaikų, tėvų aktyvumo (13).

Kaip matyti 13 lentelėje, vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktoriams informantai ugdytojai priskiria pedagogo kompetencijas, apimančias lyderystės, kūrybingumo kompetencijas, ir domėjimąsi ekologija. Išskirtos kompetencijos betarpiškai susijusios su pedagogine veikla, nes jos sėkmingumas priklauso nuo gebėjimo išlaikyti autoritetą vaikų akyse ir sudominti vaikus ugdomąja medžiaga, pasitelkiant kūrybingumą (Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011). Siekiant organizuoti vaikų ekologinį ugdymą(si) tikslingas pedagogo domėjimasis ekologija ir turimų kompetencijų panaudojimas gautos informacijos perdavimui ugdytiniui, nes „*pedagogas pats besidomėdamas ekologinio ugdymo problemomis geba sudominti ir vaikus*“ (12).

Informantai ugdytojai vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktoriui priskiria ugdymo ypatumus, apimančius kryptingą ir nuoseklų ugdymą, ekologinio ugdymo įvairovę ir praktines veiklas, padedančias įgytas teorines žinias įsisavinti praktiškai („*praktinė veikla leidžianti pamatyti rezultatą labai svarbi vaikų suvokimui ir įgūdžių įgijimui*“ (12)). Praktinės veiklos metodas padeda vaikams geriau įsisavinti naują informaciją ir formuoja informacijos tikslingumo suvokimą (Garbauskaitė-Jakimovska, 2014).

Informantai ugdytojai, įvardindami vaikų ekologinio ugdymo sėkmės faktorius, kaip ir nurodydami pagrindines problemas, su kuriomis jiems tenka susidurti organizuojant ekologinio ugdymo procesą, pakartotinai pabrėžia socialinius aspektus, tokius kaip tinkamą vaikų motyvaciją ekologiniams ugdymui, tėvų ir visuomenės požiūrį, nuo kurio priklauso ir vaikų požiūris į ekologinį ugdymą(si). Be to, informantų ugdytojų nuomone, vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmingumas priklauso nuo bendruomenės narių (vaikų, tėvų, pedagogų ir kitų asmenų) sutelktumo ir aktyvumo ekologinėse veiklose.

Interviu metu buvo siekiama atskleisti ir informantų ugdytinių požiūrį, kas, jų nuomone, labiausiai lemia sėkmingą vaikų ekologinį ugdymą(si). Tyrimo metu gauti duomenys pristatomi 12 paveiksle ir 14 lentelėje.

12 pav. Vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktoriai ugdytinių požiūriu (N=10)

Kaip nurodoma 12 paveiksle, analizuojant informantų ugdytinių teiginius, išskirta kokybinė kategorija: *fizinė aplinka*, kuriai priskirtos subkategorijos: 1) *veikla natūralioje aplinkoje* ir 2) *estetinė aplinka*; kokybinė kategorija – *emocinė aplinka* – kuriai priskirtos subkategorijos: 1) *pozityvi aplinka* ir 2) *vaikų gausa*; kokybinė kategorija – *didaktinė aplinka* – kuriai priskirtos subkategorijos: 1) *veiklų įvairovė* ir 2) *aktyvus vaikų įsitraukimas*. Šias kategorijas ir subkategorijas argumentuojantys informantų ugdytinių teiginiai pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė. Ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktoriai ugdytinių požiūriu (N=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Fizinė aplinka	Veikla natūralioje aplinkoje	Vyksta lauke, miške ar kur kitur gamtoje (3).
	Estetinė aplinka	Kad viskas būtų gražu (2).
Emocinė aplinka	Pozityvi aplinka	Linksmi <...> taip geriau mokytis (3); būtų linksmi (5).
	Vaikų gausa	Būtų daug vaikų (5).
Didaktinė aplinka	Veiklų įvairovė	Įvairios veiklos, kurį sudomintu vaikus (1); reikia kuo daugiau įvairesnių renginių, kurie būtų susiję su gamtos saugojimu (4); daugiau visokių renginių, žygių, stovyklų (7); kad būtų užduotys, klausimai apie gamtą (8); pažaisti kokius nors žaidimus susijusius su gamtos saugojimu (10).
	Aktyvus vaikų įsitraukimas	Daug žaidimų, vaikai patys turėtų įsitraukti į renginį (6); daugiau užduočių (Pvz.: Kas daugiau surinks šiukšlių ir t.t.) (9).

14 lentelėje pateikti duomenys atskleidžia informantų ugdytinių nuomonę apie vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmės faktorius, tarp kurių svarbią vietą užima fizinė aplinka, kurioje akcentuojama veikla natūralioje aplinkoje ir estetinė aplinka, „kad viskas būtų gražu“ (2); emocinė aplinka, glaudžiai susijusi su teigiamomis vaikų emocijomis, kurias galima patirti lankant dienos centrą, kuriame vaikų ekologinis ugdymas suburtų daug vaikų ir sudarytų sąlygas patirti linksmas emocijas; taip pat didaktinė aplinka, pasižyminti vaikų ekologiniam ugdymui taikomų veiklų įvairove, sąlygojančia aktyvų vaikų įsitraukimą: „vaikai patys turėtų įsitraukti į renginį“ (6).

Tyrimo metu gauti duomenys leidžia teigti, kad ugdytiniai vaikų ekologinio ugdymo(si) faktoriams priskiria veiksnius, tiesiogiai susijusius su juos supančia aplinka, patiriamomis emocijomis, ir veiklomis, kuriose jiems tenka dalyvauti. Tokie patys rezultatai išryškėjo ir analizuojant ugdytinių rašinių duomenis.

Apibendrinant galima teigti, kad ekologinis ugdymas Vėriškių vaikų dienos centre pasižymi veiklų įvairove (talkos, konkursai, viktorinos akcijos, projektinė veikla ir kt.). Dienos centro ugdytiniais labai svarbu, kad veikla būtų linksmas, kad joje dalyvautų kuo daugiau vaikų. Ugdytojams svarbu, kad ekologinės veiklos turėtų pakankamą finansinį pagrindą, kad vyktų natūralioje aplinkoje. Emocinė ekologiniam ugdymui(si) palanki aplinka ugdytojų suprantama kaip tokia, kurioje vaikai gali laisvai reikšti susikaupusias emocijas, taip pat sociali ir atvira visiems bendruomenės nariams. Labai svarbus aspektas ugdytojų ir ugdytinių požiūriu – saugumas vykdant ekologines veiklas. Ugdytojai ir ugdytiniai akcentuoja pedagogų vaidmens svarbą vaikų ekologinio ugdymo(si) procese. Informantų nuomone, įgyvendinant ekologines veiklas turi vyrauti nuoširdi, draugiška tarpusavio sąveika. Tyrimo metu paaiškėjo, kad 13-15 metų dienos centro ugdytiniai nėra linkę aktyviai teikti pasiūlymus ekologinėms veikloms. Jų teikti pasiūlymai taip pat įgyvendinti tik iš dalies.

Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria dienos centro ugdytojai, organizuodami ekologines veiklas – finansavimo trūkumas, vaikų motyvacijos stoka, netinkamas šeimos ir visuomenės požiūris į ekologinių veiklų reikšmingumą, laiko organizuoti ekologines veiklas stoka.

Pagrindiniais sėkmės faktoriais, lemiančiais ekologinio ugdymo(si) reikšmingumą informantai ugdytojai įvardina pedagogų kompetenciją, ekologinio ugdymo formų įvairovę, praktinę vaikų veiklą, taip pat socialinius aspektus. Vaikams svarbiausia pozityvi emocinė aplinka, vaikų gausa, veiklų įvairovė.

DISKUSIJA

Vaikų dienos centro pavyzdžiu empiriškai ištyrus neformalios edukacinės aplinkos požymių svarbos raišką 13 – 15 metų vaikų ekologiniame ugdyme(si) paaiškėjo, kad Vėriškių vaikų dienos centrą lankantiems vaikams svarbūs fizinės, emocinės ir didaktinės edukacinės aplinkos aspektai. Apie šių aplinkų svarbą ugdymo(si) procese savo darbuose kalba ir mokslininkai (Jucevičienė, 2010; Neifachas 2014; Žadeikaitė ir Gulbinas, 2014 ir daugelis kitų). Tyrimo metu paaiškėjo, kad ugdytiniams aktualu, kad vaikų dienos centro vidinė fizinė aplinka būtų jauki, būtų labiau išplėtotą dienos centro institucinė infrastruktūra, vaikams labai svarbus saugumas ir švara dienos centre. Mokslinėje literatūroje taip pat pabrėžiama, kad komfortabili fizinė aplinka turi didelės įtakos ugdytinių motyvacijai būti ugdymo(si) aplinkoje, nepatraukli aplinka šią motyvaciją slopina (Jucevičienė, 2010). Tyrimas atskleidžia, kad ugdomojoje aplinkoje vaikams ypač aktualus ir pozityvus tarpusavio bendravimas ir pozityvi sąveika su ugdytojais. Šis aspektas iškeliamas kaip labai reikšmingas daugelyje kitų mokslinių darbų (Lamauskas, 2010; Indrašienė ir Merfeldaitė, 2011 ir kt.).

Išanalizavus interviu duomenis paaiškėjo, kad ekologinis ugdymas Vėriškių dienos centre pasižymi veiklų įvairove: talkos, konkursai, viktorinos akcijos, projektinė veikla ir kt. Tai atitinka Lietuvos Respublikos teisiniuose dokumentuose reglamentuojamas ekologinio ugdymo(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje nuostatas.

Palankią ekologiniam ugdymuisi edukacinę aplinką dienos centro ugdytojai supranta kaip finansiškai pagrįstas, metodinėmis priemonėmis aprūpintas, natūralioje aplinkoje vykdomas ekologines veiklas. Apie finansavimo svarbą kalba Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (2008), moksliniuose tyrimuose tai akcentuoja daugelis autorių (Garbaskaitė-Jakimovska, 2014 ir kt.). Taigi galima daryti išvadą, kad nesant pakankamam ekologinių veiklų finansavimui, mažėja ir edukacinės aplinkos vaikų ekologiniam ugdymui(si) Vėriškių dienos centre reikšmingumas.

Interviu metu atskleista, kad ugdytinių ir ugdytojų požiūriu pedagogas, siekiantis motyvuoti vaikus ekologiniam ugdymui(si) turėtų pasižymėti tokiomis savybėmis kaip paties neabejingumas gamtai, kūrybiškumas, atsakingumas, pavyzdingumas, komunikabilumas, nuoširdumas, kantrumas, reiklumas ir kitomis. Pedagogo kompetencijos plačiai aktualizuojamos moksliniuose darbuose (European Youth Forum, 2008). Tyrimo metu tyrėją nustebino ir labai nudžiugino, kad buvo informantų ugdytinių, kurie nurodė, kad tokiomis savybėmis jų ugdytojai ir pasižymi. Mokslinėje

literatūroje akcentuojama, kad labai svarbu sugebėti motyvuoti vaikus, ypač paauglystėje, kuomet vaikų motyvacija bet kokiai ugdomajai veiklai krenta.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad 13-15 metų dienos centro ugdytiniai nėra linkę aktyviai teikti pasiūlymus ekologinėms veikloms. Jų teikti pasiūlymai taip pat įgyvendinti tik iš dalies. Tokia situacija neatitinka ekologinio ugdymo(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje nuostatos, pažyminčios, kad vaikai turėtų būti skatinami inicijuoti organizuoti ekologines veiklas. Vadinasi ekologinių veiklų svarba ugdytiniais gali būti mažesnė nei norėtųsi, gali būti nepasiekti išsikelti ekologinio ugdymo(si) tikslai. Kodėl Vėriškių dienos centre susiklosčiusi tokia situacija, papildomo tyrinėjimo reikalaujantis klausimas.

Pagrindiniais sėkmės faktoriais lemiančiais ekologinio ugdymo(si) reikšmingumą informantai ugdytojai įvardino pedagogų kompetenciją, ekologinio ugdymo formų įvairovę, praktinę vaikų veiklą, taip pat socialinius aspektus – vaikų motyvacija, tinkamą vaikų ir visuomenės požiūrį, bendruomenės sutelktumą. Lietuvos Respublikos teisiniuose dokumentuose, taip pat mokslinėje literatūroje šie aspektai laikomi vieni svarbiausių siekiant užtikrinti ekologinio ugdymo(si) kokybę. Informantai ugdytiniai nurodė, kad jiems ekologinio ugdymo(si) procese labai svarbi pozityvi aplinka, vaikų gausa, veiklų įvairovė, aktyvus pačių vaikų įsitraukimas, kas atitinka jų amžiaus asmenybei būdingą veiklos prasmingumo aspektą.

Praktiškai atliktas tyrimas reikšmingas tuo, kad Vėriškių dienos centro pavyzdžiu išskirti 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si) svarbūs neformalios edukacinės aplinkos aspektai, išryškintos stipriosios ir silpnėsios ekologinio ugdymo(si) šiame dienos centre pusės, problematika, išryškinti pagrindiniai sėkmės faktoriai. Tyrimo pabaigoje pateiktos praktinės rekomendacijos reikšmingos ir Vėriškių dienos centro darbuotojams ir, galimai, kitų dienos centrų darbuotojams siekiant užtikrinti ekologinio ugdymo(si) institucijose kokybę.

Tyrimas galėtų būti tęstinis įtraukiant į tyrimą kitus dienos centrus, pvz. siekiant palyginti kaimo ir miesto vietovėse esančių vaikų dienos centrų ekologinio ugdymo(si) situaciją. Tyrimo ribotumas – nuoširdus ir atsakingas informantų dalyvavimas tyrime, ne visi informantai sutinka dalyvauti tyrime: vaikai dažniau dėl noro stokos, o pedagogai - dėl laiko.

Tyrimo metu tyrėjai buvo labai įdomu bendrauti su informantais ugdytiniais ir informantais ugdytojais, detaliau pažinti aplinką, kurioje vyksta ekologinis ugdymas(is) ir jų tarpusavio sąveika. Tyrėja dėkinga visiems interviu dalyviams už nuoširdų dalyvavimą.

IŠVADOS

Literatūros analizė atskleidė, kad:

1. Ekologinis ugdymas per praktinę patyriminę veiklą, vykstančią neformalioje edukacinėje aplinkoje, laiduoja ugdytinių gamtos pažinimo, ekologinio ugdymo(si) ir saviraiškos poreikių raišką, yra sudaromos palankios sąlygos puoselėjant vaikų ekologines vertybes.
2. Išryškėjo šie pagrindiniai neformalios edukacinės aplinkos svarbos 13 – 15 metų vaikų ekologiniam ugdymui(si) požymiai: svarbu sukurti saugią ir ekologinio ugdymo iššūkiams pri(si)imti tinkamą edukacinę aplinką; labai reikšminga taikomų metodų įvairovė, užtikrinanti kognityvų, emocinių ir praktinių vaikų ekologinį ugdymą(si); svarbu vaikams sudaryti sąlygas patiems inicijuoti ir organizuoti ekologinio ugdymo(si) veiklas; būtina užtikrinti pozityvų ugdytojų ir ugdytinių tarpusavio sąveiką. Svarbūs aspektai ekologiniam ugdymui(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje – pakankamas vykdomų ekologinių veiklų finansavimas ir ugdytojo kompetencija vaikų ekologiniam ugdymui(si).

Empirinis tyrimas atskleidė, kad:

3. Ekologinis ugdymas Vėriškių vaikų dienos centre pasižymi vykdomų veiklų įvairove: talkos, konkursai, viktorinos akcijos, projektinė veikla ir t.t.
4. Ugdytiniai pabrėžia fizinės, emocinės ir didaktinės aplinkos svarbą ekologinio ugdymosi procese. Vaikams reikšminga, kad dienos centro fizinė aplinka būtų saugi ir jauki, jie norėtų labiau išplėtotos dienos centro institucinės infrastruktūros.
5. Ugdytiniam ekologinio ugdymo(si) procese svarbus draugiškas tarpusavio bendravimas ir pozityvi sąveika su ugdytojais. Ugdytojams svarbu, kad ekologinės veiklos turėtų pakankamą finansinį pagrindą, jie, kaip ir ugdytiniai, pabrėžia pedagogo vaidmens reikšmingumą vaikų ekologinio ugdymo(si) sėkmei.
6. 13-15 metų dienos centro ugdytiniai nėra linkę aktyviai teikti pasiūlymus ekologinėms veikloms vykdyti. Tam įtakos gali turėti tai, kad vaikai pasigenda draugiškų tarpusavio santykių, taip pat ugdytinių motyvacijos stoka.
7. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria dienos centro ugdytojai, organizuodami ekologines veiklas – finansavimo trūkumas, vaikų motyvacijos stoka, netinkamas šeimos ir visuomenės požiūris į ekologinių veiklų reikšmingumą. Tai leidžia manyti, kad ugdytojai praktinėje savo veikloje mato daugiau išorinius sunkumus, o vidinių, tokių kaip palanki emocinė aplinka (tai kas labai svarbu ugdytiniam), nelaiko itin reikšmingomis.

REKOMENDACIJOS

1. Tyrimo metu nustatėm, kad 13-15 metų vaikams labai trūksta motyvacijos ekologinėms veikloms vykdyti, rekomenduotina: 1) užtikrinti ugdytinių emocinį saugumą; 2) aktyviau įsiklausyti į pačių vaikų nuomonę, kokios ekologinės veiklos jiems svarbios, įdomios, aktualios; 3) skatinti ugdytinius tokią nuomonę dažniau išsakyti; 4) skatinti pačių vaikų iniciatyvas organizuojant ekologines veiklas dienos centre ir už jo ribų.
2. Empirinio tyrimo metu paaiškėjus, kad Vėriškių vaikų dienos centre trūksta lėšų ekologinio ugdymo(si) veikloms vykdyti, rekomenduotina: 1) ieškoti galimų socialinių partnerių tokioms veikloms vykdyti. Jie galėtų paremti finansiškai arba patys prisidėtų prie ekologinių veiklų įgyvendinimo, kas sumažintų vaikų dienos centro ekologinių veiklų vykdymo kaštus; 2) aktyvinti projektinio finansavimo paieškas. Projektinis finansavimas taip pat galėtų padėti aktyviau organizuoti ekologines veiklas dienos centre.
3. Organizuojant renginius, rekomenduotina į jų veiklas dažniau įtraukti ne tik pačius vaikus, bet, esant galimybėms, ir jų šeimos narius, ir tokiu būdu formuoti vaikų šeimos narių ekologinę pasaulėžiūrą, pozityvų ir atsakingą požiūrį į gamtos puoselėjimą ir saugojimą. Tai padėtų teigiama linkme keisti ir pačių vaikų ekologinę pasaulėžiūrą.

LITERATŪRA

1. Bakonis, E., Indrašienė, V., ir Penkauskienė, D. (2013). Kritinio mąstymo ugdymo programa neformaliojo ugdymo specialistams, klasių auklėtojams. Projekto „Kritinio mąstymo kompetencijų plėtojimas neformalaus ugdymo veiklose (Kritinis mąstymas – neformaliam ugdymui)“ Nr. VP1-2.2-ŠMM-10-V-02-017 medžiaga. Prieiga per internetą: http://www.sdcentras.lt/pr_kompetencijos/KMU_programa_neformaliojo_ugdymo_specialistams_ir_klasiu_aukletojams.pdf
2. Berzina R.F. (2016). Формирования экологической культуры дошкольников. *Международный научный журнал „Символ науки“*, 2, 65-6. Prieiga per internetą: <http://os-russia.com/SBORNIKI/SN-16-2-1.pdf#page=65>
3. Bitinas, B. (2013). *Rinkiniai edukologiniai raštai*. (II tomas). Vilnius: Edukologija.
4. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Židžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
5. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
6. Brazdeikis, V. (2009). Informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis papildytų edukacinių aplinkų kaita. *Informacijos mokslai*, 50, 57–63.
7. Broga, M. (2012). Holistinio požiūrio į gamtą ugdymo kultūrinės ir filosofinės problemos. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (37), 143-149.
8. Brown, K. A. ir Schainker, S. A. (2008) Doing all the right things. *Journal of Cases in Educational Leadership*, 11 (1), 10–17.
9. Burlakova, T.Y. (2016). Развитие экологической культуры воспитателей в процессе аналитико-коррекционного взаимодействия методиста с педагогическим коллективом. *Общество: социология, психология, педагогика*, 11. Prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-ekologicheskoy-kultury-vospitateley-v-protsesse-analitiko-korreksionnogo-vzaimodeystviya-metodista-s-pedagogicheskim>
10. Burškaitienė, R., Vilkonis, R., ir Galdauskienė, E. (2012). Lauko ugdomosios aplinkos Šiaulių ikimokyklinio ugdymo įstaigose: atvejo analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(37), 14-19.
11. Chen, K., Lay, K., Wu, Y. ir Yao, G. (2007). Adolescent Self-Identity And Mental Health: The Function of Identity Importance, Identity Firmness, and Identity Discrepancy. *Chinese Journal Of Psychology*, 49 (1), 53–72.

12. Cherkashin, A. A. ir Ulanova, O.V. (2013). Экологическое образование в России в рамках концепции устойчивого развития. Prieiga per internetą: <http://ecamir.ru/experts/Ekologicheskoe-obrazovanie-v-Rossii-v-ramkah-kontseptsii-ustoychivogo-razvitiya.html>
13. Cortez, C., Nussbaum, M., Woywood, G., ir Aravena, R. (2009). Learning to collaborate by collaborating: a face-to-face collaborative activity for measuring and learning basics about teamwork. *Journal of Computer Assisted Learning*, 25, 126–142.
14. Dirgėlienė, I. (2010). Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA*, 25, 172-180.
15. Dumas, T. M., Lawford, H., Tieu, T. ir Pratt, M. W. (2009). Positive Parenting And Its Relation To Identity Status In Young Adulthood: A Longitudinal Study. *Developmental Psychology*, 45, 1531–1544.
16. EPALE (2015). Edukacinė aplinka ir ją nusakantys kriterijai: suaugusiųjų švietimo kontekstas. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/epale/lt/content/edukacine-aplinka-ir-ja-nusakantys-kriterijai-suaugusiuju-svietimo-kontekstas>
17. Elias, M. ir Haynes, N. (2008). Social competence, social support, and academic achievement in minority, low-income urban elementary school children. *School psychology quarterly*, 23 (4), 474–495.
18. *Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo samprata* (2015). Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-379. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Ekologijos%20ir%20aplinkos%20technologij%C5%B3%20%20ugdymo%20samprata.pdf>
19. Ebersold, S. (2007). Affiliating participation for active citizenship. *Scandinavian Journal of disability Research*, 9 (3), 237-253.
20. Eskytė, I. (2008). Socialinio dalyvavimo plėtotė vaikų dienos centruose. *Socialinis darbas*, 2 (3), 143-165.
21. European Youth Forum (2008). „Policy paper on non-formal education: A framework for indicating and assuring quality“. Prieiga per internetą: http://www.jugendpolitikineuropa.de/downloads/4-20-2490/0009-08_NFE_FINAL.pdf
22. Europos Sąjungos tvaraus vystymosi strategija (2006). Patvirtinta Europos Vadovų Tarybos 2006 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 10917/06.

23. Fedorova, T.N. (2011). Экологическое образование в России. Прошлое. Настоящее. Будущее? *ВНИИ Агроэкоинформ*, 1-27. Prieiga per internetą: http://agroecoinfo.narod.ru/journal/TEXT/RUSSIAN/2011/st_29_annot.html
24. Fennes H. ir Otten H. (2008). *Qualitaet, Professionalitaet und Kompetenz fuer Nicht-formale Bildung und Training im Kontext Europaeisches Jugendarbeit*. Bonn. Prieiga per internetą: http://www.jugendfuereuropa.de/downloads/4-20-1212/Studie_10_end.pdf
25. *Gamtamokslinės kompetencijos ugdymo(si) žaliosiose mokymosi aplinkose koncepcija* (2013). Prieiga per internetą: [http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2013_Gamtamokslines_kompetencijos_ugdymo\(si\)_zaliosiose_mokymosi_aplinkose_konc.pdf](http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2013_Gamtamokslines_kompetencijos_ugdymo(si)_zaliosiose_mokymosi_aplinkose_konc.pdf)
26. Garbauskaitė-Jakimovska, J. (2014). Ugdymas dirbant su jaunimu: jaunimo neformaliojo ugdymo kokybės paieškos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 9, 64-80.
27. Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R. ir Uscila, R. (2016). Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose. *Pedagogika*, 121(1), 209–224.
28. Gumuliauskienė, A. (2013). Švietimo politikos formavimas ir įgyvendinimas: dermės aspektas. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 1(13), 19-39.
29. Gudžinskienė, V. (2011). Konstruktyvizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius. *Pedagogika*, 103, 38–44.
30. Hampson, K. ir Shaw, B. (2007). Environmental Education Spring. In *Environmental education: the marine environment Pagham Harbour Local Nature Reserve* (p. 10–12).
31. Hattie, J. (2014). *Matomas mokymasis. Mokytojo vadovas: kaip užtikrinti kuo didesnę poveikį mokymosi pasiekimams*. Vilnius.
32. Hill, N., Bromell, L., Tyson, D. ir Flint, R. (2007). Developmental Commentary: Ecological Perspectives on Parental Influences During Adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36 (3), 367–377.
33. Ignatenko, Yu.V., Lekomtseva, S.M., ir Badiyina, T.A. (2014). Экологическое образование как основа экологической культуры общества. In *VI Международная студенческая электронная научная конференция "Студенческий научный форум 2014"*. Prieiga per internetą: <https://www.scienceforum.ru/2014/458/3511>
34. Indrašienė, V. ir Merfeldaitė, O. (2012). Neformaliojo ugdymo organizavimas vaikų socializacijos centruose. *Pedagogika*, 108, 104–110.

35. Indrašienė, V. ir Merfeldaitė, O. (2011). Inovacijoms palankios mokyklos aplinkos kūrimo prielaidos Utenos savivaldybėje. *Pedagogika*, 102, 74–80.
36. Ivanauskienė, V. (2012). Tapimas socialinės rizikos šeima: moters patirtis. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 10 (2), 83–97.
37. Jančiauskytė, G., Širiakovienė, A. ir Plaušinitienė, A. (2013). Vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinių įgūdžių plėtojimo galimybės dailine veikla vaikų dienos centruose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (39), 76–81.
38. Johnson, E.S. (2008). Ecological Systems and Complexity Theory: Toward an Alternative Model of Accountability in Education. *Complicity: An International Journal of Complexity and Education*, 5 (1), 1-10. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.471.7361&rep=rep1&type=pdf>
39. Jonilienė, M. (2008). Vaiko dorinių vaizdinių ir juos lydinčių išgyvenimų ypatumai. *Pedagogika*, 92, 103–109.
40. Jonutytė, I. ir Litvinas, Š. (2007). Paauglių socialinės-edukacinės problemos ir jų prevencijos galimybės šiuolaikinėje visuomenėje. *Tiltai*, 4, 119-130.
41. Jucevičienė, P. ir kt. (2010). *Universiteto edukacinė galia. Atsakas XXI amžiaus iššūkiams*. Kaunas: Technologija.
42. Jucevičienė, P. (2007). *Besimokantis miestas*. Kaunas: Technologija.
43. Judson, G. (2010). *A New Approach to Ecological Education*. Bern.
44. *Kaip organizuojamas neformalusis mokinių švietimas* (2015). Valstybinio audito ataskaita 2015 m. vasario 4 d. Nr. VA-P-50-3-1. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3301>
45. Kalenda, Č. (2007). *Etika gamtos apsaugos amžiuje*. Vilnius: Ethos.
46. Kalenda, Č. (2016). *Achilo kulno papėdėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
47. Kanapickaitė, J. (2011). Tam tikri ekologinio ugdymo problematikos aspektai. *Technologijos ir menas*, 2, 6-8.
48. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukologija ir kiti socialiniai mokslai*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
49. Khachatryan, E.A. (2015). Экологическое образование и экологизация образования. *Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. НЭ Баумана*, 221(1), 232-234. Prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekologicheskoe-obrazovanie-i-ekologizatsiya-obrazovaniya>

50. Klimienė, A. ir Klimas, R. (2015). Saugomų teritorijų edukacinių programų analizė ir jų panaudojimo galimybės neformaliajam ugdymui. *Pedagogika*, 119(3), 173–181.
51. Klimienė, A., Paliulienė, R. ir Klimas, R. (2011). Saugomų teritorijų vaidmuo visuomenės neformaliajam ekologiniam švietimui. *Pedagogika*, 103, 99-102.
52. Kovachevikj, R., Bijedikj, M., Kuralikj-Kjishikj, L., ir Muftikj, E. (2009). Family risk factors as indicators of behavioral problems with youth. *Journal of special education and rehabilitation*, 10 (12), 63–71.
53. Kriščiūnaitė, T. (2014). Paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais sąsajos. Sisteminė literatūros apžvalga. *International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach*, 15, 9–32.
54. Khurramov, I.A. (2012). Проблемы экологического образования и воспитания на примере мирового сообщества. *Молодой ученый*, 11, 493-496.
55. Kvedaravičiūtė, I. (2007). Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas. *Pedagogika*, 88, 131-137.
56. Kvieskienė, G. ir Petronienė, O. (2007). Neformaliojo vaikų švietimo prieinamumas. *Socialinis ugdymas*, 3(14), 60-78.
57. Kvieskienė, G. (2007). *Pozityvioji socializacija kaip ugdymo paradigma*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/67655.pdf>
58. Lamanauskas V. (2010). Ecology education as an integral component of primary natural science education: some relevant issues. *Problems of Education in the 21st Century (Recent Issues in Education - 2010)*, 21, p. 5-11.
59. Lichtenberger, D. (2012). Shaping influences–human development. Prieiga per internetą: <http://drewlichtenberger.com/6-shaping-influences-human-development/>
60. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (2008). *Pozicija dėl jaunimo neformalaus ugdymo sampratos ir įgyvendinimo*. Prieiga per internetą: <http://www.lijot.lt/lt/dokumentai/finish/19-pozicijos/324-pozicija-del-jaunimo-neformalaus-ugdymo-sampratos-ir-igyvendinimo>
61. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (2011). Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/TAIS_458774
62. Lyska, V. ir Vyšniauskytė-Rimkienė, J. (2015). Gyvenimas „tai kaip siekiamybė, kaip ėjimas“: paauglių egzistencinės temos. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 15 (1), 33-44.

63. Madjar, N. ir Cohen-Malayev, M. (2013). Youth movements as educational settings promoting personal development: Comparing motivation and identity formation in formal and non-formal education contexts. *International Journal of Educational Research*, 62, 162–174.
64. Malekoff, A. (2014) *Group Work with Adolescents, Third Edition: Principles and Social Work Practice with Children and Families*. Guilford Press.
65. Masiliauskienė, E. ir Griškutė, V. (2010). Vaikų dienos centrų teikiama pagalba socialinės rizikos šeimų vaikams raiškos kontekstų empirinis tyrimas. *Mokytojų ugdymas*, 14 (1), 138–155.
66. Mendel, M., Puchowska, M., Zielka, S., Sagan, I. et.al. (2015). *Švietimas kaitai: darnaus vystymosi mokymo ir mokymosi vadovas*. Prieiga per internetą: <http://www.balticuniv.uu.se/index.php/component/content/article/319/1088>
67. Merfeldaitė, O. ir Petronienė O. (2009). Universalių daugiafunkčių centrų veiklos galimybės: savivaldybės darbuotojų požiūris. *Pedagogika*, 96, 129-135.
68. Moiseyev, N.N. (2010). Экологическое образование и экологизация образования. *Экология и жизнь*, 8, 4-6.
69. Murtazina, L.G. (2015). Экологическое образование и воспитание учащейся молодежи в учебных заведениях Германии. *Казанский педагогический журнал*, 2. Prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekologicheskoe-obrazovanie-i-vospitanie-uchascheysya-molodezhi-v-uchebnyh-zavedeniyah-germanii>
70. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2009). Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“(Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimo Nr. 1247 redakcija). Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/darnus-vystymas/0.816819001255418152.pdf>
71. *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija* (2012). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. kovo 29 d. įsakymo Nr. V- 554 redakcija. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/neformalus%20ugdymas/KONCEPCIJA%202012%2003%2029%20isak%20Nr.%20V-554.pdf>
72. Neifachas, S. (2014). Mokymo(si) aplinkos kaitos politika: naujų tendencijų prielaidos ir raiškos kontekstai. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 3 (18), 8-26.
73. Neifachas, S. ir Rudanov, A. (2013). Studijų aplinka kaip teisinė kategorija. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 3 (15), 28–42.

74. *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija* (2012). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. kovo 29 d. įsakymo Nr. V- 554 redakcija. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/neformalus%20ugdymas/KONCEPCIJA%202012%2003%2029%20isak%20Nr.%20V-554.pdf>
75. *Neformaliojo ugdymo aktualijos* (2012). Švietimo problemos analizė. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Neformaliojo-ugdymo-aktualijos-2012.1.pdf>
76. *Netradicinio ugdymo koncepcija* (2010). Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. V-299 „Dėl Netradicinio ugdymo koncepcijos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/uploads/documents/Svietimas_ikimokyklinis/nu_koncepcija.pdf
77. Norvilė, N. (2015). Nuo kvalifikacijų link kompetencijų. In *Geros mokyklos link*. Vilnius: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra, p. 25-36.
78. Petrikenė, D. (2009). Naujos ekologinės pasaulėžiūros prielaidos ir pagrindinės idėjos. *Žmogaus ir gamtos sauga. II dalis*. Kaunas: LŽŪU.
79. Petrikenė, D. (2010). Ekologinės dorovės principų pagrindimo ypatybės. *Žmogaus ir gamtos sauga. II dalis*. Kaunas: LŽŪU.
80. Petrikenė, D. (2011). Ekologinio ugdymo svarba šiuolaikinės civilizacijos kontekste. *Žmogaus ir gamtos sauga*. Kaunas: LŽŪU.
81. Petronienė, O. (2011). Neformalusis vaikų ugdymas kaip socialinis kultūrinis reiškinys. *Socialinis ugdymas*, 17(28), 55-71.
82. Petronienė, O. ir Taljūnaitė, M. (2011). Neformaliojo vaikų švietimo prieinamumo geografinis veiksnys. *Filosofija. Sociologija*, 22(4), 455–465.
83. Puk, T. (2009). *Transforming the Ecological Self: Stop Peeing in the Drinking Water*. Thunder Bay: Lakehead University.
84. Puk, T. ir Stibbards, A. (2010). Ecological concept development of preservice teacher candidates: opaque empty shells. *International Journal of Environmental & Science Education*, 5(4), 461-476.
85. Rajeckas, V. (2004). *Pedagogikos pagrindai*. Vilnius: UAB „Paramos“ spaustuvė.
86. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

87. Ruškus, J., Žvirdauskas, D. ir Stanišauskienė, V. (2009). *Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/689_091c031457a04e461c9470c2699c4d20.pdf
88. Shehata, A. G. ir Ramadan, F. H. (2010). Patterns of relationship and daily interactions between parents and adolescents. *Journal of American Science*, 6 (9), 644–656.
89. Skirmantienė, J. (2013). Neformaliojo ugdymo prielaidos. Neformaliojo ugdymo svarba pozityviajai socializacijai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 7, 107-118.
90. Steiner, H. ir Karnik, N. S. (2007). Evidence for Interventions for Young Offenders. *Child and Adolescent Mental Health*, 12 (4), 154–159.
91. Subotkevičienė, R. ir Stanaitis, S. (2011). Geografijos mokytojų žinių, gebėjimų ir vertybių ypatumai. *Pedagogika*, 102, 104–115.
92. Šukytė, D. (2007). Neformalusis vaikų ugdymas ir jo realizavimui darantys įtaką veiksniai. *Socialinis ugdymas*, 14(3), 79 –88.
93. Taylakova, A.E. (2012). Воспитание экологической культуры детей и молодежи в Финляндии и Швеции. *Вестник Башкирского университета*, 17(3), 1398-1402. Prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-ekologicheskoy-kultury-detey-i-molodezhi-v-finlyandii-i-shvetsii>
94. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. ir Zuzevičiūtė, V. (2006). *Andragogika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
95. The Nature Conservancy Awards Grants to Schools Through Nature Works Everywhere Program (2017). Prieiga per internetą: <https://www.natureworkseverywhere.org/news/NWE-grants-2017/>
96. Topor, A.V., Bubela, O.V. (2013). Зарубежный опыт и мировые тенденции в организации экологического образования. *Молодой ученый*, 10, 539-542.
97. Vaičekauskienė, S. (2015). Jaunesniųjų paauglių požiūris į dorovines vertybes. *ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA*, 34, 62-73.
98. Vaičiulienė, A. (2011). Situacijos, kurias paaugliai patiria mokykloje kaip sunkias. *Ugdymo psichologija*, 22, 25-32.
99. *Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos* (2015). Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. spalio 27 d. įsakymu Nr.A1-609. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/177d2dd07c9111e5b7eba10a9b5a9c5f>

100. *Vaikų ir jaunimo socializacijos 2014–2016 metų veiksmų planas* (2014). Patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. V-485. Prieiga per internetą: <http://klaipedosocialiniai.vip1.lt/images/smm%202014.06.02%20isak%20nr.%20v-485%20bendr%20dalis.pdf>
101. Vaitiekienė, N. (2013). Socialinės rizikos šeimų vaikų, lankančių dienos veiklos tarnybą, socialinių įgūdžių analizė. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 11, 124–133.
102. Vaitkevičius, J. V., Miliūnienė, L. ir Bakanovienė, T. (2008). Neformalaus ugdymo organizavimas mokykloje ir už jos ribų: mokinių požiūrio analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 20(4), 252–257.
103. Walsh, S. D., Harel-Fisch, Y. Ir Fogel-Grinvald. H. (2010). Parents, Teachers and Peer Relations As Predictors of Risk Behaviors and Mental Well-Being Among Immigrant And Israeli Born Adolescents. *Social Science & Medicine*, 70, 976–984.
104. *Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“* (2012). Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
105. *Valstybinė švietimo strategija 2013-2022: tikslai, problemos tobulinimo kryptys* (2012). *Švietimo problemos analizė*, 17(81), 1-12. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/svietimo-strategija.pdf>
106. Wolf, K. (2012). How can social workers improve the developmental opportunities of children in families with substantial liabilities? *Socialinis darbas*, 10 (2), 9–25.
107. Žadeikaitė, L. ir Gulbinas, R. (2014). Socialinio pedagogo IKT įrankiais praturtinamos edukacinės aplinkos prieinamumas, svarba ir taikymas. *Socialinis ugdymas / Ugdytinių ir ugdytojų kompetencijų kaita*, 1(37), 134–145.
108. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
109. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
110. Žygaitienė, B. Ir Sinkevičienė, J. (2014). Vaikų ir jaunimo socializacijai palanki aplinka: neformaliojo ugdymo kontekstas Vilniaus mieste. *Socialinis ugdymas / Socialiniam ugdymui(si) palanki aplinka ir jos kūrimo strategijos*, 38(2), 103–115.
111. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

INTERVIU KLAUSIMAI VAIKAMS

1. Papasakok, kaip (kokių renginių metu, ką veikdami) jūs mokotės saugoti gamtą dienos centre?

2. Koks su gamtos saugojimu susijęs renginys dienos centre Tau yra/buvo įsimintiniausias? Kuo?

3. Kokius pasiūlymus, susijusius su gamtos saugojimu, esi pateikęs dienos centre pats?

4. Jei teikei pasiūlymus, kokio palaikymo sulaukei iš savo ugdytojų (dienos centro vadovų(-ių)) ir kitų vaikų?

Palaikymas iš ugdytojų pusės:

Palaikymas iš vaikų pusės:

5. Kokiomis savybėmis, Tavo nuomone, turėtų pasižymėti ugdytojai (dienos centro vadovai(-ės)), kad paskatintų Tave ir kitus vaikus saugoti gamtą? Kaip turėtų vykti ugdytojų ir vaikų tarpusavio bendravimas?

6. Pratęsk sakinį.

<i>Sakinio pradžia</i>	<i>Sakinio tęsinys (įrašyti)</i>
1. Man svarbu, kai galiu rinktis tai, ką noriu veikti, nes.....	
2. Man patinka, kai visi dienos centre draugiški, nes tada	
3. Man patinka, kai dienos centro vadovai(-ės) yra draugiški, geri, nes tada...	
4. Man patinka, kai dienos centre jaučiuosi saugiai, nes tada....	
5. Man patinka, kai veikloje (renginyje) dalyvauja daug vaikų, nes tada...	

6. Man patinka, kai dienos centre yra jauku, nes tada....	
7. Man patinka, kai dienos centro aplinka yra švari, nes tada.....	
8. Man patinka, kai aplinkoje, kurioje būname, yra daug žalumos, nes tada...	

7. Jeigu Tu būtum dienos centro direktorius(-ė), kokius tris renginius ar darbus, skirtus gamtos saugojimui, suorganizuotum savo dienos centre?

1)
2)
3)

8. Ko, Tavo manymu, reiktų, kad su gamtos saugojimu susiję renginiai patiktų vaikams?

9. Kiek tau metų?

10. Tavo lytis (pabrauk).

☐ berniukas ☐ mergaitė

11. Kiek laiko lankai dienos centrą?

INTERVIU KLAUSIMAI UGDYTOJAMS

1. Kokie su gamtos saugojimu susiję renginiai dienos centro vaikams, Jūsų nuomone, yra/buvo įsimintiniausi? Kodėl? Kuris iš šių renginių yra/buvo įsimintiniausias Jums pačiam? Kodėl?

<i>Įsimintiniausias(-i) vaikams:</i>
<i>Įsimintiniausias Jums pačiam(-iai):</i>

2. Užpildykite lentelę:

<i>Kokiais 3 sakiniais apibūdinumėte vaikų ekologiniam ugdymui(si) palankią edukacinę aplinką?</i>	<i>Kuo tai yra/būtų reikšminga vaikams, kurie lanko dienos centrą?</i>
1.	
2.	
3.	

3. Geros mokyklos koncepcijoje (2015) akcentuojama, kad ugdymo(si) aplinka turi būti dinamiška, atvira ir funkcionali (įkvėpanti, patraukli, sociali, saugi ir kt.). Kuo tai galėtų prisidėti prie vaikų ekologinio ugdymo(si) neformalioje edukacinėje aplinkoje rezultatų?

<i>Ugdymo aplinkos apibūdinimas</i>	<i>Kuo tai galėtų prisidėti prie vaikų ekologinio ugdymo(si) rezultatų?</i>
Įkvėpanti	
Patraukli	
Sociali	
Saugi	
Estetiška	
Higieniška	

4. Kokių, jei tokių yra buvę, ekologinių veiklų pasiūlymų Jums yra pateikę patys dienos centro vaikai? Ar jie buvo įgyvendinti?

5. Kokiomis savybėmis, Jūsų nuomone, turėtų pasižymėti dienos centro pedagogai, kad gebėtų motyvuoti vaikus saugoti gamtą? Kaip turėtų vykti pedagogų ir vaikų tarpusavio sąveika?

Pagrindinės pedagogų savybės:

Tarpusavio sąveikos ypatumai:

6. Su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduriate, organizuodamas(-a) dienos centro vaikų ekologinį ugdymą(si)?

1.
2.
3.

7. Nuo ko, Jūsų nuomone, priklauso dienos centre vykdomo vaikų ekologinio ugdymo sėkmė? (Pateikite argumentus).

<i>Sėkmės faktorius (tai, nuo ko priklauso ekologinio ugdymo sėkmė)</i>	<i>Argumentai (kodėl Jūs manote, kad nuo to priklauso?)</i>
1.	
2.	
3.	

8. Jūsų lytis?

9. Jūsų amžius?

10. Jūsų išsilavinimas (pabraukite).

☐ Nebaigtas aukštasis universitetinis   ☐ Nebaigtas aukštasis neuniversitetinis   ☐ Aukštasis universitetinis   ☐ Aukštasis neuniversitetinis   ☐ Kita (įrašykite)

11. Koks Jūsų darbo dienos centre stažas?
